

UP TO US!

Käesolev aasta on Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu juubeliaasta: leninlik kommunistlik noorsooühing saab neljakümneaastaseks. Nagu kogu kommunistliku noorsooühingu töö ja tegevus, nii ka Tartu linna kommunistlike noorte organisatsiooni töö ja tegevus, mille üksikutest löikudest see kogumik jutustab, on olnud tegude- ja võitlusterohke.

Arhiivimaterjalide varal ja kommunistliku noorsooühingu eilsete ning tänaste aktivistide mälestuste kaudu saab lugeja lühikese ülevaate sellest võitluse ja töö kroonikast.

Tänapäeva noored, kes peavad pühaks kommunistliku noorsooühingu kuulsusrikkaid revolutsioonilisi traditsioone, loevad kindlasti huviga kommunistlike noorte Tartu organisatsiooni minevikust ja tänapäevast, mis kujutab endast üht osa leninliku kommunistliku noorsooühingu kuulsusrikkast võitlusteest.

Ülesmäge!

SISSEJUHATUS

KILDE TARTU NOORSOO
AVANGARDIST

Arvatavasti on teie arvates üsna huvitav, kuidas Noor-
sooühingu 40. aastapäeva eel selle ruubi pealtpinnal vä-
rdsel tähtsusega küsimust, põlvitav ELKND Tartu Linnas-
komitee ka ülesandeks välja andi artiklite ja valitud
kogumik, mis käsitleks Tartu noorsoo võitlustest Suure
Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastast alates.

Käesolevas kogumikus leiame materjale kommunistlike
noorte mihmeaegustelt ja noorlõudest ja selles kolm esime-
tee allakirjutatud väikest, kuid põlvitav Tartu
kommunistlike noorte võitlustest eri etappidel.
Kogumik on ilmselgelt mõeldud selleks, et
tähtsaks ümber mõelda Tartu noorsoo võit-
lustest 40 aasta jooksul võitlusest ja ka tähtsuseid
kogumiku teemal. Põlvitav ülesandeks on
lopetatavaks. Aitame teie mõtet järkjärgiliselt ja
lõplikult.

VSDR(b) Partei VI kongressil võeti vastu ajalooline
resolutsioon "Noorsooühingute", mis pani aluse kom-
munistlike noorsooühingute meile maal. Kommunistlike
partei ühikutele loodi viimased organisatsioonid
noorte ühikud esimese maailmasõja Venemaa kanda-
des, nagu Petrogradis, Moskvas ja Kievis jn.

Sellest, kuidas toimis maailmasõja aja
ühingute organisatsioonid Tartus, annab lähikese ülevaade
K. Mäe "Tartu noorsoo võitlustest 1917-1919".

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

SISSEJUHATUSEKS

Arutanud Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu 40. aastapäeva eel selle suure pidupäeva väärilise tähistamise küsimust, püstitas ELKNÜ Tartu Linna-komitee ka ülesande välja anda artiklite ja mälestuste kogumik, mis käsitleks Tartu noorsoo võitlusteed Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastast alates.

Käesolevas kogumikus leiame materjale kommunistlike noorte mitmesugustelt tegevusaladelt ja selles kui esimeses ulatuslikumas väljaandes püütakse näidata Tartu kommunistlike noorte ja noorte võitlusteed eri etappidel. Kogumik on ülesehituselt mõnevõrra lünklik ega anna täielikku ning ammendavat ülevaadet Tartu noorsoo võitlusest 40 aasta jooksul. Ja seetõttu ei saa ka käesoleva kogumiku ilmumisega lugeda püstitatud ülesannet veel lõpetatuks. Alustatud tööd tuleb jätkata ja viia edukalt lõpule.

VSDT(b) Partei VI kongressil võeti vastu ajalooline resolutsioon «Noorsooühingutest», mis pani aluse kommunistlikule noorsooühingule meie maal. Kommunistliku partei initsiatiivil loodi esimesed sotsiaaldemokraatlikud noorte ühingud esmajoones suuremates Venemaa linnades, nagu Petrogradis, Moskvas, Kiievis jm.

Sellest, kuidas toimus sotsiaaldemokraatliku noorte ühingu organiseerimine Tartus, annab lühikese ülevaate K. Martinsoni artikkel «Esimene kommunistlik töölisnoorte organisatsioon Tartus aastail 1917—1919».

Teatavasti aga ei õnnestunud eesti töötaval rahval tol ajal purustada kodanluse ja välismaiste interventide ühendatud jõude ja saada peremeheks oma sünnimaal. Võimule tuli eesti kodanlus.

Algas töölisliikumise mahasurumine. Algas eesti kommunistide võitlus põrandaalustes tingimustes.

Kuidas revolutsiooniline võitlus kodanlikus Tartus jätkus, sellest kirjutab vana revolutsionäär O. Sepre artiklis «Mälestusi aastatest 1920—1925». Sm. K. Martinsoni artiklis «Vilhelmine Klementi Tartu vanglas» näeme, kuidas avangardis sammuva noore naisrevolutsionääri võitlustahet ei suutnud murda kodanliku vangla ängistav kong.

Nõukogude võimu taaskehtestamine. Ärevad juunipäevad Tartus. Hakkas legaalselt ilmuma Eestimaa Kommunistliku Partei keskhäälkandja «Kommunist». Olukirjeldustes «Ja nii see jätkus...» ning «Tormiaastad», artiklis «Mälestusi 1940/41. aasta pioneeritööst» jutustatakse, kuidas Tartu aktiivne noorus lülitus hoogsasse sotsialistlikku ülesehitustöösse. Nendes olukirjeldustes on kasutatud Tartu tollaegsete juhtivate komsomolitöötajate ja komsomoliaktivistide isiklikke mälestusi. Olukirjeldustes kujutatud inimesed (eranditult kõik), nende nimed, nende võitlus ja tegevus ei ole väljamõeldis, vaid tegelikkus. Siinkohal peab vabandama nende tublide seltsimeeste ees, kes on kas käesoleva kogumiku lehekülgedelt hoopis välja jäänud või kelle kohta kogumiku leheküljed jutustavad vaid mõne rea või sõnaga. Põhjuseks on siin lühike ajavahemik materjalide avaldamiseks ettevalmistamisel.

Algab Suur Isamaasõda. Tartu kommunistlikud noored haaravad relva, et kaitsta sotsialistlikku kodumaad. Paljud neist langevad vaenlase kuuli läbi või hukatakse koonduslaagrites. Paljud võitlevad Eesti Rahvuskorpuse ridades, tülles võitjana tagasi vabastatud kodulinna. Paljud neist aga ei saanud enam kunagi näha oma kodumaad ja kodulinna — neid katab lahinguvälja maakamar. Unustamatuid lehekülgi kirjutasid kodulinna parimad noored Tartu hävituspataljoni ajalukku, partisanivõitluse ajalukku.

... 25. august 1944. Tartu on vabastatud. Olukirjelduses «Pärast Tartu vabastamist» jutustatakse, kuidas linn hakkas tõusma tuhost. Olukirjeldus põhineb tollaegsete juhtivate komsomolitöötajate isiklikel mälestustel, vähe-

sel määral on kasutatud vastava perioodi ajakirjanduse andmeid.

Ajalooeaduste kandidaat J. Kalits oma artiklis «Varemete rajatakse uut elu» annab ülevaate linna komsomoliorganisatsiooni tööst ja tegevusest 1946. aastal. Sm. J. Kalits töötas siis linna komsomolikomitee sekretärina.

Aastast aastasse tugevneb linna komsomoliorganisatsiooni võitlusvõime. Kasvavad eesrindlaste read. Üldist tunnustust pälvivad Tartu kõrgemate õppeasutuste Eesti Põllumajanduse Akadeemia ja Tartu Riikliku Ülikooli kollektiivid uudismaadel, kes, töötades õlg õla kõrval linna töölisnoortega, kirjutavad uusi unustamatuid lehekülgi komsomoli ajalukku. Sm. O. Kuuli, kes ise võttis osa viljakoristamisest uudismaal 1956. ja 1957. aastal, annab oma artiklis «Kasahstani avaratel väljadel» ülevaate Tartu noorte tublist tööst.

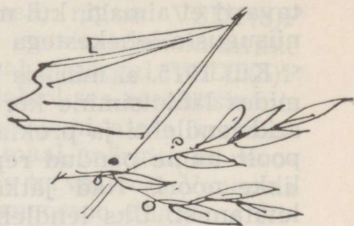
Kogumik lõpeb ELKNÜ Tartu Linnakomitee sekretäri sm. A. Kala artikliga «Ülesmäge!».

Siinkohal lubatagu tänu avaldada kõigile neile, kes aitasid kaasa raamatu väljaandmisele.

Saagu käesolev kogumik meie noortele heaks, tõeliseks sõbraks!

Süvenegu revolutsioonilised traditsioonid, tugevnegu noorte revolutsiooniline valvsus!

KOOSTAJA

Esimene kommunistlik töölisnoorte organisatsioon Tartus aastail 1917—1919

Olles kommunistliku noorsooühingu rajaja, on kommunistlik partei alati näinud proletaarses noorsoos oma esimest abilist ja ustavat võitluskaaslast. Enne Veebruarirevolutsiooni puudusid tsaari-Venemaal rahva enamikul demokraatlikud vabadused, mistõttu ka iseseisev sotsiaaldemokraatlik noorsooliikumine ei saanud siin vabalt areneda. Kuid see ei tähendanud seda, et proletaarne noorsugu tsaari-isevalitsuse aastail Venemaal ei oleks revolutsioonilisest liikumisest osa võtnud. Noorsugu võttis osa, ehkki tal puudusid oma iseseisvad organisatsioonid.

Siinkohal meenutame Eestimaa Kommunistliku Partei tuntud tegelase Hans Pöogelmanni sõnu, mis ta kirjutas 1920. aastal: «Noorus on idealistlik selle sõna kõige paremas mõttes. Kõik aated, mis ialgi ühiskonda liikuma pannud, kõik ilusad püüded ja kõrged mõtted on alati just noorsoo seas kergesti tuld võtnud, just noorte hulgas vaimustatud poolehoidmist leidnud. Ja eneseohverdavat eneseandmist nende aadete teostamisele.» Eesti revolutsioonilised töölisnoored võtsid eriti aktiivselt osa tsarismi- ja sõjavastasest võitlusest Esimese maailmasõja aastail, aidates parteil paljastada selle sõja imperialistlikku iseloomu.

Sõjavastased meeleolud levisid ka Tartu eesrindlike üliõpilaste ja keskkooliõpilaste hulgas. Nad levitasid linnas sõjavastaseid lendlehti, mis tekitas eesti kodanluse hulgas suurt paanikat. «Postimees» nimetas noori lendlehtede levitajaid «arusaamata poisikesteks, kes nähtavasti ei aimagi, kui mõistmatu on praegusel tõsisel ajal niisuguste lehekestega välja tulla».

Kui 1915. a. märtsis Tartu Vene Üliõpilaste Seltsi ruumides läbiotsimine korraldati, leiti sealt palju sõjavastaseid lendlehti ja proklamatsioone. Kuid tsaaripolitseinike poolt toime pandud repressioonid ei heidutanud eesrindlike noori. Nad jätkasid lendlehtede väljaandmist ja levitamist. Üks lendleht 1916. a. oktoobrist kandis pealkirja «Õppiv noorsugu ja sõda». Selles paljastati sõja imperialistlikku, rahvavastast iseloomu ning märgiti muuhulgas: «Õppivatest noortest formeeritav ohvitseride kaader on pimedaks relvaks imperialistide käes selleks, et ajada soldatite halli massi hukatusse... Õppiv noorsugu peab sõja küsimuses kindlale seisukohale asuma. Õppiv noorsugu peab püstitama loosungi — «Maha isevalitsus!».»

Tööraha visa võitlust, mida juhtis bolševike partei ja millele aitasid agaralt kaasa töölis- ja eesrindlikud koolinoored, kroonis edu. 1917. a. veebruaris kukutas Venemaa tööliklass Romanovite dünastia. Viimane Vene tsaar Nikolai II oli sunnitud troonilt lahkuma.

Eesti töölis- ja proletaarse päritoluga õppivad noored võtsid teate Veebruarirevolutsiooni võidust Petrogradis vastu suure vaimustusega.

Tsarismi kukutamine ja demokraatlike vabaduste kehtestamine võimaldasid hakata mõtlema ka proletaarse noorsoo iseseisva liikumise arendamisele Venemaal, iseseisvate sotsiaaldemokraatlike töölisnoorsoo organisatsioonide loomisele.

Võitluses rahvahulkade oma lipu alla koondamise eest, võitluses kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku eest omistas bolševike partei suurt tähtsust töötavate noorte hulkadele. Töötava noorsoo enda poole võitmise tegi bolševike partei oma ülesandeks. Selleks hakkasid bolševike kohalikud organisatsioonid pärast tsarismi kukutamist kõikjal looma sotsiaaldemokraatlikke noorte ühinguid. 1917. a. juuliks-

augustiks (3. aug.), mil Petrogradis toimus VSDT(b) Partei VI kongress, olid sotsiaaldemokraatlikud noorte ühingud loodud peaaegu kõigis Venemaa suuremates linnades ja tööstuskeskustes.

Võttes kokku senised kogemused, näitas VSDT(b)P VI kongress, milline tähtsus on sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide loomisel käesoleval ajajärgul. VSDT(b)P VI kongressi poolt vastuvõetud ajaloolises resolutsioonis «Noorsooühingutest», mis tegelikult pani aluse kommunistlikule noorsooliikumisele meie maal, märgiti, et revolutsiooni esimestest päevadest algas terves reas Venemaa linnades ja eriti Petrogradis töölisnoorsoo laialdane liikumine, mille eesmärgiks oli iseseisvate proletaarsete töölisnoorte organisatsioonide loomine.

Samal ajal nõudis partei VI kongress, et partei vahelesegamine töölisnoorsoo organisatsioonide töösse ei tohi omandada nende hooldamise iseloomu. Partei peab püüdma selle poole, rõhutati otsuses, et «töölisnoorsugu looks iseseisvad organisatsioonid, mis ei ole parteile organisatsiooniliselt allutatud, vaid on temaga ainult ideeliselt seotud».

Partei kongressi otsus määras kindlaks ka juba olemasolevate töölisnoorsoo organisatsioonide iseloomu ja ülesanded. Partei seab oma eesmärgiks, öeldi otsuses, et töölisnoorte organisatsioonid omandaksid kohe algusest peale sotsialistliku iseloomu. Tema kohalikud sektsioonid peavad taotlema proletaarse noorsoo klassiteadlikkuse arendamist, propageerides selleks sotsialismi-ideid, võideldes energiliselt šovinismi ja militarismi vastu ning kaitstes ühtlasi alaealiste mees- ja naistöoliste majanduslikke ja õiguslik-poliitilisi huvisid.

Esimesed töölisnoorte organisatsioonid Venemaal loodi meie maa tähtsamates tööstuskeskustes, suurtes tehastes, kus tegutsesid tugevad bolševike partei organisatsioonid.

Juba esimene töölisnoorte organisatsioon Petrogradis muutus otsekohe bolševike partei lähimaks abiliseks võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest. Selle ühingu asutasid Petrogradi Putilovi tehase noored eesotsas noore bolševiku Vasja Aleksejeviga 7. aprillil 1917. aastal. 28. aprillil loodi Putilovi noorte algatusel juba Narva-Peterhofi rajooni töölisnoorte sotsiaaldemokraatlik ühing.

Petrogradi järel rajati bolševike initsiatiivil sotsiaaldemokraatlikud noorte ühingud esialgu suuremates Venemaa linnades, nagu Moskvast, Kiievis, Harkovis, Sverdlovskis, Rostovis Doni ääres, Tuulas, Vladimiris, Luganskis ja ka Tallinnas.

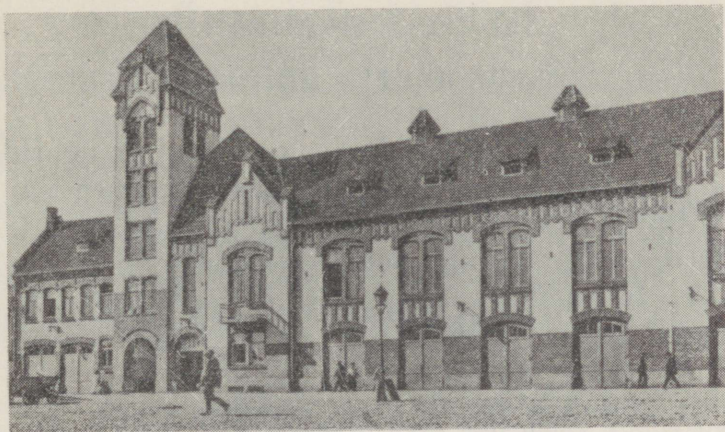
Tallinna bolševike poolt loodud töölisnoorte organisatsioon oli Petrogradi järel üks esimesi selletaolisi tsarismi ikkest vabastatud Venemaal.

Petrogradi, Tallinna, Narva jt. linnade eeskujul asutati nüüd ka teistes Eesti suuremates keskustes töölisnoorte sotsiaaldemokraatlikud ühingud.

Ülikoolilinnas Tartus, kus töölisnoorte arv oli Tallinna ja Narvaga võrreldes märksa väiksem, pandi sotsiaaldemokraatlikule noorte ühingule alus mõni päev pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu.

Sotsiaaldemokraatliku noorte ühingu organiseeriv grupp moodustati Tartu bolševike poolt juba enne Oktoobrirevolutsiooni. Sellesse kuulusid bolševike partei noored liikmed keskkooliõpilane Peeter Peterson, tema õde Liisa Peterson, Karl Johanson, J. Rammus, Paavel ja Ella Pöder.

Ajaloolistel päevadel, mil Petrogradi töölisid kukutasid bolševike juhtimisel Ajutise Valitsuse ning panid maksma nõukogude võimu, avaldas ülalnimetatud organiseeriv grupp üleskutse Tartu noortele. «Noored seltsilised,» öeldi üleskutses, «revolutsioon purustas tõkked rahva arenemise teel ja lõi kultuursele arenemisele algvõimalused. Kõik seltskonnakihid ruttavad endid organiseerima, sest ainult organisatsioonis on jõud. Tööliste klass, kellel küll arvuline ülekaal, on halvemini organiseeritud kui teised kihid, kes kapitalide üle valitsevad, mis neile võimaluse annavad kultuuri omandada. See jõukate klass näeks heameelega, et tööliste eest kõik hariduse allikad, nagu senini, kinni jääksid, et tööliste noorsugu rikaste karja hoiaks, tolmustes töökodades neile varandusi looks ja uulitsatel oma lõbu ja ajaviidet otsiks. Aga selleks ei valanud rahvas oma verd ja ei taha ka enam oma higi anda, et ainult kodanlus kultuurset elu elaks. Rahvas tahab ise tarvitada, mis ta loob, tahab kultuurset elu elada. Peterburis, Tallinnas, Narvas ja mujal organiseerib ennast tööliste noorsugu, asutab noorte klubisid, kus ta ennast ette valmistab tulevasele tegevusele.

Tartu tuletõrjemaja, kus 1917. a. 29. okt. (11. nov.) asutati Tartu Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing.

Ka meie siin Tartus ei tohi maha jääda. Grupp noori kutsub selleks 29. oktoobril (u. k. j. 11. nov.) kell 7 õhtul Pritsimajja koosoleku kokku, kus noorte klubi asutamise küsimus arutusele tuleb. Ka siin suudame midagi ära teha, kui hoolega asja juurde asume. Tulge siis kõik noored koosolekule! Tulge kõik, kellel töölisklassi tulevik kallis!»

Pühapäeval, 29. oktoobril (11. novembril) 1917. aastal, kogunesidki linna töölis- ja koolinoored Tartu tuletõrjemajja koosolekule. Sellest võttis osa ka Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu esindaja J. Kull. Koosolekule tulid samuti VSDD(b)P Tartu organisatsiooni, Tartu Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu bolševistliku fraktsiooni ja Eesti tagavarapataljoni bolševike organisatsiooni esindajad.

Koosoleku avakõne pidas noor kommunist P. Peterson. Seejärel esines Tartu Revolutsioonilise Komitee liige K. Rimša, kes selgitas kokkutulnutele proletaarse noorsooühingu tähtsust ja osa nõukogude võimu tugevdamisele kaasaaitamisel. Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu esindaja J. Kull jutustas Tallinna ühingu kogemustest. Pärast seda otsustas koosolek asutada Tartus noorsoo revolutsioonilise organisatsiooni, Tartu Sotsiaal-

S.=d. noorte ühisus.

12. novembril oli Britsimajas s.=d. noorte ühisuse üleüldine liigete koosolek. Inimesi oli rohkesti kokku tulnud. Oli vanu ja noori. Võeti vastu ühisuse põhjuskiri, mille enne walitud komisjon wälja töötas Tallinna s.=d. noorte ühisuse põhjuskirja järele. Waliti eestseisus, rewisjoni-komisjon ja üks saadik töökaitse osakonda s.=d. ja tööl. nõukogu juure. Sel koosolekul asutati poliitiline, kirjandusline, dramatiline ja spordi osakonnad.

demokraatliku Noorte Ühingu (SDNÜ). Sealsamas algas ka liikmete registreerimine. SDNÜ-sse astumiseks avaldasid kohe soovi ligi 60 noort. Edasi valis koosolek ühingu põhikirja väljatöötamiseks seitsmeliikmelise komisjoni ja ajutise üheteistkümneliikmelise Tartu SDNÜ juhatuse. Esimeheks valiti K. Leht, kirjatoimetajaks Aleksander Juhanson.

Koosoleku lõpul esinesid mitmed sõnavõtjad palavate tervitustega. VSDT(b)P Tartu komitee nimel ütles A. Blaufeld: «Tervitan teid Venemaa SDT(b)P Tartu komitee nimel, kes lootma jääb, et noored sellesama lipukirja all sinnapoole püüavad, kuhu kõikide maade revolutsiooniline sotsiaaldemokraatia püüab.»

12. (25.) novembril 1917. aastal toimus Tartu Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu järjekordne koosolek. See koosolek oli tähtis selle poolest, et siin võeti vastu Tartu SDNÜ põhikiri, mis oli koostatud Tallinna SDNÜ põhikirja eeskujul. Valiti ühingu alatine juhatuse ning revisjonikomisjon. Siin otsustati asutada ühingu juurde ka mitmesuguseid isetegevusringe.

Tartu nõukogu häälekandja hindas kõrgelt linna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu tegevust, märki-

Üliõpilaste foosolef.

Pühapäeval, 19. nov. s. a., oli Tähtvere uul. nr. 4 (enamlaste partei ruumides) üliõpilaste-sotsialistide gruppe foosolef.

Koosoleful otsustati praegust rahvamajalisust maksmaks tunnistada ja teda tegetikult toetada. 50 üliõpilast andsid end üles, kes valmis on nõukogu töödest osa võtma.

des, et «võib julgesti loota, et see ühendus suuri edusamme meie noorte eneseharimise teel teeb». Linna töötava noorsoo poole pöördudes rõhutas ajaleht: «Ees asub meil töölisklassi õitseag, kuid see aeg nõuab meilt, et meie ta kõrgusel seisaksime. Meid on iga moodi rõhutatud, pimestatud ja kurnatud, kuid nüüd peab sellel lõpp olema. Ühiselt nagu üks mees sammume vastu tulevikule, purustame kõik kõdunenud tõkked ja hoiame südilt enda kättes võitluse andi — vabadust.»

Vähem kui kaks nädalat pärast Tartu SDNÜ asutamist kuulus sellesse juba üle 100 liikme ning kuu aega hiljem 200 liiget.

Töötavad noored abistasid Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu juhtimisel parteid nõukogude võimu kindlustamisel, võitlesid Nõukogude valitsuse poolt antud dekreetide kõrvalekaldumatu täitmise eest, paljastasid kodanluse nõukogude-vastaseid sepitsusi.

1917. a. detsembri algul õhutas Tartu kodanlus reaalkooli seitsmenda klassi õpilasi nõukogude võimu vastu välja astuma. 5. detsembril hakkasid mõned reaalkooli õpilased linnas nõukogude-vastaseid lendlehti levitama. Lendlehtedes astuti välja nõukogude hariduspoliitika vastu ja kutsuti noorsugu ühinema rahvavaenulike elementidega. Käputäie kodanlaste võsukeste väljaastumisega ei liitunud Tartu töötavad noored. Proletaarne noorsugu kiitis palavalt heaks Tartu SDNÜ läkituse, mis kodanlike õpilaste väljaastumise puhul avaldati kohaliku nõukogu häälekandjas «Edasi». Selles märgiti:

«Meie usume kindlasti, et ainult proletaarne valitsus

kooli nii suudab korraldada, et see rahva laiemate hulkade nõuetele vastab. Sarnased mustasajalised üleskutsed, nagu seda eespool nimetatud lendleht oli, on ainult alatu noorsoo määrimine. Omalt poolt nõuame, et kõik dekreedid kooli alal viibimata ellu viiakse.»

Tartu SDNÜ astus aktiivselt välja ka noortööliste õiguste eest, mida üksikud töölisaristokraatia esindajad püüdsid endiselt ignoreerida, hiilides kõrvale nõukogude võimu dekreetidest. Kui näiteks üritati kahjustada noortööliste huve Tartu Telefonivabrikus, avaldas Tartu SDNÜ ajalehes «Edasi» teravat protesti selliste katsete vastu.

Tartu SDNÜ tegevus arenes aktiivselt ja mitmekülgsest. Tema mõju kasvas kiiresti. Mõningate andmete järgi kasvas Tartu SDNÜ liikmete arv kuni 800-ni.

Ühingu juures tegutsesid poliitring, kirjandus-, näiteja spordiring, 70-liikmeline laulukoor jne. Spordiringi liikmed kasutasid mõnel õhtupoolikul nädalas kindlaksmääratud kellaajal Tartu kommertsikooli võimlemissaali, alustasid liuvälja rajamist jne.

Eriti tähtsaks pidasid noored tol ajal oma poliitilise silmaringi laiendamist. Ühingu poliitring, mis loodi kõige esimesena, pidas oma koosolekuid iga nädal, laupäeviti. Igal pühapäeval aga kogunesid sajad Tartu noored parteikomitee majja Tähtvere tänav nr. 4 ja Tartu tuletõrjemajja kõnekoosolekutele, mida organiseeris ühingu poliitiosakond. Kõnedega esinesid tavaliselt linna partei- ja nõukogude organite juhtivad seltsimehed. Nii näiteks esines Tartumaa Tööraha Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komitee esimees vana bolševik Hendrik Suuder noortele 5. novembril 1917. a. teemal «Noored ja poliitiline võitlus».

Tartu SDNÜ mõju kasvas noorsoo hulgas iga päevaga. Tartu SDNÜ-le anti õigus saata oma esindajad linna tööliste ja soldatite saadikute nõukogusse. Ühingu koosolekul 3. (15.) detsembril 1917. a. valitigi neli saadikut, kelledele tehti ülesandeks kaitsta nõukogus töötavate noorte huve.

Siinjuures tuleb märkida, et Tartu SDNÜ liikmed jälgisid suure hoolega oma saadikute tegevust nõukogus. Sellest kõneleb fakt, et kui üks Tartu SDNÜ poolt nõukogusse saadetud esindaja — O. Sulg — ei täitnud korralikult oma kohustusi ja puudus nõukogu istungitelt

*Selles hoones (Tähtvere tänav nr. 4) asus
1917. aastal VSDT(b)P Tartu komitee.*

kolm korda, otsustas Tartu SDNÜ üldkoosolek veebruari algul 1918. a. ta nõukogust tagasi kutsuda ning uue esindaja valida. See näide räägib Tartu SDNÜ liikmete printsiipaalsusest ja suurest nõudlikkusest oma seltsimeeste suhtes.

Kuid juba sel ajal kerkis Tartu Sotsiaaldemokraatlikus Noorte Ühingus esile grupp parempoolsete sotsiaaldemokraatide esindajaid eesotsas ühingu kirjatoimetaja Aleksander Juhansoniga, kes asusid ühingu lõhkumisele. Saksa okupatsioon katkestas nende võitluse bolševike partei poolehoidjate vastu (ühing okupatsiooni ajal ei tegutsenud), kuid nad jätkasid seda veelgi energilisemalt pärast Tartu vabastamist Punaarmee poolt 1918. a. detsembris.

Lühikest aega enne seda, kui saksa okupandid tungisid Eestisse, otsustas partei sotsiaaldemokraatlikud noorsoo-

Pühapäeval, 3. detsembril, kell 4, on Pritsimajas
Tartu S.-D. Noorte Ühisuse
Pääkoosolek.

P ä e m a k o o s o l e k :

1. Kõne.
2. Aruanne jeltli tegevusejt.
3. Komisjoni komisjoni aruanne.
4. Osakondade tegevus.
5. Saadikute valimine T., S. ja M. S. nõukogusse.
6. Läbirääkimised.

E e t s i t u s .

organisatsioonid ühendada üle-eestimaaliseks kommunistlikuks noorsooühinguks. VSDT(b)P Eestimaa organisatsiooni Keskkomitee tegi Eesti sotsiaaldemokraatlike noorte ühingute I kongressi kokkukutsumise ja ettevalmistamise ülesandeks Tallinna SDNÜ-le.

Jaanuari lõpul 1918 avaldati kõikides kohalikes parteija nõukogude häälekandjates Tallinna SDNÜ üleskutse Eesti sotsiaaldemokraatlikele noorte ühingutele. Selles üleskutses märgiti:

«Venemaa proletariaat elab praegu sarnast aega üle, missugust ajaloos varem pole olnud. Oktoobrirevolutsioon tõi meile — noorproletariaadile — täielise kodanliku vabaduse. Meid on kaaskodanikkudega ühevääriliseks tunnistanud. Raske ja vaearikka tööga oleme sinnamaale jõudnud. Et aga võit kindel oleks, peab meie vahel täieline ühistunne, vastastikune arusaamine ja üksmeel olema. Ainult siis on võit kindel. . . Seda silmas pidades, et Eesti noorproletariaadil mitmedki tähtsad küsimused selgitamist ning otsustamist nõuavad, kutsub Tallinna SDNÜ 4. ja 5. (17. ja 18.) veebruaril 1918. aastal esimese Eesti sotsialistlike noorte organisatsioonide kongressi kokku. Kongressist võivad osa võtta kõigi noorte organisatsioonide saadikud, kes praegust rahva nõukogude valitsust tunnistavad.»

Kongress tuligi Tallinnas kokku. Osa võtsid ka Tartu noorte esindajad. Siin loodi esimene üle-eestimaaline kommunistlik noorsooühing nimega Põhja-Balti Kommunistlik Noorsoo Liit (PBKNL). Kuid PBKNL sai tegutseda väga lühikest aega, sest Eestisse tungisid saksa okupandid.

Neil läks korda Eesti territoorium järk-järgult okupeerida.

Okupatsiooni ajal ei olnud Põhja-Balti Kommunistlikul Noorsoo Liidul muidugi võimalik vabalt tegutseda. Paljud kommunistlikud noored vangistati okupantide poolt.

Saksa vägede põhjagrupi juhataja kindral Seckendorf teatas otsekohe oma 18-punktilises käskkirjas, et kõik ühingud on suletud. Saksa vägede juhataja Tartu maakonnas kindralleitnant Adams asus «korraldama» ka haridusküsimust. 1918. a. 17. märtsil avaldas ta ettekirjutuse, kus oli öeldud: «Mina käsin: Tartu ülikool kujutab enesest saksa ülikooli.» Vastavalt kindrali käsule võisid ülikoolis loenguid pidada ainult saksa professorid saksa keeles, vaatamata sellele, et tollal Tartu ülikoolis õppinud 823 üliõpilasest kuulusid ainult 64 saksa rahvusesse.

Hoolimata okupantide terrorist ei lõppenud eesti töörahva võitlus nõukogude korra taaskehtestamise eest. Seda võitlust juhtis põranda alt bolševike partei.

Suurem osa eesti kommunistlikke noori aga võitles kodusõja rinnetel käsikäes Venemaa kõigist teistest rahvustest noortega, kaitstes rinnaga Suure Oktoobri saavutusi ning taotledes oma sünnimaa vabastamist. Lahingutes kodusõja rinnetel paistsid silma kommunistlikud noored — Eesti punaste polkude võitlejad.

Bolševike partei poolt 1917. a. Eestis mitmel pool loodud töölisnoorte sotsiaaldemokraatlikele ühinguile olid 1917. ja 1918. aasta tuleristsete aastaiks. Kommunistlik noorsooühing suunas kogu oma jõu ja kogu oma energia ainult ühele ülesandele — aidata parteil ja rahval kaitsta Oktoobri saavutusi.

1918. a. oktoobri lõpul, kuu aega enne Eesti osalist vabastamist, tulid Moskvas kokku Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongressi delegaadid. Piduliku töötusena kõlas noorsooühingu I kongressi poolt vastu võetud resolutsioon käesoleva hetke kohta:

«Venemaa revolutsiooniliste noorte I kongress avaldab oma täielikku solidaarsust tööliste ja talupoegade võimuga tema võitluses kommunismi eest. Ülemaailmne kontrerevolutsioon, mis tärkab lõunas, leiab meie hulgas küllaldast vastupanu. Kogu oma revolutsioonilise tarmukuse, kogu oma noore jõu anname võitluseks tema

vastu... Läheneb viimane ja otsustav võitlus. Ei samugi tagasi! Elagu nõukogude võim!»

Selle loosungi all asusid ka eesti proletaarsed noored punaste polkude ridades 1918. a. lõpul oma sünnimaad vabastama. 1918. a. novembris-detsembris pandi suuremas osas Eestis uuesti kehtima nõukogude võim.

- Proletaarne noorsugu hakkas taastama okupantide poolt purustatud organisatsioone, et aktiivselt osa võtta nõukogude võimu taastamisest Eestis. Nii oli see ka Tartus, ühes suuremas Eesti keskuses, mis Punaarmee poolt 1918. a. lõpul vabastati.

Siinjuures tuleb kõigepealt rõhutada, et Tartu SDNÜ read olid okupatsiooni aastail tublisti nõrgenenud. Nagu kõikjal, võitles ka Tartu ühingu liikmete paremik, tema aktiivsem osa, peamiselt töölisnoored, relvaga käes kodu-sõja rinnetel. Seetõttu oli ühingus kasvanud väikekodanlike noorte osatähtsus; nende hulgas, kes olid üle elanud Saksa okupatsiooni, võttis maad ebakindlus. See oli saksa okupantide ja kodanluse propaganda tulemus. Siinjuures olgu ka märgitud, et Tartus oli töölisnoori tunduvalt vähem kui Eesti teistes keskustes, väikekodanliku noorsoo osa aga märgatavam, sest siin puudusid suuremad tööstusettevõtted. Seepärast andis töölisnoorte osatähtsuse vähenemine ühingus end teravalt tunda, mis ilmnes juba Tartu SDNÜ esimesel koosolekul pärast nõukogude võimu taastamist. Tartu revolutsioonilistel noortel tuli nüüd oma organisatsiooni taastamisel ägedalt võidelda väikekodanlike mõjudega noorsoo hulgas.

Nagu kirjutas Tartu Nõukogu häälekandja «Edasi», kogunesid Tartu SDNÜ liikmed 26. detsembril 1918. aastal Raekoja saali koosolekule. Pärast koosoleku avamist noore kommunisti K. Johansoniga poolt kuulati ära aruanne ühingu senisest tegevusest.

«Seejärel,» kirjutab leht, «esineb sm. Smarodin (Smarodin oli Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee liige — K. M.) venekeelse tervituskõnega vene töölisnoorsoo-ühingute kongressi nimel (mõeldud on VKNÜ I kongressi — K. M.), lootust avaldades, et ka meil, Eestis, õige pea sarnane tööliste noorsoo ühisuste võrk tekib, kes noori võitluseks valmistab.»

Sellel koosolekul ilmneski, et ühingu liikmeskonna hul-

gas on ebakindlatel väikekodanlikel elementidel eesotsas ühingu kirjatoimetaja A. Juhansoniga veel teatav mõju. Viimased püüdsid «erapooletuse» sildi all Tartu noorsoo revolutsioonilist organisatsiooni kommunistliku partei mõju alt välja viia. Kui koosolekul tehti ettepanek muuta Tartu SDNÜ nimi VKNÜ eeskujul kommunistlikuks noorsooühinguks, võeti häälteenamusega vastu otsus nimetada ühing hoopis sotsialistlikuks.

Organisatsiooni nime küsimusel oli väga suur sisuline tähtsus. See pidi määrama ka ühingu tegevussuuna ja -programmi. Kas Tartu proletarsete noorte organisatsioon asub aktiivsesse võitlusse kommunismi eest kommunistliku partei juhtimisel või hakkab ta sotsialistide eeskujul lihtsalt lobisema sotsialismist — selles seisis küsimus.

Äsja ümbernimetatud Tartu Sotsialistliku Noorsooühingu revolutsioonilisem osa (eesotsas kommunist Karl Juhansoniga), kes juhindus VKNÜ I kongressi otsustest, tegi mõne päeva jooksul ära suure töö ühingu suunamiseks õigele teele, mille näitas kätte kommunistlik partei. 2. jaanuaril korraldas ühingu revolutsioonilisem osa ülelinnalise noorte miitingu, kus selgitati kommunistliku partei ja kommunistliku noorsooühingu eesmäärke ja tõmmati ühingusse kaasa uusi töölisnoori.

Päev hiljem, 3. jaanuaril 1919. a., avaldati ajalehes «Edasi» üleskutse Tartu Sotsialistliku Noorsooühingu liikmetele. Selles rõhutati, et «Tartu Sotsialistlik Noorte Ühing asub teelahkmel», ning selgitati proletarsete noorsoo ülesandeid ja eesmäärke. «Meie silmapiiri ees avaneb ääretu tegevuspõld,» märgiti üleskutses. «Üks tee viib pahemale, teine paremale poole. Pahemale poole viivat teed sammudes jõuame kommunismini, paremale poole vääratades... astume tagasi... Kui läheneme kokkuleppe poliitikale, ... siis ütleme endid loomulikult töörahvast lahti, saame kodanluse sabarakkudeks, kes oma huvide kaitseks ennast igasuguste nimedega on valmis ristima. Nende «sotsialismi» pole meile tarvis!... Me teame, et tööliste klass tunnistab võitluses oma huvide ja käekäigu eest ainult ühte, see on — tööliste diktatuuri. Sest ainult see tee on ainuke ja õiglane, mis viib sihile, võidule! Sellest aru saades on tarvis... ajaga käsikäes käia. On tarvis tunda revolutsiooni hiiglatuld, mille lõke elagu meil südameis!»

Üleskutse lõpul teatati, et pühapäeval, 5. jaanuaril 1919, toimub järjekordne ühingu koosolek, kus tuleb arutamisele sotsialistliku noorsooühingu eesmärgi küsimus ja valitakse uus juhatus.

Kogu selle suure selgitustöö tulemusena saavutasid kommunistliku partei pooldajad järgmisel koosolekul 5. jaanuaril suure ülekaalu väikekodanlike elementide üle. Viimaste esindajad avaldasid sel koosolekul arvamust, kirjutati ajalehes «Edasi», et noortel puuduvat veel «kindel arusaamine parteide programmide kohta» ning et noori ei lastavat «vabalt välja arendada, vaid tahetavat vägisi partei külge liita» jne. Nagu kirjutab «Edasi», lükati need alusetud väited koosoleku enamuse poolt ümber ja selgitati noortele, et «meie püüe on kommunistlikus sihis välja arenda ja noorsugu partei tegevusele ette valmistada».

Koosoleku tulemuste kohta kirjutas «Edasi» samas sõnumis järgmiselt: «Kõigi vastaste puiklemiste ja ilusti kokkuseatud resolutsiooni peale vaatamata (mis keskelt läbi viilida püüdis) jäi ülekaal kommunismi poolehoidjate kätte. Pärastisel hääletamisel otsustati kommunistlikes sihis edasi töötada ja seltsi «Tartu Kommunistlike Noorte Ühenduseks» nimetada. Et vastased alla jäid, lahkusid nad koosolekult ja otsustasid uut seltsi asutada «sotsialistlike» nime all.»

Nii lõppes Tartu proletaarsete noorte võitlus ebakindlate väikekodanlike elementide vastu võiduga. Tartu kommunistlik noorsooühing asus otsustavalt kommunistliku partei poolt näidatud teele, võitlusele kommunismi-ideede eest.

Ta oli esimene kommunistlik noorsooühing Eestis, mis loodi pärast VKNÜ sündi.

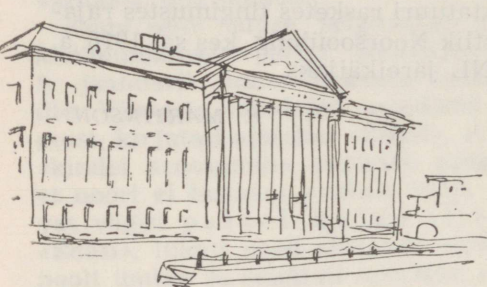
Kuid ka Tartu kommunistliku noorsooühingu tegevuse periood oli äärmiselt lühike.

Eesti kodanlusel läks koos välismaiste interventidega korda nõukogude võim Eestis maha suruda. Tartu kommunistlikud noored asusid uuesti relvaga käes võitlema vaenlaste vastu. Osa Tartu kommunistliku noorsooühingu liikmeid sattus kodanluse kätte, nende hulgas ka noor kommunist Karl Johanson, kes mõrvati metsikult Tartu kruusaaugus 1919. aastal.

Eesti kodanlus tuli seekord meie sünnimaal võimule. Sellega seoses algas ka eesti proletaarse noorsoo revolüt-

sioonilise võitluse ajaloos uus etapp, mille peamiseks eesmärgiks oli võitlus kodanliku diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eestis. Seda proletaarset noorsoo võitlust suunas kommunistliku partei juhtimisel kodanliku diktatuuri rasketes tingimustes rajatud Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing, kes sai 1918. a. veebruaris loodud PBKNL järelkäijaks.

K. MARTINSON

Mälestusi aastatest 1920—1925

Lehitsedes vanu, juba kollaseks tõmbunud ajalehti ja dokumente, mis asuvad Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiivis, kerkivad silme ette mõningad episoodid ja pildid võitlusest, mida pidas eesti töörahvas, sealhulgas ka kommunistlikud noored, aastail 1920—1925.

Üheks niisuguseks episoodiks on kommunistlike noorte ja Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi tegevus sel perioodil Tartus. Aastad 1920—1925 olid ajajärguks, kus eesti kodanlus oli lääne imperialistide toetusel maha surunud töölisklassi relvastatud võitluse Nõukogude Eesti eest.

Kuid see ei tähendanud, et võitlus töörahva ja kodanluse vahel oleks lõppenud. Võitlus kestis, ainult teisel kujul. Kartes töörahvast, püüdis kodanlus esmajärjekorras takistada tema organiseerumist. See ei läinud tal aga korda. Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing olid aetud sügavale põranda alla. Töölisaktivistide arreteerimised olid igapäevane nähtus. Üks kommunistide-vastane kohtuprotsess järgnes teisele, üks suurearvulisem kohtualuste hulga poolest kui teine. Kõik demokraatlikud õigused olid töötavalt rahvalt ära võetud. Töölisorganisatsioonid suleti alalõp-

mata. Revolutsiooniliste töölisajalehtede ja -ajakirjade sulgemine ning nende toimetajate vangistamine olid sagedased. Tööliste kogunemised ja koosolekute pidamine olid seotud suurte raskustega. Saale ei saanud proletariaat kasutada, sest kapitalistid ei andnud neid üürile isegi mitte kõrge tasu eest. Kui mõni kinoomanik nõustuski rahaahnusest aetuna ruume üürima, siis pani veto peale politsei. Tagajärjeks oli, et ruume ikkagi ei saadud. Tallinna töölised pidid leppima «Tööliste Keldriga», mis oli keldriruum Tallinna linna raamatukogu all. Veel kitsamad ruumid olid töölistel kasutada teistes linnades.

Kuid hoolimata terrorist ei vaibunud töörahva võitlus kodanlikus Eestis. Olles vaimustatud Oktoobrirevolutsiooni võidust ning sotsialismi ülesehitamisest Nõukogude Liidus, tuginedes revolutsioonilistele võitlustraditsioonidele, koondas töölisklass oma ridu ja ühises väerindes kehvtalurahvaga võitis rahvahulkades järjest rohkem poolehoidu. Töörahva Ühise Väerinde tegevus, võitlusind ja tugevus kasvasid päev-päevalt. See viis relvastatud ülestõusule 1. detsembril 1924. aastal.

Selles ägedas võitluses, ühises rindes töötava rahvaga võitlesid ka noored. Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing kogus sügaval põranda all oma ridadesse aktiivsemaid noori. Loodi legaalseid organisatsioone. Need küll sagedasti suleti, kusjuures juhtivad tegelased arreteeriti, kuid uute nimede all loodi organisatsioone ikka ja jälle uuesti. Väga suure ulatuse omandas ametiühingutes noortekomisjonide tegevus. Kommunistlikud noored võtsid üle sotsialistliku noorsooühingu. Kommunistide poole tulid üle mitmed teised noorsooühingud.

Ka käesolevate ridade kirjutaja võttis osa kommunistlike noorte tööst. Põrandaalused kommunistlike noorte kollektiivid olid juba enne kodusõja lõppu loodud paljudes keskkoolides. Kõigis avalikes üritustes, eriti esimese mai rongkäikudes, olid tegevad ka koolinoored. Muidugi järgnesid repressioonid ja aktiivsemad noored heideti koolist välja.

Üheks tähtsaks ürituseks oli Noorproletaarlaste Ühingu loomine 1920. a. sügisel. Siia koondusid kõik kommunistlikud noored nii tööpingi kui ka koolipingi tagant. Ühinguuga liitusid ka Tartu kommunistlikud noored. Siin toimusidki minu esimesed kokkupuuted Tartu seltsimeestega. Sel perioodil olin Tallinna Õhtukeskkooli viimase

klassi õpilane. Võtsin elavalt osa Noorproletaarlaste Ühingu Tallinna organisatsiooni tegevusest. Mind saadeti delegaadina Tartusse, seal osakonda avama ja tartlastele tervitusi viima.

Ilusal kargel talvepäeval, kui jõudsin Tartusse, võttis mind vastu suur grupp Tartu noori. Nagu Tallinnaski, olid ka siin ruumid, kus asusid noored, viletsad. Kohtusin esmakordselt hilisemate revolutsiooni-veteranidega seltsimeeste Rudolf Pälsoni, Voldemar Sassi ja paljude teistega. Tihe ja elav kontakt tartlastega oli loodud. Pärast koosolekut käisime Tartu kruusaaugu juures, kus kodanlus viis täide sõjaväljakohtute poolt surmamõistetud kommunistide hukkamise. Mahalastute kalmuküngastele tekkisid üha uued lilled ja pärjad, hoolimata sellest et kodanlus oma jõuetus vihas need kõrvaldas, hauad maatasa tegi ja lillede viijaid ning kalmuküngaste hool-dajaid arreteerida püüdis. Suurt osa selles võitluses — kalmuküngaste hooldamises — etendasid Tartu kommu-nistlikud noored. Ka nüüd olid liivaaugu põhja paiguta-tud mitmed pärjad ja palju lilli, mõnda korrastatud kal-muküngast ei olnud kodanlus jõudnud veel reostada.

Noorproletaarlaste Ühingu suleti, sama saatus tabas Tartu osakonda. Paljud noored arreteeriti ning mõisteti aastateks vangi. Kuid noorte võitlus ei raugenud. 1921. a. sügisel läksin ametiühingute kesknõukogu majja Lossi tn. 3. Leidsin eest palju noori — siin oli Noorproletaar-laste Ühingu Tartu osakonna liikmeid, mitmeid noori oli juurde tulnud. Innukalt võtsid töölisnoorte üritustest osa Sinaida Kullam, Hilda Visnapuu, vennad Tuuled, Kuhl-berg jt. Igal õhtul olid Lossi tänaval asuva maja väike-sed toad tulvil ametiühingute noortekomiteedes, töölis-spordiseltsis, näiteringides, laulukoorides jm. tegutsevaid noori. Kuid meie peamine ülesanne oli kaasa aidata töö-liste organiseerimisele. Seepärast võtsid noored elavalt osa kõigist tööliklassi üritustest, rongkäikudest, demonst-ratsioonidest, streikidest. Mäletan streigi organiseerimist põllutöömashinate tehases «Tegur». Seltsimehed Tuul ja Kuhlberg tulid igal õhtul, vaevalt lõpetanud töö, söömata ja jõudmata riideid vahetada, nõupidamisele töölistmajja. Koosolekud ja nõupidamised kestsid sageli üle südaöö, hommikul tuli aga olla õigel ajal vabrikus. Kuid pingu-tused kandsid vilja. Üksmeelne streik lõppes tööliste või-duga.

1. mai tähistamine Tartus 1923. aastal. Kõneleb H. Heidemann.

Oli saanud tavaks, et ametiühingute koosolekute kuulutused kisti väljaspool ametiühingute ruume politsei ja kaitsepolitsei agentide poolt maha. Jällegi olid noored need, kes kuulutusi uuesti kleepisid, valvasid maharebijaid ja viisid kõikidesse vabrikutesse sõnumeid suusõnaliselt.

Suurt tähelepanu pöörati selgitustöö tegemisele maa töörahva ja kehvikute hulgas. Peaaegu igal laupäeva õhtul sõitis hulk aktiivsemaid töölisnoori, pakk lendlehti kaenlas, külla maanoortele. Ka maal olid organiseeritud noortekomiteed; kus veel ei olnud, seal Tartu linna noored need varsti löid. Koos maanoortega organiseerisid ja valmistasid linnanoored ette kõnekoosolekuid, kus esinesid kogenumad ja vanemad seltsimehed. Kuid sageli esineti ka ise.

Samal ajal püüdsid deklasseerunud elemendid linnas nuhkidega eesotsas ja kulakute «kuldne noorus» maal, kui vähegi jõudu oli, tööliste koosolekuid nurja ajada, töölisi terroriseerida. Siin olid Tartu noored aktiivsed — nii mõnigi huligaan sai säärase õppetunni, et teised hoidusid aupaklikult eemale. Mäletan üht ametiühingute pidu Lossi tänavas. Keegi viskas kivi läbi akna saali, püüdes ise pageda. Silmapilk olid noored väljas. Viskaja püüti kinni ja ta sai tubli keretäie. Oodata, et politsei

aitaks korda luua, ei olnud muidugi mõtet, sest politseile oli niisugune temp meeltemööda.

Esimese mai rongkäigud olid kodanlusele alati pinnuks silmas. Et ei juletud demonstratsioone keelata, siis tunnistati esimene mai kodanluse poolt kevadpühaks. Sõjavägi ja kodanlikud organisatsioonid püüti välja tänavale tuua, et sellega tähelepanu töölisrongkäigult ära tõmata. Kuid see katse kukkus haledalt läbi. «Auväärsest» daamidest ja härradest ei saanud asja, nad häbenesid näidata oma jõuetust, jäi järele vaid sõjavägi, kes käsu korras pidi marssima mööda uulitsaid. Kui töölisrongkäik oli siirdumas Tähtvere parki, tormas sellele mäenõlval vastu ratsapolk. See oli provokatsioon. Teati ju väga hästi, millal rongkäik parki jõuab. Ohvitseride tantsivad hobused aeti tööliste ridadesse, naised ja lapsed püüti hobuste alla ajada. Ohvitserid oleksid heal meel näinud, et ka sõdurid nende eeskujul oleksid tegutsenud, kuid viimased hoidsid oma hobused võimalikult teisel pool tee servas, nii et nad demonstratsioonist osavõtjaid ei seganud. Varsti pärast seda sündmust toimunud valmistel anti sellesamas ratsapolgus üle 30% häält kommunistide (ühisväerinde) poolt.

See sõdurite ilmne apaatus demonstrantide laialiajamisel vihastas ohvitseri veelgi. Ja jällegi oli kommunistlike noorte lipp see, mille järel sammus noorterühm, kes liikus edasi, andmata teed ohvitseride hobustele. See ärritas ühte ohvitseri niivõrd, et ta püüdis loosungit mõõgaga purustada. Kuid nähtavasti oli ta siiski hale sõjamees, ta suutis loosungi vaid ribastada. Pärast seda muutus rongkäik ähvardavaks jõuks — kõlasid vihased protestihüüded, tõusid rusikad, otsiti uulitsakive. See hirmutas ratsaväeohvitseri niivõrd (eriti kui sõdurid eemale hoidusid), et nad kiires korras lahkusid ja nendega koos ka kõik teised ratsanikud.

Niisuguseid kokkupõrkeid ja provokatsioone esines siin ja seal. Kommunistlikud noored aga olid alati valvel tööliklassi huvide eest.

Käesolevate ridade kirjutaja tööpõlluks muutus peamiselt agitatsioon üliõpilaste hulgas, millest püüavad jutustada alljärgnevad read.

Nagu igas kapitalistlikus riigis, oli ka kodanlikus Eestis hariduse saamine, eriti kõrgema hariduse saamine vaid rikaste eesõiguseks. Väga vähestel töölisnoortel läks ras-

kete majanduslike tingimustega heideldes korda astuda ülikooli. Ainult üksikud suutsid seal õppida ja kooli lõpetada. Kommunistlikel noortel, kes astusid neil aastail ülikooli kindla tahtega ülikool lõpetada, jäi see kavatsus sageli kas arreterimise või majanduslike raskuste tõttu teostamata. Aga milline energia, milline tohutu püüd oli noortel ülikooli lõpetamiseks! Asjata. Võitlevale kommunistlikule noorele oli tee kõrgemale haridusele «demokraatlikult» suletud. Ka neist kommunistlikest noortest, kes moodustasid Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi, ei läinud peaaegu kellelgi korda neil aastail ülikooli lõpetada. Tuli läbi teha pikk kannatusterikas võitlustee, et omandada kõrgem haridus. Rohkem kui pooltel Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi liikmetel tuli rännata mööda vanglaid ja taluda tagakiusamisi.

1921. a. sügisel astus Tartu ülikooli grupp kommunistlike noori, mitmete keskkoolide EKNÜ organisatsioonide liikmeid, sealhulgas ka mina. Juba varem olime isiklikult tuttavad ka Tartu, Võru, Narva, Pärnu ja Viljandi noortega. Nüüd Tartus puutusime sagedamini kokku. 1921. a. sügisel loodi ka EKNÜ põrandaalune üliõpilaste kollektiiv, kuhu kuulusid Vaarandi (Vahtmann), Tulp, Lipstel ja mõned teised, nende hulgas ka mina. Kollektiivil oli tihe kontakt Tartu Ametiühingute Kesknõukogu juhtivate tegelastega — Pälsoni, Heidemanni, Sassi ja teistega. Koos nendega võeti aktiivselt osa Tartu tööliste ja Tartumaa kehvikute võitlusest. Kuid peamine oli õppetöö. Kõigile raskustele vaatamata edenes õppimine hästi. Põrandaalune üliõpilaste kollektiiv tutvus olukorraga, sellega, missugust poliitilist «värvi» on üliõpilaste korporatsioonid ja seltsid. Ainuke üliõpilaste selts, kelle liikmetega tihedamasse kontakti astuti, oli «Ühendus», kuhu oli kogunenud demokraatliku maailmavaatega üliõpilasi.

1922. a. sügisel meie read tugevnesid. Ülikooli astusid Olga Künnapuu (Lauristin), Arnold Veimer ja teised aktiivsed noorkommunistid. Üha enam kasvas vajadus legaalse organisatsiooni järele. 1922. a. sügisel otsustati registreerida ülikooli juures Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts. Seltsi registreerimisel takistusi ei tehtud. Ülikooli «vaimsed isad» ei aimanud nähtavasti, et see pole tavaline üliõpilaste koondis.

Seltsi asutamise momendil astus sellesse üle 20 üliõpilase. Moodustati alaliste külaliste grupp, kuhu registree-

riti iga üliõpilane, kes oli huvitatud tutvumisest Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsiga, selle tegevusega. Registreeritud oli ühtlasi õigus osa võtta kõigist avalikest üritustest, mida selts korraldas. Muidugi, kõik liikmed ei olnud kommunistlikud noored, kuid peaaegu kõik nad olid pahempoolse maailmavaatega inimesed.

Mitmel viisil manitseti ja ähvardati meid, katsuti meid «pöörata». Nendel võtetel aga ei olnud mingeid tulemusi, sest olime ette valmistatud repressioonideks, tagakiusamisteks, vangistamisteks.

Vastandina korporatsioonidele ja teistele üliõpilasseltsidele, kus harrastati peamiselt joomakultuuri (korporatsioonid) või püüti korraldada «lõbusaid» õhtuid, olid Sotsiaal-filosoofilisel Üliõpilaste Seltsil teistsugused eesmärgid. Seltsi koosviibimised toimusid peamiselt diskussiooniõhtute vormis. Ettekandele või referaadile järgnesid sõnavõttud ühiskondlike küsimuste valdkonnast, kus teooriat püüti seostada praktikaga, momendi ülesannete ja võitlusküsimustega. Pearõhk oli asetatud liikmete poliitilisele enesearendamisele. Kuigi kommunistlik kirjandus oli raskesti kättesaadav, hangiti seda mitmeid kanaleid kaudu. Tutvuti Marxi, Engelsi ja Lenini tähtsamate teostega, samuti rea teiste marksistlike töödega. Uuema kirjandusega varustas seltsi Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, kellega meil oli sel alal tihe kontakt. Saadud kirjanduse alusel pidasime referaate, mida kuulamas oli palju külatajaid. Neil referaatkoosolekuil käsitleti näiteks kodanliku Eesti majandusküsimusi, rahvusküsimust, töölisklassi võitluse ülesandeid, aga ka esperanto küsimust, Einsteini teooriat jne. Peeti ka kirjandusõhtuid, kus tutvuti uuema revolutsioonilise kirjandusega.

Kuuldused Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi revolutsioonilisest tegevusest levisid üliõpilaste hulgas peagi. Eriti suure ulatuse omandasid need siis, kui otsustati minna üliõpilaste Edustuse valimistele iseseisva nimekirjaga. Kodanliku Eesti algusaastatel mängiti ka ülikoolis «demokraatiat». Vastavalt ülikooli vanale traditsioonile loeti üliõpilaskond iseseisvaks organisatsiooniks. Selleks tuli valida «demokraatlikul» teel oma esindus, oma «parlament». Nii loodigi nn. Edustus, kuhu kõik üliõpilaste seltsid, rühmad jne. võisid saata oma esindajad valimiste teel salajase hääletamisega. Need valimised andsid võimaluse Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi seisukohti

laiemalt propageerida. Meie koosolekud, samuti plakatid ja lendlehed leidsid elavat tähelepanu, sest üliõpilaskond tundis huvi eriti sotsiaalsete küsimuste vastu. Ühes Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi poolt Edustuse valimiste puhul väljalastud lendlehes oli kirjutatud: «Üliõpilaskond pole klass, mida ühendavad enam-vähem ühised huvid. Juba keskharidus on praeguses ühiskonnas jõukate eesõigus, seda enam aga kõrgem haridus. Klassiline kuuluvus määrab aga ära ideoloogia, iga üksiku püüded ning huvid.

Sellest tingitud ka üliõpilaskonna enamuse kodanline ideoloogia, mille järelduseks šovinism, püüd mõnutsemisele ja karjerism.

Ent meie aja ühiskond on esile toonud uue üliõpilastüübi, see on maast madalast puudustega võitlev, nälgiv ja tagakiusatav proletaarne üliõpilane.

Nii omane kui kodanlasele, nii võõras on proletaarsele üliõpilasele rahvuslik vaen, kõrgema seltskonna traditsioonid ja sihitu mõnutsemine.

Igas kapitalistlikus ühiskonnas on kaks üliõpilaskonda, nii lahkuminevad kui nende huvid, nii lahkuminevad nende arusaamised.»

Edasi kritiseerib lendleht senise kodanliku Edustuse tegevust ning püstitab nõudmised, mille eest kutsutakse üliõpilasi hääletama uue Edustuse valimistel. Nõutakse majanduslikult raskes olukorras olevate üliõpilaste seisukorra parandamist, nõutakse, et lugemislauas oleksid ka kommunistlikud ajalehed, raamatud ja kirjandust Nõukogude Liidust. Kuid «mitte ainult oma majandusliku seisukorra parandamiseks, vaid võitluseks kodanlise ideoloogiaga ja kõigega, mis ülikoolis mäda», on proletaarsed üliõpilased valmis. Lendleht piitsutab veel kord šovinismi, mis neil aastail vabalt lokkas, eriti üliõpilaskorporatsioonide ja -seltside liikmete hulgas. Eesti kodanlus rajas oma poliitika rahvusliku vaenu ässitamisele, šovinismi õhutamisele. Selle vastu suunas lendleht oma peamise löögi.

Seltsi koosolekute ajal olid ruumid üliõpilasi täis kii- lutud. See ei võinud jääda tähele panemata ka ülikooli administratsioonile. Otsekohe algasid repressioonid. Lubatagu esitada lühike väljavõte ühe Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi erakorralise peakoosoleku protokollist.

«Esimeseks koosolekuks saime auditooriumi nr. 5, kuna

aula oli sel momendil antud «kristlike noorte meeste selt-sile». Ruum kuulajaid täis kiilunud. Otsustati läbi viia teine koosolek. Anti palve aula saamiseks. Eriskummaline tundus, et põhjust nimetamata keelduti. Lõpuks saadi luba Aia tn. nr. 46 ... Rahvast oli rohkesti.»

Et koosolek oli lubatud ainult üliõpilastele, kuulutuses aga oli jäänud välja sõna «üliõpilastele», siis hakati sellest kohe kinni. A. Vaarandi pidi käima mitu korda prorektori juures aru andmas. Ülikooli koridoridest kästi kõrvaldada Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi plakatid, sest need «takistavat liikumist». Teadaandeid ülespanemiseks ei tahetud registreerida. Kaugemale ei usaldanud ülikooli juhatus siiski veel minna.

Valimised olid tegelikult formaalsed, sest iga korporatsioon ja selts teadis ette, mitu häält ta saab. Iga korporatsiooni või seltsi liige oli kohustatud hääletama oma korporatsiooni või seltsi poolt. Selle üle oli sisse seatud tugev kontroll ja hääletajate «masseerimine», mis tegi isegi salajase hääletamise paroodiaks. Nii said korporatsioonid ja seltsid juba ette teadaoleva arvu hääli (vastavalt oma liikmete arvule). Kuid Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi poolt valimistel antud häälte arv ületas ligi kolmekordselt tema liikmete arvu.

Ühelt poolt näitas see, et üliõpilaste hulgas oli Sotsiaal-filosoofilisel Üliõpilaste Seltsil rohkem poolehoidu kui teistel korporatsioonidel ja seltsidel. Teiselt poolt ilmnes seoses valimistega terror, mida teostasid politsei, ülikooli administratsioon, korporatsioonid ja seltsid ning kogu reaktsiooniline üliõpilaskond.

See terror, eriti moraalne vägivald ja šovinistlik rusikas, valitses ülikooli koridorides, auditoriumides, kõigis üliõpilaste seltsides. Väljaspool ülikooli aga võimutsesid juba politseinuud (mis lasti käiku eriti 1. mai demonstratsioonidel) ja ka igasugused keelud. Neistki ei jäänud Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts puutumata.

Selts esitas Riigikogule seaduseelnõu kehvemate üliõpilaste olukorra parandamiseks. Eelnõus oli ette nähtud, et iga üliõpilane, kelle vanemad on vaesed ega suuda oma last koolitada, saaks normaalse õppeedukuse puhul stipendiumi. Et kodanlik ülikool õige natuke stipendiumi andis, sagedasti aga (ja seda teadsid üliõpilased hästi) jõukaile ja tutvustega varustatuile, siis püstitati nõue — iga stipendiumi soovija esitagu ametiühingu või mõne teise

töölisühingu tõend selle kohta, et vastav isik või ka tema vanemad on tõepoolest töötava rahva liikmed. Olid ju peaaegu kõik proletaarsed üliõpilased või nende vanemad ametiühingu liikmed.

Mis kaasajal näib nii tagasihoidlik, tekitas kodanluse ning sealhulgas ka reaktsioonilise üliõpilaskonna ridades teravat vastupanu. Eriti vihastas kodanlust nõue esitada ametiühingu poolt antud tõend sotsiaalse seisundi kohta. Kui nõukogude ühiskonnas on loomulik, et üliõpilased saavad stipendiumi, siis kodanlikus ülikoolis oli hea, kui kehvem üliõpilane ülikooli kõrgest õppemaksust vabastati. Tõsi, ka siin maksti stipendiumi, kuid summa oli nii väike, et võimaldas ära elamist ainult kuuks või kaheks. Tegelikult kujunes see stipendium jõukate vanemate lastele taskurahaks; vaene pidi ka stipendiumi saamise korral ikkagi ülikoolist lahkuma või hankima kõrvaltööd (mille saamine oli üldise tööpuuduse tõttu äärmiselt raske), mis paratamatult mõjutas õppeedukust (seega võttis ära ka lootuse järgmisele stipendiumile).

Kui nüüd on arusaadav, et ametiühinguorganisatsioonid võtavad elavalt osa kogu ülikooli ja üliõpilaskonna elust ja tegevusest, siis tol ajal näis meie nõudmine, et ametiühingu esindajad võtaksid osa stipendiumide jaotamisest, ennekuulmatuna. Loomulikult lükkas kodanlus selle seaduseelnõu nii Edustuses kui ka Riigikogus tagasi.

Kodanlikus Eestis olid aga korporatsiooni või seltsi juures ka vilistlaskogud. Nende liikmeteks said korporatsiooni või seltsi kuuluvad üliõpilased pärast ülikooli lõpetamist. See tähendas, et neil oli õigus värvimütsi kanda, oma korporatsiooni või seltsi koosolekul käia; üks kord aastas pühitseti aastapäeva, kus siis vanad buršid koos noorte tudengitega põhjalikult pummeldasid. Veelgi tähtsam oli see, et vilistlased, kes teenisid harilikult heapalgalisel kohal, maksid korporatsiooni või seltsi laekasse suurt vilistlas-liikmemaksu, millele lisandusid mitmesugused annetused. Need kokku olid peamised tuluallikad, mille varal korporatsioon ruumid üüris, sagedasti joominguid pidas ja oma daamidele pidulike sündmuste puhul lennukiga Šveitsist roose tellis.

Kuid kõik see oli siiski vaid asja väline külge. Kodanlus kasutas seda endale ustavate ja ideoloogiliselt paslike järglaste soetamiseks. Korporante kasvasid korporatsioonid kõige toorema šovinismi ja natsionalismi vaimus.

Siia lisandus veel isikliku tutvuse tähtsus. Peale selle ühendasid kõiki neid karjäärihuvid. Sellest tingituna haarasid paljud korporatsioonid, nende liikmed ja vilistlased, enda kätte terved rahvamajandusharud ja kultuuri valdkonnad, kuhu ei pääsenud enam nii kergesti tööle ükski teine peale vastava korporatsiooni või seltsi liikme. Nii viisi moodustati ühtne korporantide ja vilistlaste pere, keda sidusid reaktsiooniline ideoloogia ja peale selle veel otsene isiklik tutvus, mis sagedasti etendas töökoha saamisel määravat osa.

Kuid Sotsiaal-filosoofilisel Üliõpilaste Seltsil puudus säärane toetus. Olles ise vaesed, ei suutnud üliõpilased muretseda seltsile ruume. Kantselei ja asjaajamine olid üksikute üliõpilaste korterites. Koosolekud peeti samuti üliõpilaste juures. Suuremate ürituste jaoks püüti kasutada auditooriume, hiljem neid mitmesuguste ettekäänete all ei lubatud. Ei suutnud selts tellida ei ajalehti ega ajakirju, rääkimata vajaliku raamatukogu soetamisest.

Siis tärkas mõte luua seltsile Toetajate Kogu. Kogu liikmeks võisid põhikirja järgi olla ametiühingud ja muud töölisorganisatsioonid, samuti «töölisliikumise tegelased ja kõik proletaarlased, kes isiklikust töøjõust elavad ja kellele Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts ettepaneku teeb Toetajate Kokku astuda». Paragrahv üheksa ütles: «Üldkoosolek kuulab ära Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi aruande ja võtab selle kohta seisukoha, määrab ära liikmete aineliste kohustuste miinimumi igal liikmel eraldi...» Seega oli Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts kohustatud aru andma töölisorganisatsioonidele ja -tegelastele, mis sidus seltsi töölisliikumisega. Toetajate Kogu liikmeiks said mitmed töölisühingud ning seltsimehed Tomp, Keerdo, Hansen, Allik, Kangur, Heidemann, Pälson ja paljud teised. Nii oli Sotsiaal-filosoofilisel Üliõpilaste Seltsil tihe side töölisorganisatsioonidega, samuti nende juhtidega.

Kuid Toetajate Kogu ei saanud asuda veel õieti tegevussegi, kui algasid repressioonid. Vastavad organisatsioonid suleti. Kõik ülalnimetatud seltsimehed kas arresteriti või pidid pagema põranda alla.

Kõige tähtsam Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi tegevuses oli tema liikmete töö ametiühingutes ja töölisorganisatsioonides. Kõik põrandaaluse kollektiivi

liikmed, peale selle veel hulk teisi aktiivsemaid seltsi liikmeid olid igapäevased külalised ametiühingute ja teiste töölisorganisatsioonide ruumides, võtsid aktiivselt osa koosolekutest, esinesid kõnede ja ettekannetega.

Ka Tartus organiseeriti Tallinna eeskujul «ilmalik leer». Jälle olid üliõpilased need, kes pidasid loenguid inimese tekkimisest (sm. Tulp), ühiskonna ajaloolisest arengust jne.

Palju tööd tehti maaelanike hulgas. Oli vähe püha-päevi, kus sm. Veimer ja teised, töölisajakirjanduse pakk kaenla all, poleks sammunud mööda külateid, pidades maal koosolekuid. Kehvikud ja küla proletariaat võtsid sügava poolehoiuga vastu kommunistlikku tõesõna. Ikka võitlustahelisemaks muutusid koosolekutest osavõtjad.

Kõiki üritusi, mida Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts tahtis ette võtta väljaspool ülikooli seinu, püüdis politsei ühel või teisel viisil takistada.

Selts kavatses pidada kontsert-miitingu. Et Tartus ruume ei saadud, otsustati miiting korraldada Valgas. Esialgu lubati Valgas ruume lahkesti. Siis aga tulid «ootamatult» mitmed takistused. Kui need siiski ületati ja kuulutused olid igal pool välja pandud, keelas politsei kontsert-miitingu ära.

Kodanlike parteide koosolekutel olid koos teiste töölisnoortega kohal ka proletaarsed üliõpilased. Et rahvas oli opositsioonis, siis püüti politsei jõul seda opositsiooni maha suruda. Arreteeriti aktiivsemaid töölisnoori, ka üliõpilasi.

Peagi algasid töölisorganisatsioonide rüüstamised.

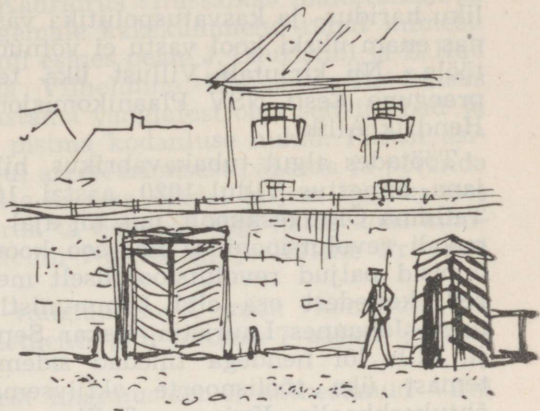
1923. a. lõpul vangistati sm. Veimer, hiljem O. Künnapuu ja allakirjutanu. Pärast 1924. a. 1. detsembrit arreteeriti veel rida Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi liikmeid ja selts suleti. Kokku arreteeriti üle poole Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi koosseisust. Arreteeritud üliõpilased mõisteti sunnitööle, mitmed neist eluajaks. Ka teisi seltsi liikmeid hirmutati, karistati ja vintutati.

Kuj töölisorganisatsioonid, samuti ka Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts, olid suletud ja nende liikmed arreteeritud, ei leidunud nende hulgas ühtki üliõpilast, kes, kandes rasket sunnitöökaristust, oleks kodanlikult valitsuselt armu palunud. Seltsimehed Veimer, Olga Lauris-

tin (Künnapuu), Vaarandi (Vahtmann), Tulp, Nael jt. kandsid sunnitöölise rõivastust pea püsti. Eesti töölisorganisatsioonid ja Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts võivad oma kasvandikele uhked olla.

Ägedas võitluses möödusid sunnitöö-aastad. Ägedas võitluses sündis Nõukogude Eesti. Nii mõnigi endise Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi liige on ses võitluses auga langenud. Ülejäänud aga rakendavad kogu oma jõu kommunismi ülesehitamisele.

O. SEPPE

Vilhelmine Klementi Tartu vanglas

Üheks eredamaks kujuks Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu ajaloos on noor ennastsalgav võitleja Vilhelmine Klementi. Vilhelmine või — nagu teda hüüdsid seltsimehed — Villu astus varakult revolutsioonilise võitluse raskele teele. Pärit vaesest paljulapselisest töölisperekonnast, päris ta vanematelt selge pilgu, ausa mõtte-laadi ja kustumatu viha kodanliku kurnamiskorra vastu. «Olen näinud väheseid, kellel oleks olnud nooruslikult üle-keev elurõõm ühendatud säärase ürgse ja leppimatu vihaga kõigi kodanliku korra nähtuste vastu nagu kadunud Villul. Kondiüdini täis trotsi ja protestivaimu, ei lasknud ta mööda ainsatki juhust vastasele hoobi andmiseks. Selle tõttu ei antud tal ka kusagil asu. Ei mäleta, mitmest koolist ta oli välja heidetud, kuid kaua ei tahtud teda kusagil pidada, sest igal pool oli ta kooli ülemustega sõjajalal. Kodanliku vaimusuretamise kooli voorusmeetrite seisukohalt ta mitte ainult ise käitus halvasti, vaid, mis veel halvem, hea organisaatorina ajas ta varsti ka teised õpilased mässule bauer-sauerliku¹ kirikumeelse ja kroonu-

¹ Bauer — kodanliku Eesti haridusminister, Sauer — tema asetäitja.

liku haridus- ja kasvatuspoliitika vastu. Kui teda Tallinnas enam ükski kool vastu ei võtnud, läks ta vabrikusse tööle.» Nii kirjutab Villust üks tema võitluskaaslasti, praegune Eesti NSV Plaanikomisjoni esimehe asetäitja Hendrik Allik.

Töötades algul tubakavabrikus, hiljem sadamas laadijana, õnnestus Villul 1920. aastal, 16-aastasena, pääseda Tallinna Õhtukeskkooli, mis tol ajal oli kujunenud oma-moodi revolutsioonilise noorsoo koondumispaigaks. Siin õppisid paljud revolutsiooniliselt meelestatud töölisnoored, kelledest osa olid kommunistliku partei liikmed, nagu Johannes Lauristin, Oskar Sepre, Anton Vaarandi jt. Villu lõi nendega tihedad sidemed ning varsti sai temast üks töölisnoorte aktiivsemaid organisatooreid õhtukeskkoolis. Kui aga Tallinnas 1920. a. detsembri algul rajati kommunistliku partei juhtimisel legaalne Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing, oli Vilhelmine Klementi selle rajajate eesotsas koos noorte kommunistide Arnold Sommerlingi, Hendrik Alliku, Voldemar Tuberiku, Richard Mirringu ja teistega. Noorusele vaata-mata valiti Villu ÜENPÜ poliitringi organisatoriks. Ringis peeti noortele loenguid, referaate ja vaidlusõhtuid. Villu korraldas ka illegaalse kommunistliku kirjanduse ja lendlehtede levitamist tööliste hulgas. Innukamaks levitajaks oli ta ise.

15. aprillil 1921. aastal sulges kodanlus Noorproletaarlaste Ühingu, rida selle liikmeid ja juhtivaid tegelasi arreteeriti, nende hulgas Arnold Sommerling. Ka Vilhelmine Klementi tassiti kaitsepolitseisse, kuid vabastati peagi süütõendite puudumisel.

EKP otsustas nüüd luua illegaalse Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu, mille organiseerimist hakkas juhtima EKP Keskkomitee liige Jaan Kreuks. Tema lähimaks abiliseks oli Vilhelmine Klementi, kes valiti EKNÜ ajutisse Keskkomiteesse 1921. a. sügisel Pirital toimunud salajasel koosolekul. EKNÜ Keskkomitee ülesandel tegutses Vilhelmine Klementi ka Tallinna Koolinoorsoo Keskliidus, tehes selle kaudu kommunistlikku selgitustööd koolinoorte hulgas.

Kui aga Tallinna töölised 1922. a. 1. mail jälle tänava-tele tulid, sammus noortekolonni eesotsas Villu. Tema oli üks selle tööliste meeleavalduse organiseerijaid. Mii-

tingust, mis toimus Kadriorus «Russalka» mälestussamba juures, võttis osa ligemale kakskümmend tuhat inimest. Mälestussamba jalamil esines peale J. Lauristini ja E. Kõo rahva ees kõnega ka Vilhelmine Klementi. Ta kutsus töörahvast üles vabastama vanglatest oma seltsimehed ja nende asemel pokri pistma kodanluse nuhid. Pärast esinemist õnnestus Villul arreteerimisest pääseda ja põranda alla minna, kuid mitte kauaks. Nädal hiljem läks kaitsepolitsei nuhkidel korda ta Schnelli tiigi ääres koos kommunistlike noorte Helmi Niinebergi ja Helene Pruuliga vahistada.

Algas piinarikas vanglaperiood, mida kommunistlik noor Vilhelmine Klementi pidi taluma 7 aastat ja mis murdis tema tervise.

Hoolimata rasketest tingimustest ei katkestanud Villu revolutsioonilist tööd ka vanglas viibides.

Kaasvõitlejad armastasid ja austasid Villut, seda enam aga vihkasid teda kodanliku Eesti vanglate ülemad. Toome siinjuures mõned näited, mis on šeotud ajajärguga, millal Vilhelmine Klementi istus kinni Tartu vangimajas. Nagu mujal, nii rakendati ka siin Villu vastu alati kõige karmimaid karistusvahendeid, et maha suruda tema võitlusvaimu. Nii heideti Villu kord Tartu vangimaja ülema poolt mingil tühisel põhjusel kartserisse, mille üheks seinaks oli vangla leivaahi. Põrgulikus kuumuses olid tütarlapse riided varsti läbimärjad. Seejärel viidi Villu teise, jääkülma kartserisse, kus särk ja kleit — ainsad riietusesemed kartseris — varsti kõvaks külmusid. Arvukate kartserikaristuste ja kogu kodanliku vanglarežiimi tulemuseks oli see, et 1926. a. novembris, kui Vilhelmine Klementi viibis Tartu vangimajas, avastati: ta põeb raskele kujul kopsutuberkuloosi. Ta saadeti silmakirjaks Tallinna Keskvangla haiglasse. 23. veebruaril 1927 toodi Vilhelmine Klementi jääkülmas tapivagunis tagasi Tartu vangimajja märkusega saatelehel: «Terveks saamise puhul.» Kümme päeva hiljem selgus, et reis Tallinnast Tartusse ja sinne vangimaja olid teinud oma töö — Villu haigestus uuesti, seekord veel tõsisemalt kui varem. Jälle saadeti ta Tallinna. 18. mail aga tuli Villul uuesti Tartusse tagasi reisida kui «terve». Tegelikult näitas arstlik kontroll Tartus, et Villu polnud kaugeltki paranenud, ja ka vanglaülematele pidi selge olema ja kindlasti oligi selge, et Villu vanglast enam eluga ei pääse, kui tema elutin-

gimused paremaks ei muutu. Kõigest sellest hoolimata, või just nimelt selle tõttu jätkati Vilhelmine Klementi piinamist. 24. augustil saatis Tartu vangla ülem Villu uuesti kartserisse sidemete loomise pärast teiste poliitvangidega, mida vangla ülemad kartsid nagu tuld.

Haigus ja vangla ülemate poolt rakendatavad represioonid ei toonud oodatud tagajärgi. Villu võitlusvaimu ei suudetud murda. Ikka oli ta reibas ja energiline poliitvange organiseerima, mis tekitas Tartu vangla ülemale palju «peavalu». Viimane otsustas Vilhelmine Klementist kui ühest kõige energilisemast poliitvangide organiseerijast teisel teel lahti saada. Ta kirjutas 7. oktoobril 1927. a. Tallinna Vangimajade Peavalitsuse ülemale järgmisesisulise kirja: «Kannan ette, et naisvangi Vilhelmine Klementi vahi all hoidmine Tartu vangimajas mitte soovitatav ei ole, sest Klementi avaldab väga kahjulikku mõju kaasvangide peale, püüdes kõigist vangimaja administratsiooni poolt tehtud takistustest ja järelevalvest hoolimata salakirjavahetuse teel iseäranis meesvangide hulgas kihutustööd teha. Distsiplinaarkaristused tema peale vähematki parandavat mõju ei avalda. Arestimaja naisvangide jaoskonda teda paigutada on väga kardetav ära põgenemise mõttes, sest võivad ka riigivaenulised isikud temale arestimajast ära põgenemiseks väljastpoolt abi anda.

Praegu asub Klementi vangimaja III korra peal kambri ühes pesupesijate naisvangidega, kasutades viimaseid salakirjade edasitoimetajatena pesuköögi kaudu. Pealegi asuvad III korra peal töökojad, mispärast seal koridoris liikumine elavam ja selletõttu järelevalve raskendatud, kuna isoleerida Klementit teistest vahialustest vangimajas ei ole võimalik ruumipuudusel.» Ja Tartu vangimaja ülem palub Vilhelmine Klementi Tallinna vanglasse ümber paigutada, «kus tema oma kahjulikku mõju ei saaks kaasvangide peale avaldada ja ära põgenemise mõttes kardetav ei oleks».

Peavalitsuse ülem vastas: «Praegu ei ole kahjuks võimalik Klementit Tallinna üle tuua. Tallinnas on avaram võimalus kihutustöö tegemiseks ja teiste peale mõju avaldamiseks.»

Nii tuli siis välja, et Vilhelmine Klementi jaoks ei leidunud kodanlikus Eestis enam küllalt kindlat vanglat.

Villu aga jätkas võitlust. Ta ei paindunud hetkekski. Villu vanglatoimikus leidub arvukaid dokumente tema protestikirjadest võimude vastu, vangla ülemate käskkirjadest karistuste kohta jne. Aasta enne oma surma oli Villu jälle Tallinnas. Päev enne esimest maid 1928. aastal saadeti ta uuesti Keskvangla haiglasse. Üks haiglasse saatmise põhjusi seisis Vilhelmine Klementi isoleerimises esimeseks maiks teistest vangidest, et ta ei saaks, nagu varematel aastatel, organiseerida «Internatsionaali» laulmist. Vangla ülematele täiesti ootamatult korraldas haige Villu esimese mai hommikul kõigi vangla haiglas viibivate haigete vangide ühise laulmise. Selle eest saatis Tallinna Keskvangla ülem Sperling Villu Vene tänava vangla külma kambrisse ja määras talle administratiivkaristuse — vangi õigused ära võtta üheks kuuks.

Kõik need piinamised hävitasid üha rohkem ja rohkem noore võitleja tervist. 16. veebruari varahommikul 1929 anti kambrist kambrisse edasi teade: Vilhelmine Klementi on surnud.

Tallinna töölised võtsid selle teate kodanluse järjekordse mõrtsukatöö kohta vastu vihaga. Eestimaa Ehitustööliste Liidu Tallinna osakond esitas Tallinna-Harju prefektile teadaande, et nimetatud ametiühingu endine liige Vilhelmine Klementi maetakse töörahva auavaldustega 24. veebruaril, kodanliku «demokraatliku vabariigi» aastapäeval. Prefekt oli sunnitud matuserongiks küll loa andma, «kuid ilma orkestrita ja lauludeta rongkäigu liikumisel ja muusikata surnuaial», nagu ta oma resolutsioonis kirjutas.

Eesti töörahva üht silmapaistvamat tütart tuli viimsele teekonnale Rahumäele saatma ligi kuus tuhat Tallinna töölist punaste revolutsioonilippude all, revolutsioonilisi laule lauldes. Nii kujunes Vilhelmine Klementi matustest töörahva protestidemonstratsioon kodanliku terroristliku režiimi vastu.

K. MARTINSON

Ja nii see jätkus . . .

(Olukirjeldus)

I

1940. aasta kevad.

Rotatsioonimasina valtsid tiirlevad esialgu aeglaselt, kuidagi kartlikult ja nagu kobades. Kuid tiirlemine muutub iga hetkega üha kiiremaks ja varsti neelavad terasvaltsid laia paberlinti näljase aplusega. Värske aja-leht väljub pideva, katkematu joana.

Võlvitud laega keldriruumis, mida valgustab vaid ähmane elektripirn, tungleb luugi poole rahutu inimsumm. Siin on peamiselt kahte sorti rahvast — noored või hoopis vanad. Ajalehemüüjad! Ja isegi selline ajalehemüüja, kes varem kroonist metallraha mitmel korral peopesal veeretas, enne kui ta selle «mängu pani», opereerib nüüd pikemalt kaalutlemata kogu oma vaba «kapitaliga», sest praegu saab sajast «Postimehest» kergemini lahti kui varem kahekümne viiest.

Ja läppunud õhu ning niiskete seintega keldrist paiskuvad tänavatele kõige värskemad uudised. Et skaudid ja noorkotkad lõpuks, vähemasti väliseltki, vaenukinda maha matsid ja välisminister professor A. Piip oma kõnes nende ühisesinemist paraadil ja pärjapanemisel eriti alla kriipsutas, sellele, ehkki see veel mõned kuud tagasi oleks imestust äratanud, ei osutata praegu mingit tähe-

lepanu. Veel mõned nädalad tagasi trükiti Inglise ja Prantsuse sõjateateid lehes esikohal. Nüüd on aga ka need «Postimehe» veergudel taganenud, et ruumi anda Hitleri peakorterile: ... Neli Inglise laeva põhja lastud! ... Schelde kindlustatud positsioon läbi murtud! Saksa soomusjõud lähenevad La Manche'i sadamatele! Belgia kuningas pani relvad maha... Saagiks saadud 75—80 Prantsuse diviisi varustus, 1,2 miljonit vangi...

Kähe poisihääl hõigub: ««Postimees» — tänane!» Ta võiks ka mitte hõikuda — kaup on minev.

«Kas maa peal pole tõesti jõudu, mis Hitlerile vastu saaks?!»

Ei, nii ei küsi «Postimees». Selliste riskantsete arutlusteni ta ei lasku.

Seda küsib rahvas. Kas on jõudu?! Kuhu minnakse? Mida teeb valitsus? Kas paremale või vasakule, otse või tagasi? Fašistlikud väed marsivad Pariisi poole. Kas maailmas pole tõesti enam jõudu, mis selle laviini peataks? Kas inimesed valivad siis valguse asemel pimeduse?

*

1938. aasta.

Sel ajal rääkis füürer rahust ja valmistus alles hüpeks Pariisi ja Londoni peale.

Viimased päevad tuli Mišal¹ kogu aeg jalul olla. Jooksis mööda linna ja tassis kokku riietusesemeid. Päris uusi ja ka veidi kasutatuid. Poliitvangidele. Varem tuli hankida kirjandust, vangidele lubatud tarbeesemeid, toiduaineid ja muud vajalikku. Nüüd olid asjad vajalikud vanglast vabanevatele seltsimeestele. Riided! Mitmed inimesed on kaugelt üle kümne aasta kinni istunud ja selle aja peale on jäänud alles vaid seljas olev vanglaürp. Oli vaja teada, mis kellelegi sobib ja mida kõige rohkem tarvis läheb. Osa seltsimehi arvas, et vabanevatele poliitvangidele tuleb ka lipsud saata. Kinnitati, et Sassi kaabut ei armastavat ja tema jaoks vaja soni muret seda. Kasutu vaidlus! Kui inimene juba 1924. aasta jaanuarist seniajani kinni on istunud, kes võib siis täpselt ütelda, mida ta nüüd kannab ja mis talle sobib.

¹ Moissei Sverdlov, praegu Tartu Lihakombinaadi direktor.

Lõpuks näis, et kõik on koos. Õde vaatas veel kõik üle ja noogutas:

«Miša, löö kaas kinni — kõvasti!»

Miša Sverdlov lõi kaane kinni ja saadeti läkitati teele. Südant näris aga kahtlus — kas vangid selle kätte saavad? Kas jätkub? Enamikul pole vist midagi alles jäänud.

Kuid see polnud ainuke pakk, mis 1938. aasta mai eel Tallinna Keskvangla poole rändas. Amnestiaga vabanevate seltsimeeste vastuvõtuks valmistuti Tartus. Seda tehti Tallinnas ja mujal.

Keskvangla ukсед jäid enne esimest maid siiski suletuks. Kaitseliit, noorkotkad, skaudid ja teised kodanlikud organisatsioonid pidasid maipühadel oma riiklikku paraadi, üliõpilaste konventides prassiti.

Amnestia sai praktiliselt teoks 7. mai keskpäeval. Vangla ülem hoiatas amnesteeritavaid paljutähendavalt, et nad poliitikat ajama ei hakkaks, sest sel juhul võivad nad kiiremini, kui nad seda ise arvata oskavad, uuesti tema hoolitseva käe alla sattuda. Tuttav jutt! Sedasama oli viimastel päevadel meelde tuletatud juba mitmeid ja mitmeid kordi.

Merelt puhus vinge tuul. Varahommikul sadas isegi rahet meenutavat lörtsi. Inimesed ootasid. Neid tuli juurde ja läks ära. Ka eile oli oodatud. Kuid siis oli olnud ilusam ilm.

«Kas ikka tulevad täna?»

Ootajate silmad on vanglaväraval.

«Mis nad, kuradid, narritavad, et välja ei lase!»

«Nii-jah! Kuradid — lubavad ainult!» Ja vanduja pöördub alustaja poole: «Kas seltsimehed saatsid?»

«Keda sa püüad! Kas ma läbi ei näe, kes sa oled.»

Ainult niipalju. Riidlejad jäävad vait. Võib-olla on mõlemal piinlik, et teineteist kahtlustasid. Kuid on asju, mida ei või isegi kõige paremale sõbrale usaldada. Kardad mõnikord isegi iseennast, kui midagi suurt ja tähtsat on teoksil. Tunned hirmu, et selle kuidagi välja lobi-
sed.

Keskpäeva eel ilmus vanglavärava ette salkkond seltsimehi: J. Lauristin, P. Keerdo, H. Arbon, H. Allik, A. Veimer, V. Sassi jt. Ja ehkki neid oodati, toimus see siiski kuidagi järsku, ootamatult. Oli nagu raske uskuda. Seltsimehed on kahvatud, vaikivad, lihtsad. On see ikka

tõesti Arnold Veimer, kelle energiast kõikjale jätkus? Ja Voldemar Sassi? Ligi viisteist aastat niiskeid vanglamüüre, kui tervise üle juba enne seda kiidelda ei võinud, pole naljaasi. Mida ta praegu mõtleb? Minevikust või tulevikust? Emast, kes viis päeva tagasi Tartus suri ja kelle nägemiseks ta hiljaks jäi. Siia tuli ta päris noorena. Oli alles noorkommunistide hulgast parteisse astunud, kui kinni võeti. Nüüd on ta suuremate kogemustega ja targem kui vanglasse tulles. Varem mõistatas ta maailma elu rohkem südame kui kogemuste ja teadmiste varal. Neliteist aastat on olnud talle marksismi kooliks.

Keskvangla ees ootav rahvas ja poliitvangid segunevad. Tervitatakse võõraid ja tuttavaid. Kohtuvad omaksed. Räägitakse vaikselt, allasurutud häälega. Siin- ja sealpool seisavad politseinike paarid. Küllap nuhid on rahva hulka poetunud. Mõni liigne sõna, ja sind saadetakse tagasi. Seda ei taha aga keegi. Nad lubasid üksteisele juba vanglas, et jätkavad vabadusse pääsedes oma tööd. Väga rumal, kui see juba vangla ees lõpeb.

Mindi linna. Tallinna töötajad valmistasid poliitvangidele südamliku vastuvõtu. Järgnevatel päevadel sõideti aga mööda maad laiali.

Kõik Tartust ja Tartu ümbruskonnast pärit olevad seltsimehed sõidavad tagasi koos, ühes vagunis. Nende hulgas ka Voldemar Sassi. Ta istub pingil, vaatab aknast välja ja peas keerlevad väga mitmesugused mõtted. Ta pole ju üksnes enda päralt. Ta ei sõida Tartusse inimesena, kelle kõige tähtsamaks mõtteks on peavarju ja töö leidmine. Need mured muidugi on, kuid esmajoones on ta ikkagi kommunistliku partei Tartu organisatsiooni illegaalse, põrandaaluse komitee liige. Vaja on korraldada partei ridu. Korraldada?... Seda on kergem ütelda kui teha. Tartus piirab teda kahtlemata nuhkide kari, nad peavad teda silmas päeval ja öösel. Täna jõuab ta kohale, homme aga pakuvad palgatud provokaatorid talle oma teeneid. Seatakse üles lõkse, üks keerukam kui teine.

Kui Sassi rongilt maha tuleb, hakkab ta ümbrusele erilist tähelepanu osutamata kodu poole ruttama. Ema saatis kõik need aastad vanglasse kirju, kus jutustas oma väikestest ja suurtest muredest. Ridade vahele oli peide-

tud lohutus: ega ka meil, kes me vabaduses oleme, kerge ei ole, pea vastu. Voldemar pidas vastu. Ema aga ei jõudnud teda ära oodata ja varises enne kokku.

Kodus seisab ta vaikides keset tuba. Silmad vaatavad, ei näe aga midagi. Nagu paks udu oleks ees ja kõrvus kohiseks. On umbne. Just praegu sai ta naabritelt teada, et samal päeval, kui maeti ema, suri ka isa. Matused olid mõne päeva eest. Kuid... kas ei ilmunud tema ette praegu tuttav inimene? See on tõesti — seltsimees. Surudes Sassi kätt, kõneleb ta:

«Vana sai enne teada, et kindlasti välja saad, et tuled ausa mehena. Käskis sulle enda poolt «tere» öelda ja head eluõnne soovida.»

Elu on antud selleks, et võidelda!

Õhtul jalutas Sassi Tartu tänavatel. Veendumiseks, et teda jälgiti, polnud vaja erilist tarkust. Sassi ostis tänavanurgalt kaks kimpu ülaseid ning hakkas kalmistu poole minema.

Alles pikkamööda tekkis tal huvi linna vastu.

II

Ja päevad lendasid rahutult nagu kajakad tormi eel.

Sassi, põll ees, istus järil ja tallutas kingapaari. Tundus, et ta peale töö midagi muud tähele ei pane. Tegelikult nägi ta kõike, mis väikeses töötoas sündis, ja veel rohkem! Eestois, kus kundesid vastu võeti, polnud midagi huvitavat. Peremees külitab letil ja veeretab suus suitsukoni. Sassi kõrval töötav vanamees tõmbas laua alt, parandada toodud säärsoopast «asuniku» ja kummutas sealt, ise ukse poole kõõritades, tubli lonksu.

«Võta kah,» pakkus vana Sassile. «Mis sellest elust muudki saab!»

«Sulle jääb niigi väheks.» Sassi muigas. «Mis ma kallist jooki raiskan, kui õige võtja ei ole.»

«Seda'nd küll,» noogutas vana ja kummutas uuesti. «Kui võtja ei ole, ega siis maksa surkida jah!»

Nooruk tõi peremehele, nagu töötoast näha võis, mitu paari jalanõusid parandada. Kolm kingseppa hakkasid tööle ja polnud muud kuulda kui kopsimist. Näis, et peremehel oli tegemist. Tulid veel mõned töötoojad. Vana, kes ennist pead parandas — eile oli neil olnud palgapäev —, pöördus uuesti Sassi poole.

«Sina, mees, ei võta viina ehk sellepärast, et ideeline oled?»

«Kuidas ideeline? Kas ideeline karsklane?»

«Äh, tunnen neid karskusest mulisejaid! Kes kõnesid peavad ja puha. Mõtlen, et sa ei võta sellepärast, et ideeline kommunismuse mees oled.»

Tikk läks pooleks. Ka teine.

«Kes seda sulle kõneles?» Sassi tunnistas töökaaslast tähelepanelikult.

«Ah kes? Kas mulle sellest siis kõnelda vaja on.» Vana nohises. «Eks ma omal ajal käind ju kah mõned korrad seal Lossimäe tööliste majas. Kuulsin neid sinu kõnesidki. Sul olid prillid ees — nagu praegu!»

Vana silitas raspliga talla äärt. Tundus, nagu oleks ta solvunud, et Sassi teda tollest ajast ei mäleta.

Sassi muigas. Sõnad ei ütle ju midagi, need võivad ette plaanitsetud olla. Kuid südames ta tundis, et vana on aus inimene.

Kingsepp Rästaga oli teine lugu. Too oli uhke, et kogu aeg vaid uut tööd tegi. Oli noor alles ja polnud raske taibata, et ta samasuguse töökoja avamisest unistas, nagu see siin. Sassisse suhtus ta ilmse vaenulikkusega. Küllap oli ka tema midagi kuulnud. Sassi mõistis tema elu-ideaale ega olnud talle pahane. Elu oli tema selliseks teinud. Liistust ja töökojast ta kaugemale ei näinud ega osanudki näha. Et on ka teistsugune elu ja teistsuguseid eesmärke, sellest polnud talle keegi kunagi rääkinud. Tema ideaal — nende leivaisa — oli tal aga kogu aeg silma ees.

Seinakella osuti lähenes kaheteistkümnenele. Peremees ilmus uksekünnisele ning noogutas Sassile: «Ma siis lähen!»

Seda ütles ta iga päev enne lõunale minekut. Sassi pidi ajal, kui peremees ära oli, töid vastu võtma ja välja andma.

Peremees, kes vaid kõige kibedamal ajal liistud kätte võttis, ajas mantli selga ning väljus. Esialgu polnud kedagi teenindada. Kuid Sassi teadis, et sel ajal, kui peremees ära on, peab üks inimene ikkagi tulema. Ja see üks pole mitte peremehe, vaid Sassi enda «kunde».

Ta tuli kümmekonna minuti pärast. Sassi pani töö kõrvale ja läks eestuppa.

«Tervist! Kas minu kingad on valmis?!»

Oldi seinapoolses küljes ja töötoast ei võinud neid siia keegi näha. Kunde polnud tööga rahul. Pahandas. Üksikuid lauseid vahetati sosinal.

«Ringi liikmete arv kasvab! Siin on vastav kirjandus... võtke see. Fašismi tuleb julgemini paljastada — tähelepanu Hitleri riigipäevakõnele... Ringi liikmed rahva hulgas selgitustööl...» Sassi rääkis katkendlikult, kiire sosinaga ning ise saapatalda uurides. «Noortele rohkem tähelepanu!»

«Saime uue «Rundschau» numbri kätte!»

«Töötage läbi ja viige ellu.» Sassi noogutas ning lisas kõvasti: «Jätke kingad siia, kui rahul ei ole. Parandame üle.»

«Või veel! Pean ma vahepeal siis paljajalu ringi lip-pama.»

Kunde istus toolile, pani parandatud kingad jalga ning jättis kõveraks tallatud kontsadega jalanõud letile. «Tulen nelja päeva pärast järele!»

Teises ruumis olijad ei aimanud, mis asju siin tege-likult aeti.

«Oli aga molkus!» pahandas vana pehme keelega, kui Sassi tagasi jõudis.

«Iga inimese asi!»

Rästa tõmbas säarikust liistu välja ning tähendas õpet-aval toonil:

«Vaja on paremini teha!»

Samal ajal ruttas nõudlik kunde — see oli Ilmar Kruus¹ — pikkade sammudega kesklinna poole. Elu võtab kuidagi uue hoo, hakkab üha kiiremini liikuma. Ilmar Kruusi juhtimisel kirjandusringi nime all töötav marksismi õppegrupp on viimasel ajal kasvanud ja seda peamiselt noorte arvel. Kuid rahuloluks pole põhjust. Tööd on vaja aktiveerida.

Viimasel ajal pole marksistlikust kirjandusest enam eriti puudust olnud. Eelmisel kohtumisel sai ta Sassilt kaks värsket «Kommunisti» numbrit ja need on läbi töötatud. Nädala eest jõudis Šveitsist kohale järjekordne postpakk «Rundschau» eksemplaridega. Haruldane materjal! Viimases numbris on marksistlik hinnang rahvusvahelise olukorra kohta, üllatavad üksikasjad diplomaatide sala-

¹ Ilmar Kruus hukkus Suures Isamaasõjas.

käikudest. Hoobid fašismile, uudised teiste maade kommunistlike parteide tegevusest ja palju muud. Ajakirja saadetakse Tartusse kord ühe, kord teise täpsel aadressil — kuid ilma nimeta. Kui midagi kahtlast avastatakse, võib aadressaat väita, et temal pole saadetisega mingit pistmist.

Moissei Sverdlov on Ilmar Kruusi ringis kõige noorem. Tal on kõige rohkem õppida ja nooruk tahab seda ka teha. «Kommunisti» numbraid küsis ta ringi juhatajalt kodus läbitöötamiseks. Ja kui maja magas ja tänaval enam ainsatki inimest ei liikunud, tõusis Sverdlov voodist ning luges roheline kattega laualambi valgusel keelatud ajalehte. Luges kaua ja tähelepanelikult, rida-realt ja lehekülj-leheküljelt. Isegi vanad, juba tuntud tõed paistsid siin kuidagi uudsenä, ahvatlevamana, jäid selgemi mällu, ning sinna lisandus midagi uut. Üksikud lõigud õppis Sverdlov pähe ja kordas neid omaette. Mõnelgi korral on ta mõelnud, et nende töö on märksa paremaks muutunud pärast seda, kui poliitvangid üldamnestiaga vabaks said. Ta teab, et nii mõneski asjas on mängus Volde mar Sassi käsi ja et seltsimehed temalt otseseid ülesandeid saavad. Üheks selliseks on muidugi nende ringi juhataja. Sverdlov on tahtnud temalt mitmel korral pärida, kuidas Sassil läheb, kas kaitsepolitsei teda on kimbutanud, kuidas on tuju. Seni pole ta seda aga targu teinud. Põranda all on omad reeglid. Ära uuri asju, mis sinusse otseselt ei puutu. Kui ringi juht toob esinema mõne tundmatu seltsimehe, ära siis küsi, kes see on. Kui võõras peab seda vajalikuks, tutvustab ta ennast ise. Tunned tema aga ise ära, hoia keel hammaste taga, ja kui mõni küsib, kehita õlgu.

Kindlasti pole Sverdlov praegu ainus, kes piiri tagant toodud kirjandust loeb. Seda teevad või tegid eile-tunaeile keemia üliõpilane Leonid Nesterov¹, Arkadi Uibo² ja mitmed teised. H. Haberman³ valmistub ehk mõneks vestluseks. Tartust sõidab nagu päris juhuslikult läbi mõni endine poliitvang. Õhtul aga kohtuvad niisama juhuslikult Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu

¹ Leonid Nesterov hukati 1941. aastal fašistide poolt.

² Arkadi Uibo suri Moskvas 1957. aastal.

³ Harald Haberman töötab Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi direktorina.

tegelased Leonhard Illisson¹, Minna Lepik² ja mitmed teised.

Töö käib märkamatuks, ilma suurema kära ja mürata.

III

See on üks omapärasemaid ringe. Nad käivad koos nädalas vähemalt korra. Kõik on noored. Kuid milliste suundade ja vaadete segapudru nad moodustavad! Kahekümne kolme hulgas on kolm veendunud idealisti. Üks arvab, et okultism väärrib teaduses omaette kohta ja see tuleb okultismile anda. On kaks anarhisti, pühapäevakooli jutlustaja ja paar sotsialisti. Mõned käivad siin, et lihtsalt vaielda. Leidub kaunistajaid, kes elu materiaalsusega kuidagi leppida ei suuda ning hauatagustel teemadel luuletab. Vaidlused kõigi mõeldavate küsimuste üle on ägedad ning kestavad vahel hilisööni. Kes räägib, sellele ei tohi vahele segada. Kõnelgu, ütelgu, mida tahab, ja ükskõik kui teravalt. Kuuele, kes kahekümne kolme hulgas liidu moodustavad, on see väga kasulik põhimõte. Kas see alati just hästi välja kukub, kuid nad kaitsevad marksistlikku maailmavaadet. Igaüks on selleks ommoodi, vaid temale teadaolevate kanalite kaudu mõjutusi saanud. Igaüks on midagi lugenud, kuulnud. Nad on pärit töölisperedest ning teevad ka ise tööd.

Endel Kiipuse³ ema on kohanaine ja sakstepassija. Nad elavad keldrikorteris, kus kevaditi ja sügiseti tuleb veega võidelda. Pärast algkooli lõpetamist läks Endel tööle kunstnahavabrikusse. Aga vaim püüab kõrgemale. Maailmas on nii palju, mida teada tahad. Ja Endel loeb ööd läbi, loeb ja kui tuju tuleb, kirjutab paksu vihkuse, lisaks teistele, mõne värssi. Seal on neid igasuguseid. Öitsvast lillest, armastusest ja revolutsioonilise sisuga, mida võõras silm näha ega kõrv kuulda ei või. Madratsi alla on Endlil peidetud «Kommunistliku Partei manifest».

Endel on varaküps, tumedajuukseline ja nõrga keha-

¹ Leonhard Illisson töötab Eesti NSV Ametiühingute Vabariikliku Nõukogu esimehena.

² Minna Lepik töötab Tallinnas kino «Sõprus» direktorina.

³ Endel Kiipus oli Suure Isamaasõja ajal ajalehe korrespondent, samuti pärast sõda. Suri Tartus 1957. aastal.

ehitusega. Lugemine keldrikorteris hämaruses on ta silmad ära rikkunud ning ta kannab seetõttu mustade raamidega prille. Kuid kõnemehena on ta tubli. Isegi opositsioon kuulab teda meelsasti, huviga, ja ometi õpib nii mõnigi neist ülikoolis.

Teine, Vladimir Lustov¹, on kuidagi salapärasem. Endast ta midagi ei räägi. Teatakse vaid, et ta on kraavihall. Tema sõnavõttud ja seisukohad on kuidagi närvilised ja teravate nukkidega. Kui Endel Kiipuse jutus on artistlikku painduvust, on sissejuhatus, faktidele tuginevad järeldused ning lõpus lühike kokkuvõte, siis Lustov pahvatab ainsa hingetõmbega oma arvamuse välja. Auditorium on väike, tema aga kõneleb valju häälega, nagu oleks tegemist vabaõhumiitinguga. Faktide pärast ta palju ei muretse. Teinekord ta neid ei esitagi ning avaldab oma arvamust fakte esitamata. Muidu on ta oma väidetes kõige julgem. Alles viimasel korral, kui vaidlus käis «Zarathustra» üle, hüppas Lustov püsti ja tähendas kätega vehkides:

«Mida siin arutada! Mingi Nietzsche üliinimine kolikambrisse! Ainuke õige maailmavaade on kommunistidel!»

«Ja kõik?» küsis koosoleku juhataja. Teised ootasid samuti, et ta jätkab.

«Muidugi kõik!» Lustov istus. Sellest võiks järeldada, et ta vaidlusi ei armastanud ja neid ehk isegi vihkas. Armastas! Korra ütles ta Kiipusele, kui koosolekult koju mindi:

«Tahan niisama kõnelda nagu sina. Mõtteid on, aga kui suu lahti teen, ei tule kuidagi välja. Lähen vihaseks.»

«Vihaseks sa sõna alati võtadki,» naeris Kiipus. «Hakka siis kõnelema, kui päris rahulik oled.»

Kolmas oli Karl Zeiger — kivilõhkuja. Teinekord olid tal tööotsad kaugel ja siis ei nähtud teda mitmel ajal. Tema sõnavõttudes kommunistlik maailmavaade nii selgesti välja ei paistnud ja alles hulga aja pärast veenduti, mis mees ta õieti on. Idealistidele, anarhistidele, okultistidele ja sotsialistidele vaidles ta omamoodi vastu. Esitas kavalaid küsimusi ja ajas vastase ummikusse.

Kuue hulka kuulusid veel P. Pandis, V. Palm ja A. Siivas.

¹ Vladimir Lustov hukkus laeval Soome lahes Suure Isamaasõja ajal 1941. aastal.

Viimasel ajal on kuueliikmeline grupp ülevõimu saavutamaks. Vähemasti täidame me enamiku vaidluskoosolekutest just oma esinemistega. Mõni aeg tagasi näitasin Lustovile Jaroslavski teost «Kuidas sünnivad, elavad ja surevad jumalad». Tagasi lubas ta anda raamatu siis, kui on selle läbi lugenud. Teos on paks, «piiblitõdede» põhjalik analüüs. Järgmiseks koosolekuks tõi ta raamatu tõesti tagasi, oli vaimustatud ning tegi kõigi kuuldes ettepaneku:

«Räägime järgmisel koosolekul religioonist!»

Endel Kiipus tahtis sellele ettepanekule vastu vaielda, kuid Lustov pilgutask talle silma ning liskas: «Sellel pinnal võib igaüks enda tühjaks rääkida!»

Ring oli nõus. Lugesime Jaroslavski teost, olime relvastatud ja ootasime.

See oli suurepärase vaidluse. Idealistid olid veendunud, et jäme ots jääb nendele. Maailmas on ju seletamatuid asju. Kuid nad jäid juba varsti ummikusse. Piiblist, neitsist Maarjast, pühameestest, Jeesusest ja tema järgijatest ei jäänud midagi järele. Jaroslavski oli andnud relva, mille ees teised kahvatasid. Lustov pidask oma hiilgavama kõne. Seekord tuli see tal suurepäraselt välja. Vahepeal istusk ka Leonhard Illisson veidi aega noorte juures, ilmselt jäi ta rahule ja pidask naeru.

«Suurepärase!» tähendas ta hiljem. «Üks selline koosolek tuleks rahva ees maha pidada — otse lavalt!»

Nii see ka toimus, kuid sinna ilmus ka politsei ohvitser. Istusk vaikides toanurka ja tähendas kuival: «Palun alustage!»

Kõigi näod venisid pikaks. Tõsi, mõni aeg tagasi ei jätanud politsei ainsatki koosolekut vahele. Kuid viimasel ajal politsei nende vastu enam huvi ei tundnud. Kindlasti oli mõni osavõtjatest eelmisest vaidlusõhtust politseisse teatanud.

Politsei juuresolek halvask mõtteid. Koosolijatel oli nagu vesi suus. Nähtavasti vaevask kõiki küsimus: «Kes ütles?»

Ringi juhataja Lumiste tegi tõsiseid pingutusi, et inimesi elustada, kuid tema katsed nurjusid.

Lustov sosistas: «Rebane!... Ise ta käiski kapos¹, nüüd aga tahab heaks teha!»

¹ Kodanlik kaitsepolitsei lühendatult.

«Kust sa selle võtad?»

«Tean, ja kõik!»

Koduteel arvas Lustov:

«Ringi tuleks puhastada. Papimeelsed minema kihutada, idealistid ja sotsid välja lüüa!»

«Kaitsepolitsei kihutaks siis omakorda jälle selle rämpsust puhtaks saanud meie ringi laiali,» naeris Kiipus. «Et see niisugune on, sellepärast me võimegi koos käia. Kas sa arvad, et Illisson ja Lepik ei tea, et nemad alkoholismivastast kultuuriühingut raputada ei tahaks? ... Olu-kord on niigi täbar. Kaitsepolitsei võib kogu ühingu laiali saata.»

IV

Maailm leegitseb. Berliin—Rooma telg näitas ennast tegelikust küljest. Jaapanlased pommitavad Hiina linnu ja räägivad pikast sõjast. Hitler kinnitab oma järjekordses riigipäevakõnes, et ta rahvastega rahu soovib, ning — nõuab asumaid ja eluõigust. Asumaid?... Kas selleks asumaaks juba kogu Euroopa ei ole? Nagu ajalehed kirjutavad, võtab mustsärklaste ja politsei juht Himmler Leedu piiri lähedal osa «jahist». Klaipeda sakslaste üldjuht Naumann on aga otsustanud luua 20 000-liikmelise pruunsärklaste korpuse, mis sarnaneks saksa rünnakrühmlastega. Baltimaade välisministrid ruttavad kokkutulekuga nagu kanad vihma eel. Ajalehed ennustavad, et maailmasõda algab kevadel, kuid tegelikult on see juba alanud.

See oli 1939. aasta veebruaris. Tartu Töölisteater mängis «Kirvest ja kuud». K. Ird¹ juba teadis, et toimuvad viimased etendused. Nende tükid olevat liiga teravad, mäng... Lühidalt — vaenulik valitsevale korrale.

Seda ütles K. Ird ka etendust vaatama tulnud Ilmar Kruusile.

«Avad oma teatri varsti... pane tähele!» lausus Kruus seepeale mõistatusliku muigega.

Ka alkoholismivastane kultuuriühing pandi kaitsepolitsei poolt siiski kinni. Diktatuur leidis, et on võimalik veel siit ja sealt pigistada, ning tegigi seda.

¹ Kaarel Ird, praegu RT «Vanemuise» peanäitejuht.

Kõigest hoolimata koondas partei oma ridu. Põrandaaluste poliitringide arv kasvas ja nende tööst võttis osa ikka rohkem inimesi. Arkadi Uiho, Harald Haberman ja mitmed teised, kes praktilises tegevuses olid järele proovitud, võeti vastu partei liikmeks.

Nädalad lähevad ja maailm põleb ikka rohkem.

Tartust mujale elama määratud kommunistid ilmuvad tagasi linna.

*

Et emal oli pesupäev, võttis Endel Kiipus luua ja kühvli ning otsustas ise tänava puhtaks pühkida. Suurt pühkida polnudki — ainult mõned paberitükid, heinakõrred, suitsuotsad.

Ta sai vaevalt tööd alustada, kui kuulis, et tema selja taga seisma jäädi.

«Jõudu tööle!»

Kiipus nägi, et suletud alkoholismivastase ühingu tegelane Minna Lepik siinsamas seisab.

«Oled siis kojameheks hakanud!» naeris Minna. «Nahavabrikus ei tööta enam?»

«Tulin ära...» Kiipus lõi käega. «Aitan ema.»

Lepik raputas sõbralikult Endli kätt: «Kas paneme oma karskusühingu jällegi käima?»

«Kas selleks siis luba antakse?» Kiipus võttis teise sõnu otseselt.

«Antakse!» Lepik naeris. «Me võtame selle loa ise ega lähe kelleltki küsima.»

Kiipus näppis luuavart. Selliseid jutte oli ta varemgi kuulnud — võtame! «Miks me siis ei võta?» lausus ta vaevumärgatava ironiavarjundiga.

«Ootame Tallinnast signaali!» Lepik kõneles, nagu oleks kõik kindel. «Vaata, et sa peitu ei poe, kui aeg saabub. Otsi ka oma sõbrad üles.»

Kiipus tahtis minema ruttavalt Lepikult küsida, kunas ta seda signaali siis ootab, ega ometi juba täna, kuid ei teinud seda ning hakkas edasi pühkima.

*

Töötajate demonstratsioon Tartus 21. juunil 1940.

21. juuni hommik oli vaikne, soe ja pilvitu. Talumeeste vankrid kolisesid mööda tänavat turu poole ja linna ääres valvasid neid ülesostjad turukorvidega. Elu kulges oma harilikku rada. Vaid Tähe tänaval nr. 40, kus kõnnitee äärest kaugemal puude taga paiknes Töölismaja, võis märgata harilikust elavamat liikumist. Vastu hommikut jõudis siia saadik pealinnast.

Nüüd on siin kõik selge. Voldemar Sassi vaatles oma ärevil ja elevil kaaslasi. Ta nägi, kuidas loosungeid maaliti. Teises toas vesteldi gruppides. Inimesi tuli ja läks. Pealinnas tullakse välja keskpäeval ja selleks ajaks peavad ka nemad valmis olema. President Pätsult nõutakse uue valitsuse moodustamist, fašistliku diktatuuri kaotamist. Kõik peab toimuma rahulikult, verevalamiseta. Siseministeeriumi tegevus paralüseeritakse juba enne seda, kui Toompea lossi ette kogunetakse, et oma nõudmised esitada.

«Kui õigesti ütles omal ajal Heidemann,» mõtles Sassi, «tarvitseb ainult kaitsepolitsei ära kaotada, tööliste vabadus anda, ning kodanlaste võim on mõne tunniga minema pühitud!»

Kõik arenes nii, nagu pidi. Need, kes asjasse pühenda-

tud ei olnud, olid esialgu jahmunud ja piilusid kartlikult ringi: kas ei ilmu politsei koos nuhkide karjaga, et Raekoja ette kogunenud meelevaldajaid kinni viia. Veoautol olid ametiühingute punased lipud, loosungid: «Maha praegune kodanlaste valitsus!», «Nõuame tööd ja leiba!». Auto ees on tööliste pasunakoor. Kõnelesid Paul Keerdo, Voldemar Sassi, Leonhard Illisson, siis kirjanik Aadu Hint, Kristjan Jalakas, Minna Lepik... Kõned on tulised, julged, sütitavad. On liiga kaua vaikitud, et rahulikult rääkida. Tartu linnas pole «Internatsionaali» rohkem kui viisteist aastat mängitud ega lauldud. «Internatsionaali» viis haarab rahvast, seda lauldakse ikka valjemini, ikka võimsamalt.

M. Sverdlov jõudis kohale hiljem. Ta oli käinud mitmes tehases rahvaga kõnelemas, oli ütelnud, et töö katkestatakse ja et kõik meelevaldusele koguneksid. Et seda võib, oli töölistel raske uskuda. Ja kui osa otsustas vaatama minna, kas ta õigust kõneleb, ei läbenud teisedki paigal püsida. Raekoja ette koguneb ikka rohkem rahvast.

Ja siis minnakse Tähtvere parki miitingut pidama. On teatavaks saanud, et pealinna töölised Toompea lossi eest enne ei lahku, kui uus valitsus on moodustatud. Niisamuti otsustatakse ka Tartus teha. Sverdlov jääb rongkäigu lõppu ning jälgib rahvast. Enamik, nagu näha, on tulnud otse töö juurest. Majaakendest jälgivad rongkäiku mitmesugused näod. Nende hulgas on uudishimulikke ja ehmunuid, mõtlikke ja rõõmsaid, tigatedaid, kinnisi ja avameelseid. On inimesi, kes punastele lippudele rõõmsalt viipavad, ja teisi, kes tõenäoliselt rusikat taskus hoiavad. Sverdlovi silmad otsisid enda lähedusest noori. Tal on neid vaja, väga palju. Kümneid ja sadasid ausaid noori.

Täna, just enne tehastesse minekut, kutsuti ta V. Sassi juurde. Sassi tunnistas teda põgusalt, kohendas ninal prille ning muigas aknalauale viibates:

«Kas tunned ära!... Just nagu minu pea järgi tehtud!»

Kui Sverdlov lõpuks taipas, et Sassi meenutab riietus-esemete saadetist mõne aasta eest, punastas ta ning mõtles: «Talle on siis räägitud...»

«Kas sul noorte jaoks hinge jätkub?» küsis Sassi.

«Hinge?» Miša kehtas arusaamatuses õlgu.

«Noh, kas armastad paigal istuda või oled liikuv? Kas sa tantsid?... Kas sa laulu ja muusikat armastad? Püüad

sa, et ennast targemana näidata, keeruliselt rääkida või lihtsalt ja seltsimehelikult?»

«Seda tuleb juba teistel otsustada!» Sverdlov ei osanud ega püüdnudki oma kohmetust varjata.

Sassi noogutas: «Õigus! Las otsustavad teised. Ja kui nii, siis mulle paistab, et sa kõlbad! Tahtsin ütelda, et partei tegi sulle ülesandeks meie noorte asi käima panna. Linnas. Aga kui jõudu on, siis samal ajal ka maal. Kõige tähtsam ülesanne on kaadri leidmine... Kaader noorte organiseerimiseks, aga seda on vaja ka igale poole mujale. Kuidas ja keda valida, seda ma sulle ütelda ei saa!... Vaatad ise... silmade ja — südamega!»

Sassi tunnistas enda vastas seisvat noormeest tähelepanelikult. «Kas nõus?... Kas annad käe?»

Sverdlov tegi seda. Ta poleks praegu isegi põhjanabale minekust või ükskõik millise ülesande täitmisest ära ütelnud.

«Kui saad, kuuluta homseks ülelinnaline noorte koosolek välja,» soovitas Sassi. «Meie endised karskustegelased tulevad sulle appi!»

Sellepärast Sverdlov ongi praegu noortest nii väga huvitatud. Ta kahetses, et unustas Sassilt küsida, keda ta karskustegelaste all mõtles: «Noori või vanu?... Kust tuleks alustada selle homse koosolekuga?»

Tänavanurgal rähklesid paar noormeest. Ühel oli rinnas punane lindike ja ta püüdis teiselt midagi ära kiskuda. Sverdlov ei teadnud tüli põhjust, kuid ta aimas südames, et seal midagi tema jaoks võib olla, ning läks rabelevate noorukite juurde.

«Mis siin sünnib?» küsis ta kurja ametlikkusega. «Miks te rabelete?»

Punase lindiga noormees pöördus Sverdlovi poole. Ta nähtavasti lödvendas oma haaret. Samas kasutas teine selle ära, tõmbas enda lahti ja kadus rahva hulka.

«Mis siin juhtus?» Sverdlov nägi, et teda pahaselt tunnistatakse.

«Kes teid segada palus! Aitasite tolle sellil lindiruliga plehku pista!»

«Mida ta siis tegi?»

«Mida?! Toppis rahvale pihku sini-must-valgeid linte!... Muud midagi. Võib-olla olete kah mõni tolle kamba mees!»

Miiting 22. juunil 1940. aastal Tähe tänaval asuva Töölismaja juures.

Sverdlov muigas: «Paneksin rinda punase nagu teil endal, aga pole käepärast. Teil neid ehk on?»

«Midagi mul ei ole! Kauplustes ju punaseid linte ei müüda, aga Lepa äris on sini-must-valgeid paelarulle, et lõika nendest või tervele Tartule lindid rinda!»

Sverdlovile oli see uudiseks. Teisele poole teed tekkis prillidega noormees. See oli Kiipus. Ta hõikas:

«Tule siia!»

«Pea nüüd!» Sverdlov võttis noormehel, kes kavatses kutsele järgneda, pintsakuhõlmast kinni ja küsis: «Kas sa homme ülelinnalisele noorte koosolekule tuled?»

«Noorte koosolekule?» Sverdlovi tunnistati umbusklikult. «Ka meie kavatseme noorte koosolekut teha, aga mis koosolekust teie mulle räägite ja — kus see tuleb?»

«Töölisnoorte omast — loome uue noorteorganisatsiooni! Koosolek toimub aga Tähe tänava Töölismajas ja seal, arvan, kõnelevad endise karskusühingu tegelased!»

Võõras noormees vaatas Sverdlovile ebaleval ilmel, püüdis midagi meenutada ning tähendas lõpuks: «Ka meie, tähendab mina, olen sealt karskusühingust. Jõud-

site'ette, ja koosolekule ei tule ma üksinda! Minu nimi on Lustov,» tutvustas ta ennast.

«Minu nimi aga Sverdlov!»

Nad olid teineteisest ehk palju kordi linnatänavatel mööda kõndinud, kuid kokku said nad alles nüüd.

V

Veel samal päeval esines uus peaminister Johannes Vares-Barbarus raadios ning teatas uue valitsuse koosseisu. See polnud siis ikka unenägu. Politseid, nuhke ega vangimaja pole vaja karta. Võib korraldada koosolekuid, laulda «Internatsionaali» ja pidada kõige ägedamaid kõnesid. Pikki aastaid vaos hoitud Tartu näitab alles nüüd oma õiget nägu. Pätsu Isamaaliidu kandidaadid ei kukkunud juhuslikult siin riigikogu valimistel läbi. Avaldati protesti kas või sellega, et Pätsu mehi ei valitud. Eesti Panga Tartu osakonna direktor Ainson oli naiivne, kui ta lootis tööliste esindajast Kristjan Jalakast riigikogu valimistel rohkem häáli saada. Kes julgeb ütelda, et siin väikekodanlik vaim valitseb? Seda on, kuid see ei valitse. Muidu ei tuleks Tartu rahvas nii massiliselt osa võtma Raekoja platsil toimuvast miitingust, mis uue valitsuse moodustamise puhul korraldatakse. Paistab, et terve Tartu on välja tulnud. Inimesed on üksteise kõrvale kiilunud peaaegu Kivisillani. Neid on kõrvaltänavatel, rōdudel, akendel. Igal pool lipud ja loosungid.

Sverdlov võis kergemini hingata. Asjad läksid paremini, kui ta esialgu loota võis. Ajalehte jõuti veel viimasel minutil üleskutse viia ja see trükiti «Postimehes» ära. Sverdlov lööb lehe lahti. Siin see ongi!

«Tartu noored!

Töölisnoored ja õpilased! Ka teil on kätte jõudnud aeg organiseeruda uute sihtide saavutamiseks. Eesti rahvas läheb vastu vabadusele — noored ei või jääda loidudeks pealtvaatajateks. Senistesse organisatsioonidesse teid kästi astuda — uue noorteorganisatsiooni kujundate ise ja astute sinna vabatahtlikult.

Uue organisatsiooni asutamiskoosolek on laupäeval,

22. juunil kl. 7 õhtul Töölistmajas, Tähe 40, kus kõnelevad endise siseministri Jürima poolt suletud Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu tegelased L. Illisson, kirjanik A. Hint, V. Kosenkranus, M. Lepik ja teised. Koosolekul kunstilisi ettekandeid ja deklamatsioone.»

Koosoleku alguseni on veel aega. Sverdlov pole enam üksinda. Endise karskusühingu noorteringi tuumikut ta juba tunneb. Lustov ja Kiipus hakkasid juba keskpäeval korrastama saali, kus toimub ülelinnaline koosolek. Lustov maalib paari abilisega punasele riidele loosungi: «Noored, koondume kommunistliku partei ümber!» See löödi seinale. Kõnepuldile toodi lilli. Ja seda tegi Lustov, kes sellisest püüdist, nagu ta ise ütles, pole kunagi lugu pidanud.

Saali hakatakse kogunema juba ammu enne koosoleku algust. Lõpuks on ruum täis, noori aga tuleb ikka juurde. Aknad tehakse lahti. Noori on ka õuel. Pressitakse kas või seinad laiaks. Ei saa kätt ega jalga liigutada. Sverdlov kiirustab alustamisega. Need, keda kõnelema paluti, on ka kohale ilmunud. Pärast avamist antakse esimesena sõna Minna Lepikule. Ta tuleb pulti, näeb endale suunatud kümneid ja kümneid silmapaare ning tardub hetkeks paigale. Ta oleks nagu unustanud, milleks ta siia tuli, mida kõnelda tahab. «Ma... mul ei ole lihtsalt sõnu,» alustab ta lõpuks lihtsalt. «Teid ootab kõige õnnelikum elu. Mind viidi noorena vanglasse, kus piinlesin palju aastaid. See oli karm kool.» Kõneleja jutustab töölistnoorte elust. Minnal tulevad sõnad iseenesest. Ta paneb südamele, et noored õpiksid, aitaksid ehitada uut ja õnnelikumat elu. Saalitäis noori aplodeerib kõnelejale mitmel korral. Järgmisena tuleb kõnepulti kirjanik Aadu Hint, kes tervitab tulevase sotsialismiehitajaid: «Noorsugu on alati kõrgemale püüdnud, kommunistliku partei kõrval on ikka edumeelne noorus sammunud.» Kõnelevad ka teised. Räägitakse Nõukogudemaa leninlikust kommunistlikust noorsooühingust, selle eesmärkidest, moodustatavast noorteorganisatsioonist... Enamik kuuleb sellest kõigest, mida räägitakse, oma elus esmakordselt. Noored aplodeerivad. Nad on valmis uut elu ehitama, nendes on revolutsioonilist hoogu. Miski ei peata ega kohuta noorust, kui tal on eesmärk, kui ta teab, et võitleb õilsate ideede eest.

Koosolek valib tulevast kommunistlikku noorsooühingut organiseerima ja esialgset tööd juhtima hakkava komitee. Esitatakse mitmeid nimesid. Komiteesse valitakse: Vladimir Lustov, Moissei Sverdlov, Endel Kiipus, Aleksander Siivas, Aino Alasoo, Hulda Kütik, Aino Siirak, Kalju Vaas, Ivan Pahharev, Selda Pats, Ants Helbe, Evald Konts... Enamik neist on pärit töölisperekondadest. On neid, kes töötavad, ja neid, kes õpivad.

Lõpuks esitavad endise Töölisteatri kunstilised jõud ettekandeid. Kaarel Ird tuleb noorte ette, tervitab koosolekut teatrirahva poolt ja kammib sõrmedega läbi juuste: «Maršak — «Mister-Twister».» Algus on rahulik, igapäevane, kuid siis muutub esitus energilisemaks. Kuulajate silmade ette kerkivad tegelaskujud, hotellis seiklev Mister-Twister. Ird ei loe, vaid kujutab. Võib-olla on see tema viimaste aastate parim esinemine, lühike küll, aga siiski väga hea. Tormiline aplaus, tänulik aplaus, revolutsiooniliselt meelestatud noorsoo aplaus. Kõik, mis siin praegu sünnib, omandab erilise tähenduse, kümnekordse kõlajõu. Esinevad teised.

Algus on tehtud!

VI

Raekoda pole juba mõnda aega Tartu keskuseks. Ta on muidugi oma kohal, kuid linna tsentrum asub nüüd Tähe tänava aiamaas. Täpsemalt — Tähe 40. Siia jooksevad kokku kõik niidid. Siin käivad tehaste esindajad, töötud, siin taastatakse ametiühinguid. Vaevalt on mõnes ruumis koosolek lõppenud, kui algab teine. Tulevad üliõpilased, valdade esindajad tahavad maale kõnelejaid. Kiirustamine, jooksmine. Telefon on tuline. Küsimusi lahendatakse käigupealt. Ühel hommikupoolikul ilmub Töölismajja halli habemega Jaan Tõnisson¹.

Seisatanud ukse kõrval, küsib ta esimeselt vastutuli-jalt: «Kust võib kätte saada selle maja peremeest?»

«Missugust? Kas komandanti?»

«Rumal inimene!» Jaan Tõnisson lükkab ukse lahti ning siseneb väarika hoiakuga.

¹ Kodanliku Eesti riigitegelane.

Mõne minuti möödudes seisab ta Sassi ees. Õigupoolest on ruumis mitu inimest.

«Teie tunnete mind?» küsib Tõnisson.

Sassi noogutab.

«Võib-olla te aimate, miks ma siia ilmusin?»

«Seda on küll raske arvata!»

«Töolistegelased teavad, et minu partei on Tartus kõige võimsam ja suurima mõjuga. Tulin teiega läbirääkimisi pidama. Arvestage, et ilma minu parteita ei tule teil midagi välja.»

Sassil oli hea tuju: «Me vähemalt proovime, härra Tõnisson!»

«Kuidas?» Jaan Tõnisson lähenes lauale. «Mida te proovite? Kas ilma minuta toime saada?!» Tõnissoni habe liikus nagu rohtu sööval sokul.

«Just nii — täiesti ilma!»

«Aga demokraatia?!»

«Teeme demokraatiat töölistele ega hakka kodanlaste vees solistama,» tähendas Sassi.

Jaan Tõnisson väljus...

Noorte staap asub Töölismaja teisel korrusel. Paarikümne-ruutmeetrine tuba ja rõdu. Esialgu ei teatud rohkem tahta ja oldi õnnelikud sellegi üle. Alatist töötajat ei olnud. Pärast valimist leidsid organiseerimiskomitee liikmed, et mõni neist peab siiski kogu aeg kohal olema, ja määrasid igapäevale kindlaks päevad ja kellaajad. Valvekorrast viibivate seltsimeeste ülesandeks jäi Töölismaja külastavate noortega vestlemine, et välja selgitada nende soovid, tööst osa võtta soovijate nimede kirjapanemine ja nende kutsumine 25. juunil toimuvale miitingule, kus noored ise kõnelevad.

«Siin istumise ja rahva informeerimise võin ma enda peale võtta!» Teiste komitee liikmete hulgast tõusis püsti lüheldast kasvu noormees. «Kui me selle asja laiali laotame, siis see jääbki laiali. Üks ei tea ühest ega teine teisest. Üks räägib nii, teine naa.» Ta kõneles ladusalt ja koduselt. Sverdlovile tundus, nagu oleks ta varem kuulunud karskusliidu noorteringi. Ettepanek oli ju tõepoolest mõistlik.

Ka Lustov pooldas seda ja sügas kukalt: «Nii on see õigem jah. Mis meist mõeldakse, kui siin juba alguses

puudri kokku keedame! Proletaarsele noorsoole sellest kasu ei tule!»

Nii jäigi. Valvekorrad tühistati, kuid soovitati, et komitee liikmed võimalikult palju kohal viibiksid. Esialgu on plaanis vaid 25. juuni miiting. Värske informaatore alustas oma tööd energiliselt. Tema esimeseks mureks oli kinnitada uksele silt, kuhu oli suurte trükitähtedega maalitud: «Informatsioonibüroo juhataja».

Alt tassis ta üles laua. Sinna tekkisid kaustad, pakk puhast paberit ja tindipotialus mitme sulepea ja pliitsiga.

Sverdlov kutsuti koosolekule.

«Vaata, kuidas asju aetakse,» tähendas Lustov. «Viipas, ja terve kantsleile tekkis kohale.»

«Vaatame,» muigas Kiipus ja küsis: «Sa tunned vist teda. Kes ta on?»

Lustov kehtitas õlgu: «Komitee koosoleku ajal esimest korda nägin. Arvan, et Sverdlov teda teab.»

Kolmel järgmisel päeval sai informatsioonibüroo juhatajast teise korruse kõige tähtsam kuju. Ainult tema teadis kõike. Ta istus ju kogu aeg kohal. Teadis, kunas ja kuhu noori vajatakse, millised koosolekud täna toimuvad ja mis linna ulatuses on kavatsusel. Neljandal päeval, 25. juunil, ilmus «Postimehes»:

«Üleskutse noortele

Kõik Tartu linna ja Tartumaa noored, töötavad noored ja õppurid, asuge kiiremas korras kontakti Ülelinnalise Töötavate Noorte Liiduga.

Organisatsioonid ÜENÜ, NMKÜ¹, maanoorteringid jne., astuge kohe kirjalikult või telefoni teel ühendusse ÜTNL Informatsioonibürooga, et saada juhtnööre edaspidiseks tegevuseks.

Saatke oma esindajaid läbirääkimistele ja nõudke kohapeale organiseerijaid! Aadress: ÜTNL Informatsioonibüroo, Tartu, Tähe tn. 40.

Voldemar Nerer,
Informatsioonibüroo juhataja.»

¹ Noorte Meeste Kristlik Ühing.

Sverdlov tuli noorte staapi. Äsja oli ta Sassi juures. Too osutas üleskutsele ning muigas: «On teil seal aga imelik ametimees paigale pandud. Ja mis liit see selline on?»

Sverdlov nägi üleskutset Sassi juures esmakordselt. Piinlik lugu. «Jah, mis mees ta on?»

Informaator vestles ühe noorega. Kiipus ja Lustov olid rõdul.

«Kust see Voldemar Nerer siia üldse tekkis?» küsis Sverdlov.

Nad olid üleskutset juba lugenud. Lustov kortsutas ajalehe nutsakusse ja viskas selle minema: «Kust? Teame seda niisama vähe. Kleepis, näe, külge ja keetiski supi valmis. Kes tal kuradil seda jama trükkida lubas?! Meie oleme proletaarlased, kommunistlikud noored, aga siin aetakse jama. Minema vaja kihutada — see Nerer!»

«Tahab sind kristlaseks kasvatada,» muigas Kiipus, «aga sina ajad sõrad vastu!»

Selgus, et nende informaator on tõesti Noorte Meeste Kristliku Ühingu üks aktiviste.

«Mis sellest halba on, kui me endised noorteorganisatsioonid üle võtame ja noored üle tulevad,» tähendas Nerer imestust teeseldes ning hakkas oma seisukohta põhjendama.

Sverdlov ei kannatanud teise juttu välja ning lausus teravalt:

«Tahame luua puhta ja tugeva kommunistliku noorsooorganisatsiooni, aga mitte ükskõik missugust segapudru seltsi.»

«Me arutame seda üleskutset komitee koosolekul!» tähendas Lustov. «Karjeriste pole meil vaja. Eile sa tegid juttu palgast. Istub laua taha, keedab putru ja tahab veel raha kah!»

«Keda te endast kujutate, et minu peale karjute? Eks arutage seda asja koosolekul, ja me vaatame...» Nerer tõusis väarikalt püsti ja tunnistas Lustovi pilkaval ilmel.

Sisse tuli hulk inimesi.

Nerer tegi näo, nagu poleks midagi juhtunud, ja hakkas oma paberitega õiendama. Lustovil tekkis mõte, et viskab endise kavatsuse nurka ning räägib tänasel noorte miitingul just sellest samast küsimusest.

Sverdlov ega ükski teine ei pannud tähele, kunas nende informaator ruumist kadus. Paberid olid laual. Ta ei tulnud miitingule ega pärast seda toimuvale komitee koosolekule. Ta ei näidanud enam üldse oma nägu.

VII

Kahekümne ruutmeetri suuruse põrandapinnaga tuba ja rõdu on lootusetult kitsaks jäänud. Suuremad koosolekud toimuvad aias — murul. Pole vist päeva, mis endaga midagi uut kaasa ei tooks. Uue riigivolikogu valimiste eel oli suur töö noorte õlgadel. Tutvustati saadikukandidaate, kleebiti seintele plakateid, valmistati loosungeid, korrastati ruume, joosti ringi käskjalgadena. Kogu seda tööd ja vaevanägemist kroonis edu. Uus riigivolikogu on valitud.

Pärast ühte noorte koosolekut ütles Sassi — ta võttis nendest, kui vähegi mahti sai, tihti osa — Sverdlovile: «Kaua te siin ikka kükitate. Vaadake ringi ja valige endale välja mõni sobivam maja!»

Seda ei lastud kaks korda ütelda. Sobiv maja, mida ei kasutatud, oli olemas. Selleks osutus otse ülikooli taga asuv endise alkoholismivastase kultuuriühingu hoone.

Ringidest oli räägitud kogu aeg. Tähe tänava rõdul kaks poliitringi isegi töötasid juba. Selleks ajaks laenati alt suurest saalist toolid. Kui seal parajasti koosolekut peeti ja toolid olid kinni, aeti niisama läbi. Oldi väljas ja kuulati lektori juttu murul istudes nagu mõnes vabaõhukoolis. Leonid Nesterov käis Sverdloviga hiljuti kõik uue maja ruumid läbi ja hõõrus rõõmsalt käsi:

«Siin pane või kümme ringi käima!»

«Ja panemegi,» noogutas Sverdlov. «Ka see maja jääb meile varsti kitsaks!»

Samal päeval, kui sisse koliti, toimus ka juhatuse koosolek. Kahekümnest noorest, kes 22. juunil organiseerimiskomiteesse valiti, olid mitmed kõrvale jäänud ega täitnud nende peale pandud lootusi. Kuid asemele olid tekkinud kümned ja kümned uued. Nagu Nesterov! Siis Karoles, Krepp, Näär, Erlich, Mõtte. Noortekomitee on neile teiseks koduks saanud.

Esimesi Tartu komsomoliaktiviste 1940. a. juulikuus.

Tihti käivad noortekomitees Riil, Kraemer, Tints, Mikelsaar... Kuid esialgu olid ruumid olnud sellised, mis laiemat tegevust ei soodustanud.

Seitsmeliikmeline juhatus — nii seda nüüd kutsuti — tuli kokku erakorraliselt. See oli just sama ruum, vaatega aknast ülikooli kirikule, kus karskusühingu noortering varem oma koosolekuid pidas. Päevakorras oli — lähimad ülesanded. Lihtsalt lähimad ülesanded, ja kõik. Neid oli aga palju. Kõik olid pakilised ja vajasisid kiiret lahendamist.

«Esiteks on vaja korralikult tööle panna marksismi õpperingid.»

«Vähemalt kaks!»

«Ja vene keele ring!»

«Kirjandusring on samuti tähtis!» lisas Kiipus. «Hakame ka seinalehte välja andma.»

«Näitering ja laulukoor, sõbrad!»

«Meie noored peavad õppima samuti kõneoskust! Igal pool tahetakse kõneleжай!»

«Niisiis ka kõneoskuse ring!»

«Aitab! Pooled tuleb maha tõmmata!»

«Ütle, millised?»

«Laulukoor näiteks.»

«Kas sellepärast, et sul endal lauluhäält ei ole ja ka «Internatsionaali» ajal viltu kisud?»

See oli öeldud Kiipuse aadressil, sest tema just laulukoori vastu vaidleski.

«Tuleb koostada plaan, et oleks selge pilt. Panen ette igal teisipäeval ja reedel organisatsiooni üldkoosolek korraldada.»

«Jah — organisatsiooni,» ühmas Lustov pahuralt. «Kes meil need organisatsiooni liikmed siis on ja kes ei ole? Kes jääb sissepoole, kes väljapoole?! Meil, tuleb välja, võib iga ringihulkuja olla liige. Pole selgust!»

Juhatuse liikmed vaatavad Sverdlovile ja ootavad. Too taipab, mida temalt teada tahetakse, ning raputab pead:

«Tallinnaga võtsin ma ühenduse küll. Kuid noorkommunistide keskjuhatust seal loodud veel ei ole. Muidu oleks ju ka ajalehtedes kirjutatud!»

«Aga noored küsivad, kas nad ühingusse on vastu võetud!»

«Tahavad tunnistust!»

«Peame ükskord midagi otsustama ja korra majja looma!»

«Vaja on liikmepileteid!»

«Formaalsuse tagaajamine!»

«Templit on samuti vaja!»

«Formaalsuse tembeldamiseks. Kas paberilipakas kedagi noorkommunistiks teeb?»

«Otsustame tegude järgi. Oma viiskümmend piletit anna või praegu välja.»

«Igaühe jaoks on vaja juhatuse otsust!»

Selles sõnasaginas lähevad juhatuse liikmed endale märkamatu põlema. Jäävad kõrvale ringid ja laulukoor, kõneoskuse õppimine ja kõik muu. Organisatsiooni vastuvõtmise, liikmepiletite ja templi küsimust on juba paaril korral arutatud. Seekord aga kerkivad need probleemid eriti teravalt üles. Tõsi! Organisatsioonis nii asi olla ei tohi.

«Kui sellele kõik nii elavat tähelepanu osutavad, on

vaja küsimus ka lahendada,» mõtles Sverdlov. Ta võttis laualt paberilehe, murdis selle neljaks ning kirjutas üles trükitähtedega: «Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing». Selle alla aga väiksemas kirjas — «Tartu osakond». Lehe keskele tekkisid punktiirid ja alla, sulgudesse: «Perekonna-, ees- ja isanimi». Paremale nurka: «Vastuvõtmise kuupäev» ja — «Juhatus». Vasakule — pitsat.

Sellega valmis saanud, nihutas ta lehe laua keskele:

«Kas nii kõlbab?»

Leht käis käest kätte.

Lustov kiigutas ennast toolil ja tähendas lõpuks esimesena:

«Joon tuleb ümber vedada... Ja lihtsalt: Kommunistliku Noorsooühingu Tartu osakond, ja kõik ühte ritta!»

«Sinna pole kirjutatud, mis see üldse on. Mõni võib arvata, et kutse peoõhtule. Tuleks kirjutada, et liikmepilet! Tartu osakonna liikmepilet.»

«Joonista ka pitsat!»

Edasi taheti ringide tööd arutada. Sellest ei tulnud aga midagi välja. Parteikomiteest saadeti sõnum, et linnas on ostupaanika tekkinud. Levitatakse jutte, et kauplustes lõppevat varsti kõik otsa, sest kommunistid keelavat kaupluste varustamise ära. Vesi ärimeeste veskile! Noored mingi linna ja aidaku paanikale lõppu teha. Kes ilmselt tagavarasid soetab, sellel tuleb lasta kaup ärisse tagasi viia ja selgitada, et kõik on ärimeeste väljamõeldis.

Maja pealt saadi kokku üle kolmekümne noore.

«Sina jääd,» tegi Sverdlov Nesterovile korralduse, «ja saadad kõik siia ilmuvad noored ostupaanika vastu võitlema!»

Siinsamas ülikooli peahoone kõrval peatas Zeiger voorimehe kahtlase sõitjaga. Selgus, et sõitja kõrval istub kena suhkrukott.

«Kust te ostsite?» uudishimutses Zeiger.

«Ega sinna enam vist jäänudki!»

«Siis on ju korras,» muheles Zeiger. «Viime selle kotikese siis tagasi, et seal suhkrukraami jällegi oleks!»

Enne kui tuldud teed tagasi hakati sõitma, pidi Zeiger ahne ostjaga tõsise sõnasõja maha pidama.

See välkülesanne oli mitmeti raske, kuid vajalik. Ja sellega tuldi toime.

Kõik on olemas: liikmekaardid, pitsat, ringid ja isegi laulukoor.

Liikmekaarte, mitte aga liikmepileteid, nagu algul otsustati, on juba välja antud sada viiskümmend. Ja mitte kergel käel. Juhatus on ettevaatlik. Juhtum Nereriga on veel värskelt meeles. Isikliku kasusaamise huvid nähakse siin varsti läbi. Tavaliselt on sellised tüübid, kes kommunistlikule noorsooühingule lähenevad mingi egoistliku eesmärgiga, kahte sorti: nad kas lipitsevad või on kahtlaselt aktiivsed. Südamega aktiivsust ja tehtud aktiivsust saab, kui natukenegi silma ja elutundmist on, kergesti eraldada.

Võtame värvikaupluse müüja Tintsi¹ või Nesterovi. Nad on erinevad nagu maa ja taevas, teisest küljest aga sarnased nagu kaks tilka vett. Mõlemad on ausad. Nesterovil on alati kiire. Olgu ilm milline tahes või silmapilk ükskõik kui tähtis, isegi nii tähtis, et võtab enamikul hinge kinni, Nesterov jääb ikka sellekssamaks, kes ta on — juuksed lehvimas, palitu- ja kuuehõlmad lahti, näed teda alati jooksuvalu ruttamas, midagi seletamas, korraldamas. Isegi lõunalauas ei läbenud ta istuda. Toit oli söödud kümne minutiga ning sama aja jooksul, söömise kõrval, oli tal ka leht läbi loetud. Mõningate tundide jooksul võib ta oma keemialaboratooriumis üheaegselt mitmeid katseid teha ning valmistuda selle kõrval veel ettekandeks noorte poliitringis. Kas see inimene üldse kunagi väsib? Kellel on halb tuju, mingi Nesterovi juurde ja rääkigu temaga kas või kümnekond minutit. Pärast seda on meeolelu kindlasti parem. Alati on tal nägu naeru täis. Ta naeraks vist isegi siis, kui suur kivi varba peale kukuks. Noorte majas on ta oodatud inimene. Temaga tahetakse kas või natukene rääkida. Et just Nesterovi juhatamisel olevast marksismi õpperingist osa võtta ja teda kuulata, õpivad paljud hoolega vene keelt. Nüüd võttis ta noorte palvel enda hooleks veel eestikeelse õpperingi.

Tints on vaikne. Ta armastab ikka tagumises reas istuda. Kui ta kord koosoleku presiidiumi valiti, oskas ta salamahti minema kaduda. Kui talle värvikauplusse

¹ Langes Suures Isamaasõjas.

järele minna, siis tundub, et poiss tahab ennast leti alla ära peita.

«Nädala eest käisid sa Kärevere noortele kõnelemas. Kutsuti ellu organisatsioon. Nüüd palusid nad sind endale jällegi kõnelema.»

Tints vaatab maha ja on siiralt üllatunud.

«Mitte ei saa aru!» pomiseb ta rohkem omaette.

«Millest sa aru ei saa?»

«Et nad mind tahavad. Imelik.»

«Just öeldigi, et sind!»

«See on võib-olla mingi eksitus.»

Tints ei suuda kuidagi uskuda, et tema jutt ja esinemine noortele meeldib. Esinemine on tal aga tõesti südamlilik ja lihtne, aus, rahulik ja loogiline. Tema jutus ei ole poosi ega kunstlikku paatost. Tintsi esinemised on tema ise, tema veendumused. Ta ei topi ennast iialgi esile. Korra käis ta L. Illissoniga päris juhuslikult kõnelemas, Tints muidugi noorteorganisatsiooni loomise eesmärgiga. See esimene maal käik tema avastaski. Nüüd on Tints aidanud seitsmesse valda noorteorganisatsioonid luua. Ta on enamiku sõite omal kulul teinud, on jalgsi käinud, kõik pühapäevad maareisidel mööda saatnud. Sellele ta ei mõtle. Ta vaid imestab, et noored tahavad teda kuulata.

Kuid ega Tints üksi jõua Tartumaa paljude valdade soove rahuldada. Arusaadavatel põhjustel on küla linnast alalhoidlikum, pikaldasema mõtlemisega. Viimasel ajal käib aga linna noortekomitees üha rohkem valdade esindajaid. Andke kõnelejaid, juhtnööre! Maal on käinud Kiipus, Zeiger, Riil, Erlich ja mitmed teised. Kommunistlike noorte organisatsioonid on loodud Rõngus, Kambjas, Tähtveres, Kongutas, Peipsi-äärsetes valdades, Kuustes, Elva linnas ja vallas. Otepääl tegutseb Edgar Tiruli¹ juhtimisel üle 60 noore. Kaareperes juhib noorkommunistide tööd Erich Sume².

Jah, Tartu noorkommunistid on ka maal elu käima pannud. Kui kokkuvõtteid teha, soovib seal kommunistlikku noorsooühingusse astuda ehk veelgi rohkem noori kui linnas.

Sverdlov ju ennustas, et siin kitsaks jääb. Vaata ringi

¹ Fašistid hukkasid Edgar Tiruli 1941. aastal.

² Erich Sume võttis Suurest Isamaasõjast osa ohvitserina.

ja imesta ainult, kui ruttu see tuli. Kahe nädalaga! Jüripäev on siis jällegi käes. Ringide juhid korjavad kokku oma varandust. Siia tuldi paari paberiga, ära minnakse korrastatud kaustade virnaga, suurel organisatsioonil on ka vastav asjaajamine. Õnneks pole kaugele kolida. Uue staabi asukoht on Laial tänaval nr. 30. Kolmekorruseline maja! Varem paiknesid siin korporatsioon «Vironia» ja ohvitseride kasiino.

«Sellest majast võib saada tõeline klubi terve linna noorsoole.»

«Suur saal!»

Saal oli tõesti suur. Esimene üldkoosolek oli rekordi-line — 350 noort!

Augusti keskel kisub juba varem pimedaks. Siis on siin kõik aknad valgustatud. Ajalehes trükitakse pikad kavad. Siin toimub iga päev palju üritusi. Referaadid. Näidatakse filme. Ühes toas lauldakse, teises tantsitakse, kolmandas valmistatakse uut seinalehte ning maalitakse rahvusvaheliseks noorsoopäevaks loosungeid ja plakateid. Voldemar Tenno¹ viib oma grupiga poliitõppust läbi ühes, Nesterov teises toas. Ühtekokku on kuus sellist õppegruppi.

Kommunistliku noorsooühingu komitee — juhatust hakati komiteeks kutsuma uues majas — istub aga laua ümber ning päevakorras on, nagu ikka, homsed küsimused. Seekord ei katkesta seda ostupalavik, kuid lõuna paiku saadakse orienteeruvalt teada, et meid palutakse enam-vähem selles ulatuses, nagu see Tartule ette on nähtud, miilitsa jaoks kaadrit anda. Ja läheneb õppetöö algus koolides, läheneb rahvusvaheline noorsoopäev.

IX

Viimasel ajal on Liidia Epner² muutunud. Õieti juhtus see pärast Tabasalus toimunud pioneerijuhtide kokkutekut. Kui Sverdlov temalt küsis:

«Kas tahad minna?», vastas ta kõheldes: «Tahaksin küll... aga ma ei tea...»

¹ V. Tenno on jurist Tartus.

² L. Epner töötab praegu arstina.

«Tahad, aga ei taha ka? ... Kuidas sellest aru saada?»
Sverdlov imestas.

«Ma mõtlen veel.»

«Olgu nii! Kuid homseks pead sa ikkagi otsustama. Ülehomme on väljasõit ja meile ettenähtud koht ei või täitmata jääda. Tuleb mõni teine sinu asemel vaadata.»

Liidia Epner tõmbus Sverdlovist eemale ja jälgis enda ümber askeldavaid noori kuidagi ahnelt. Paistis, nagu tahaks ta midagi eluks ajaks meelde jätta. Noorukese tütarlapse suunurgad tõmblesid vaevumärgatavalt. Silmad olid maas ja ta nihkus aeglaselt-aeglaselt ukse poole. Jõudnud tänavale, seisis ta mõne aja tardunult paigal ning hakkas siis lõpuks tuikuval sammul edasi minema. Esimesel tänavanurgal seisatas ta uuesti, kaheldes, kas minna paremale või vasakule. Näis, et tal oli seda raske otsustada. Ta ei teinud aga kumbagi, pöördus ümber ning ruttas tulnud teed tagasi. Lõpuks, nagu kartes, et võib hilineda, pistis ta jooksmas. Minuti pärast seisis ta uuesti Sverdlovi ees — see andis liikmekaartidele parajasti allkirju — ning ütles talle palavikulise hooga:

«Ma sõidan! Sõidan kindlasti... Pange minu nimi kirja. Tahan nii väga, tahan väga sõita!»

«Mul on hea meel, et nii otsustasid,» lausus Sverdlov puhtsüdamlikult.

Ja Liidia Epner, E. L. Mikkelsaar, M. Varblane ..., ühtekokku kümme noort, sõitsid Tabasallu, vabariiklikule pioneerijuhtide kokkutulekule.

Kui Liidia sealt tagasi jõudis, punane pioneerirätik kaelas, oli ta harilikust kuidagi elavam. Näis, nagu oleks ta vahepeal mingist südant rõhuvast murest vabanenud. Varem võis ta keset lõbusat naeru äkki kurvameelseks muutuda. Nendel puhkudel tõmbus ta teistest eemale ning vaatas tihti ukse poole nagu kartes, et sealt võib midagi halba tulla. Teinekord ei nähtud Liidiat mitmel päeval. Ja kui temalt päriti, kus ta oli, vastas ta ebamääraselt: «Ah, ei kusagil!»

Nüüd ei lahkunud ta noorte majast peaaegu üldse enam. Ta haaras igast tööst kui lõbusast ajaviitest kinni, tegi seinalehte, õppis sõpradega pioneerilaule ja võttis mitme ringi tegevusest osa ühesuguse tarmukusega.

Samal ajal külastas ta iga päev kooli, kuhu ta oli pio-

Tartus on loodud kindel alus noorkommunistlikule tegewusele

ENNU kaadrite jekretär sm. Juliana Tellmann tutvub Tartu
noorkommunistide ja pioneeride tegewusega

ELKNÜ Keskkomitee sekretär sm. J. Telman külastas 1940. a. septembris Tartu kommunistlikke noori. Vasakult alates: L. Epner, M. Sverdlov, J. Telman, E. L. Mikkelsaar, K. Kirt ja E. Riil.

neerijuhiks määratud, et teha ettevalmistusi õpilaste vastuvõtuks. Kuid hilisõhtul, ükskõik kus ta ka oli, tuli Liidia alati komiteesse ning ütles öövalvesse jäänud kommunistlikule noorele, ükskõik, kas oli tegemist mõne võõra või hea tuttavaga:

«Jään nagunii siia, võid ära minna — kui tahad, muidugi!»

Liidia otsis mugavama koha. Toetanud küünarnukid lauale, ta luges. Kui uni tuli, lükkas ta toolid kokku, võttis oma kohvrüst teki ja väikese padja ning heitis toolidele puhkama. Kui Sverdlov seda paaril korral märganud oli ning Liidia parematelt sõpradelt asja kohta ääriveeri päris, ei teadnud need midagi kosta. «Liidia,» ütlesid nad, «vaikib sellest asjast.»

Ja ometi elasid Epneri vanemad Tartus.

Tartu-, Võru-, Valga- ja Petserimaa valdade kommunistlike noorte algorganisationsioonide sekretäride seminar Tartus 1941. a. maikuus.

Kui Sverdlov oli ühel õhtul komiteesse kauemaks jäänud ja Liidia sisenes, kutsus ta tema kõrvale ja küsis:

«Kas meie sind aidata ei saa?»

«Miks? ... Miks ma aitamist vajan?» Liidia taganes punastades. «Minul on kõik korras... Nüüd on korras. Varem küll ei olnud...»

«Varem? ... Kunas varem?» Sverdlovile meenus, milist sisemist võitlust Liidia oli pidanud, enne kui ta Tabasalu pioneerijuhtide kokkutulekule sõitis. Kuid miks? ... Mis on selle taga? Miks Liidia Epner ööbib komitees, mitte aga kodus?

Liidia oli kahevahel. Ta kahvatas. Samas muutusid aga põsed plekiliseks. Tegelikult oli ta mitmel korral sellest rääkida tahtnud, et oma südant kergendada. Tema öösiti komitees viibimist võidakse pealegi vääríti mõista. Ehk on seda juba tehtudki, mõtles Liidia ning lausus lihtsalt:

«Jah, enne ma kahtlesin, kõikusin siia ja sinna. Ema ja isa ei lubanud, et siin käin. Käskisid valida ja ma tegin seda!»

Sverdlov noogutas. Talle tuli meelde, et Liidia Epneri vanemad on vürtspoodnikud. Nagu näha, tahtsid nad ka tütre vürtspoodnikku kasvatada. Ja Sverdlovil oli selle

vapra tüdruku ees enda pärast piinlik. Ta oleks pidanud juba varem taipama, mis Liidia sisemuses sünnib. «Inimene! Kõige esmalt inimene!» mõtles ta katkendlikult ning lausus:

«Me aitame sul sinu elu korraldada! ... Sul on siin palju häid sõpru, keda võib usaldada. Nende eest pole sul vaja midagi varjata!»

Liidia Epner, hiljuti keskkooli lõpetanud tütarlaps, puhkas sel ööl ehk rahulikumalt kui endistel öödel pärast vanemate juurest lahkumist. Sverdlov aga leidis, et just sellelt pinnalt — seltsimehelikkusest — peavad võrsuma kommunistliku noorsooühingu traditsioonid.

Sama võitlust on endaga pidanud kümned noored. Tugevamad on välja tulnud võitjatena, nõrgemad kaotanud. Kommunistliku noorsooühingu ülesandeks on nõrkade toetamine. Iga kaotus on miinuseks, võit plussiks. Plussid on kokku võetud, seda näitavad nimekirjad. Aga miinused? ... Tulevikus tuleb ka miinused kokku võtta! Neid on.

Vahepeal voolas hulk vett merre. Tartu noorte organisatsiooni tegevus aina laienes. Rahvusvahelise noorsoopäeva pidustused möödusid Tamme staadionil vihmavalingu all, kuid ülevas meeleolus. Noorus trotsis vihma ja oleks sellest nagu veelgi uljamaks muutunud. Spordivõistlused ja miiting toimusid, vaatamata vihmale, nagu oli ette nähtud. Noored hakkasid koolidesse ja käitistesse kommunistliku noorsooühingu gruppe looma.

X

See oli hea uudis! Sverdlov käis Tallinnas. Seal rääkis ta Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee sekretäri Tarkpeaga. Kärsitusest põlevad komitee liikmed ja teised kohalviibijad piirasid Sverdlovi ümber:

«Kuidas oli?! Mis seal üteldi?»

«Kõik on korras!»

«Sa ei taha ütelda!»

Sverdlov naeris: «Rahule jäädi. Aga initsiatiivi pärast — isegi kiideti!»

Lustov tonksas oma naabrile, komitee liikmele, sõbralikult ribide vahele. «Ja sina muudkui kahtled ja irised. Et kas on hea, kas ei tule pahandust, kas võib...»

Mitu noort ruttas raudteejaama, et pagasist kirjandus ja ankeetlehed, mis Keskkomitee saatis, ära tuua. Komitee koosolekud toimusid nüüd peaaegu iga päev. Tuldi muidugi kokku ka täna.

«Ka Keskkomitees üteldi,» kõneles Sverdlov kaaslasi ükshaaval tunnistades, «et nüüd on vaja rohkem praktilisi tegusid — sotsialismi ehitamisel. Seda, et noored üle linna ühes kohas koos käivad, on ka tulevikus vaja. Kuid nüüd tuleb käitistesse, asutustesse ja koolidesse kommunistlike noorte grupid luua — nagu me neid valdadesse oleme loonud.»

«Nesterov, Tenno, Karoles¹ ja kes seal veel on, võivad näiteks ühe ülikoolis teha,» tähendas Zeiger.

«Mikkelsaar seminaris!»

Sõeluti läbi kõik koolid ja tehased. Erilist tähelepanu otsustati pöörata töölisnoortele. Kavandati palju kasulikke asju.

Järgmisel päeval tuli Sverdlov komiteesse ja teatas: «Meile pakutakse uut maja!»

«Jällegi! Kuhugi me ei lähe!»

«Siin pole mööblit, aga seal on. Uhke sisustus — uus. Ka maja on ilus ja uus. Ruumid on valged,» jutustas Sverdlov. Ilmselt oli ta uuest majast vaimustatud.

«Kas me sinna aga mahume?»

«Mis maja see on?»

«Endise korporatsiooni «Ugala»² maja.»

Delegatsioon läks vaatama. Käisid komitee liikmed. Räägiti vastu ja poolt, kuid lõpuks sai ümberkolijate partei enamuse. Uus maja, sisustus ja valgusrikkad ruumid võitsid. See oli kolmas jüripäev. Keegi ei aimanud, et ka neljas on uksest sisse astumas.

Riia mäel, endise postijaama kohal, valmis nägus maja. Kodanlaste plaanide kohaselt ehitati seda kaitseliidule. Kuid nüüd, kus hoone valmis sai, kuulutati see partei-, ametiühingute ja noorte majaks.

«Mis te selle kohta ütlete?» küsis Sverdlov, kui oli asjaoludega kohapeal tutvumas käinud.

«Kingitud hobuse suhu ei vaadata!»

«Ilus maja!»

¹ Irina Karoles elab praegu Tallinnas.

² Praegune Tartu Kujutava Kunsti Kool H. Heidemanni 16.

«Ja kui vaja, on suur saal alati meie päralt!»

Kohale olid tulnud mitme ringi liikmed. Nesterov tuli, et oma grupiga poliitvestlust alustada.

Sverdlov võttis kõrge seljatoega tooli — kogu sisustus oli samas stiilis — õlale ja teise kaenlasse ning tähendas: «Lähme ja viime ka sisustuse kohale!»

«Kas võib?»

«Korporante siia enam ei tule!»

«Kas linna peremehi saab siis keegi keelata!» Nesterov pistis raamatu põue ja kergitas lauda: «Kes võtab otsast kinni?» Neid leidus, neid oli ülearugi. Igaühele jätkus midagi. Ja lõbus, käratsev noorterodu ilmus mööbliga tänavale ning ruttas Riia mäe poole. Valter Mõtte, kes hiljaks jäi ja enam midagi kandmiseks ei leidnud, tahtis seina külge monteeritud armatuure maha võtta.

«See ei kõlba!» laideti tema kavatsus maha. Mõtte viskas seina äärest põrandaharja endale õlale ja lausus: «Seda läheb meil uues kohas ikkagi vaja!»

Paar tundi hiljem alustas Nesterov oma õppegrupiga tööd uues kohas. Seda tegid ka teised.

Kiipus on oma kõneoskuse õpperingi organiseerimisega siis lõpuks niikaugel, et nimekiri on koos. Ringi tööst soovib osa võtta ligi kuuskümmend noort.

«Üle pakud!» arvab Sverdlov.

Kiipus aga vehib kätega ning tähendab veendunult: «Tuleb veel, las ring aga hakkab tööle!»

Ringi töö vastu on noortel tõesti suur huvi. Isegi Tints võtab sellest osa. Kuulab ja sõidab järgmisel päeval mõnda valda.

Aga töö läheb nüüd nii sügavuti kui ka laiuti. Kommunistlike noorte grupid tekivad koolidesse, asutustesse ja käitistesse nagu seemned pärast vihma. Tartu I Keskkoolist¹ on kommunistlikku noorsooühingusse vastu võetud Jüri Raudsepp, Esko, Meinhard Teder, Karl Lang, Uno Uri, Kalle Riikoja. Sealtsamast on pärit Valter Mõtte. Meinhard Teder hoolitseb aga punanurga ja seinalehe eest. Peale nende on kommunistlikku noorsooühingusse astumiseks soovi avaldanud 60 õpilast, kes üritustest agaralt osa võtavad. Koolis tegutseb ateistide ring ning

¹ Kodanlikus Eestis Tartu Poeglaste Gümnaasium, 1940/41. aastal Tartu I Keskkool.

endiste esmaspäevaste palvuste asemel korraldavad kommunistlikud noored nüüd ateistlikke ettekandeid.

Kommunistlike noorte organisatsioonid luuakse ka teistes keskkoolides. Evi Prink organiseerib selle III keskkoolis ja Ü. Aben IV keskkoolis. Ants Helbe valitakse sekretäriks VI keskkoolis, E. L. Mikkelsaar Õpetajate Seminaris. Tööstus- ja majanduskoolis juhivad noorte tööd Albert Toom, tehnikumis U. Aavistu. Organisatsioonid on Tartu ülikoolis ja K. Mäe nimelises Riigi Kõrgemas Kunstikoolis¹. Natsionaliseeritud trükikäitises «Postimees» luuakse samuti noorte organisatsioon ning selle sekretäriks valitakse Elmar Mustmets². Sinna kuuluvad veel trükitoölised Alfons Luts, Ilmar Hark, Endel Toots jt.

Väliselt on Tartu endine, kuid sisemiselt — uus Tartu. Töbörsiesisel pole näha ühtegi töötut. Selle juhatajal on uus häda. Natsionaliseeritud tehaste direktorid käivad peale:

«Saada töölisi! Saada spetsialiste või oskuseta töölisi, saada ükskõik keda!»

Aga neid ei ole. Kes olid tööta, on juba ammu tööle asunud. Vanasti kasvas sügisel töötute hulk iga päevaga, nüüd aga pole ühtki töötut. «Postimehes» kirjutatakse, et Tartu vajab praegu suuremal arvul ehitustöölisi. Kokku 650! Saapavabrik «Astra» tootis peremehe ajal 108,7 paari jalanõusid päevas, nüüd aga toodetakse 207,8 paari.

Ja nii on igal pool. «Lellepis» teevad kolm meest viie mehe töö. Noorte eestvõttel asusid tekstiilivabriku «Estonia» töötajad omavahel sotsialistlikku võistlusse ja paljud annavad nüüd toodangut kaks korda rohkem. Riidevabrikut «Punane Estonia» peetakse Tartu käitistest parimaks — Oktoobri-eelses sotsialistlikus võistluses tuli ta ülevabariigiliselt teisele kohale.

Päevad lähevad. Endised väärtused on ümber hinnatud ja ka inimese väärtus on nüüd teine. Moissei Sverdlov määrati EKNÜ Keskkomitee kooli- ja pioneeritöö osakonna juhatajaks. Oldi harjutud koos töötama ja lahkuda oli kahju! Kuid pole midagi teha. Elu ei seisa paigal.

Kõrge saal on elektrituledest valgustatud. Siin on palju

¹ Kodanlikus Eestis «Pallas».

² Elmar Mustmets töötab ajalehe «Rahva Hääl» toimetaja ase-täitjana.

inimesi — noori ja vanu. Valgetes pluusides ja punaste kaelarätikutega pioneerirühm ootab piduliku koosoleku avamist, et seejärel tribüünile minna ja valju häälega ütelda: «Tervitame tuliselt oma vanemaid sõpru Üleliidulisse Leninlikku Kommunistlikku Noorsooühingusse vastuvõtmise puhul!» Need kõik on Liidia Epneri pioneerid. Ta ise seisab siinsamas ja silmad säravad tal veelgi rohkem kui tema väikestel sõpradel.

XI

Komitee tegi otsuse, et ankeedimajandus — just nii kirjutatigi — korrastataks hiljemalt kahe nädala jooksul. Iga ankeedi ja avalduse taga on elav inimene, aga kapis on ankeete mitu korralikku virna. Esimesel päeval suutsid Elja Riil ja temale appi antud kommunistlikud noored teineteisest maakonna ja linna materjalid vähemalt eraldada. Järgmine ülesanne on jaotada need valdade, asutuste ja koolide järgi. Seejärel on vaja eraldada ankeedid ja avaldused arvestusega, kas kommunistliku noorsooühingu algorganisatsioon on loodud või ei ole. Kui see on olemas ja materjalid — ankeet, avaldus, elulugu, vastuvõtmise otsus ja soovitus — korras, tuleb noor vastuvõtmise kinnitamiseks komitee büroole kutsuda. Nende kahe viimase asjaga on aga lugu täbar: vastuvõtmise otsust ja soovitusi on vähestel. Kus juba kolmeliikmelised algorganisatsioonid on olemas, sinna tuleb materjalid tagasi suunata, tehtagu korda. Kus neid ei ole, sinna on vaja sellised algorganisatsioonid luua... Maakonnast on üle 2000 ankeedi, linnast tuleb niisama palju. Need on hunnikutesse jaotatud. Neid on kõik lauad ja põrand täis. Lõpuks pole enam võimalik aru saada, kus miski on. Abilised on kolmandal päeval kuhugi kadunud. Selgub, et on läinud Ülemnõukogu valimiste materjale laiali kandma. Elja Riil istub selle segaduse ees ja vesistab silmi. Iga päev saadetakse välja kümneid kutseid. On päevi, kus büroo hommikust kuni poole ööni üleval istub.

«Päritolu?»

«Kuidas päritolu?»

«Mida vanemad praegu teevad... näiteks isa?»

«Magama jäi!»

«Tahame teada vanemate sotsiaalset seisundit. See tähendab: on nad kapitalistid või töölised?»

Tedretähtedega nooruk välgutab silmi:

«Isa on mul sepp!»

Komitee liige Zeiger armastab igahelt midagi küsida ja pistab ka nüüd vahele:

«Mis sa Soome sõjast arvad?»

Nooruk ei tea sellest midagi arvata. Tuli siia jooksu-
jalu, ootas kõik need päevad, oli vihane, et viivitati ja
kommunistlikuks nooreks vastu ei võeta. Ta oli õppinud
põhikirja, aga nüüd küsitakse Soome sõjast. Ta oli mit-
mest noorte koosolekust osa võtnud, aga sellest ei
hoollitud. Miks seda nii tähtsaks peetakse, et isa on sepp?
Esialgne kindlustunne annab maad ebakindlusele. Noor-
ruk kardab, et küsitakse veel midagi, millele ta mõist-
likult vastata ei oska. Nad on nii tõsiste, tähtsate ja tar-
kade nägudega. Seal ütleb aga üks ootamatult:

«Vastu võtta!»

Teised noogutavad ja keskel istuja ütleb: «Olete vastu
võetud!»

Mõnega läheb kaua aega. Esitatakse ja esitatakse iga-
suguseid küsimusi, aga vastu ikkagi ei võeta.

Komitee juures töötavad küll veel mitmesugused rin-
gid, kuid mida rohkem tekib algorganisatsioone allpool,
seda vaiksemaks siin muutub. Ühed ütlevad, et nii see
peabki olema, teised aga arvavad, et puuduvad sobivad
ruumid. Mine tea. Sassi toetab igatahes mõtet, et linna
tuleb noorte klubi luua — kultuur-poliitiline klubi.

Pärast Ülemnõukogu valimisi tuleb komiteesse uut
jõudu. Nüüd töötavad siin Aksel Illisson¹ ja Feliks Pär-
telpoeg². Viimane on nagu loodud maal töötamiseks. Ta
tegeles maatöörahma ühingu liinis ja tunneb valdu. Feliks
Pärtelpojast võid esimesel pilgul ütelda, et ta on energi-
line. Aksel Illisson on väiksem, tasakaalukam. Vaid kõne-
puldil satub ta hoogu. Hommikul on ta platsis kõige
varem. Päeva jooksul jõuab ta mitmes asutuses, käitises
ja ka maal käia. Õhtuti läheb ta komiteest hilja minema.
Ta on kuivetu ja kõhn nooruk. Arstid soovivad Akse-
lil ennast hoida, korrapäratu elu olevat temale, kopsuhai-
gele, surmaks.

«Rumalad,» muigab Aksel. «Kas nad ei tea siis, mis
tööd me teeme.»

¹ Aksel Illisson võttis osa Suurest Isamaasõjast. Suri pärast
sõda tuberkuloosi.

² Feliks Pärtelpoeg on EKP Otepää Rajoonikomitee sekretär.

On kevad, porine. Millegipärast jääb lubatud auto tulemata, aga Aksel hangib mootorratta ning kihutab sellega Kuustesse — kommunistlike noorte koosolekule. Ta lubas sealsele noorte sekretärile, et tuleb. Vahel on Akselil kerge palavik, kuid ta ei osuta sellele tähelepanu. Arstide juures ta enam ei käi. Nende jutt on tuntud — ela vaikselt. Leidub aga mõistmatuid inimesi maailmas!

Ilmad on ilusad. See pühapäeva hommik on eriti soe ja päikeserikas. Nagu loodud Toomeorgu kogunemiseks. Seal avatakse suveaed, rahvapark. Suur osa Tartut on välja tulnud.

Aksel Illisson on samuti siin. Ta arvab, et kommunistlikud noored võiksid rahvapargi oma šefluse alla võtta. Kiipus ja Pärtelpoeg noogutavad:

«Võiks teha ühe vabaõhu elava ajalehe — kontserdi-paladega.»

«Ja võistluse parima kõneleja nimele... Noorsoo või mõnel teisel teemal. Rahvas hääletaks!»

Nende jutt jääb pooleli. Häälkõvendajad vaikivad ootamatult. Muusika lakkab poolelt taktilt. Ja siis... Fašistlik Saksamaa on Nõukogude Liidule ootamatult kallale tunginud... Sõda!... Sõda! Tavaline elu katkeb! Kommunistlikud noored mobiliseeruvad rahvakaitsepataljonidesse. Metsadesse on tekkinud nõukogude korrale vaenulikud jõugud. Töölismaja ees peatub veoauto, kust hakatakse relvi majja kandma. Seal jagatakse neid välja kommunistlikele noortele. Nesterov on jätnud oma klaaskolvid. Taskutest ei paista tal välja raamatut. Tal on vintpüss rihmaga õlal ja ta jookseb kuhugi. Ikka ta ruttab. Muidu pole ta muutunud. Isegi hõlmad lehivad nagu tavaliselt. Igal pool Töölismajas võib kohata relvas-tatud noori.

Linn magas alles. Riia mäest sõitis alla üksik voori-mehetroska. Vaikus oli siia kõrgele kuulda isegi kummirataste veeremist munakividel. Kommunistlik noor Meinhard Teder, kelle valvekord praegu oli, nõjatus käsi-puule. Ta nägi siit, Töölismaja tornist, kaugele. Iga minut võis tõusta päike. Siin oli õhuvalve post. Tunnimehed pidid taevast silmas pidama ja kahtluse korral telefoni teel alla häire andma. Taevast polnud aga midagi kahtlast. Ükski tunnimees polnud siit vaenlase lennukeid veel näinud. Seni võis kasutada tele-

foni vaid selleks, et mõne all keldrikorrusel viibiva sõbraga ajaviiteks paar sõna juttu ajada.

Aga sõda on äge. Seda võib igal pool näha, kuigi vaenlase pealetungivad diviisid on kaugel.

Lõpuks tuleb torni teine vahetus.

«Haarangule! Auto ootab — haarangule!»

Teder ei hakka seletama, et ta tuli õhuvalve postilt. Veoautole ronijate hulgas on enamik noori, kuid on ka vanemaid. Kui auto minema sõidab, pöördub luuletaja Erni Hiir kohmetunult lähemal viibiva noormehe poole:

«Kuidas sellega õieti lasta? ... Kuidas see käib?» Küsija on võtnud õlalt vintpüssi.

Harilikus olukorras Meinhard Teder ehk muigaks küsimuse üle. Kuid nüüd ei tule see tal mõttessegi. Ta võtab luuletaja käest püssi ning näitab, kuidas lukk töötab, kuidas laadida. Andnud püssi tagasi, lisab ta:

«Seal, kohale jõudes, võin paremini näidata!»

Kammitakse Tähtvere metsa. Oodatakse, luuratakse. Bandiite ei ole. Või oli informatsioon vale?

Nii elavad nüüd kõik kommunistlikud noored. Isegi veidi kühnus seljaga Kiipus käib ringi, revolver vööl, kuidagi sõjamehelikuma rühiga. Aktiivselt tegutseb kommunistlik noor R. Aulng, kes hiljem võitleb hävituspataljoni ridades.

Kuid mitte kõik noored ei õigustanud neile pandud lootusi... jäid «neutraalseks», ehkki olid olnud «aktiivsed».

Kümned ja kümned annavad end üles, et neid vabatahtlikena frondile saadetak. Siin on alati tragi Bernhard Tork, kelle isa kodanlaste vanglamüüride vahel hukkus, siis Valter Halop. Aksel Tirusson, kelle isa «149 protsessil» kinni mõisteti, ütleb:

«Lähen ja annan nõukogude võimu eest oma elu, kui see vajalik on!» Vabatahtlikuks annab end üles Karl Krepp. Kes neid kõiki jõuab üles lugeda. Päevad möödudavad. Kuulutatakse välja kutsealuste mobilisatsioon. — Eilsed õpilased, töölisnoored, üliõpilased tulevad kogunemispunkti — koolimaja õue, raudteejaama lähedal. Siin on E. L. Mikkelsaar, M. Riikoja, J. Raudsepp, I. Kullam, M. Teder, A. Helbe, A. Siivas, E. Kiipus, U. Uri, A. Luts, I. Urbel, O. Pau, H. Mootse, R. Aben jt. Neid on kokku üle viiesaja. Jaamas ootavad vagunid. Ja kutsealuste rivi hakkab liikuma.

«Kohe sõidetakse välja!»

Ootamatu rünnaku tõttu on Hitleri verest-nõretänavail jõukudel ajutiselt õnnestunud okupeerida ka Tartumaa ja Tartu. Sakslaste juhtunud kallaletung on sihitud kõigi Nõukogude Liidu rahvaste, samuti ka eestlaste, vabaduse ja heaolu vastu. On selge, et fašistlikud jõugud ei tulnud tooma siia midagi head, vaid ainult verd, nälga ja viletsust.

Väljavõte lendlehest, mida levitasid Tartu kommunistlikud noored 1941. aastal, pärast Tartu langemist fašistide kätte.

Sõit saab teoks siiski alles 4. juuli hommikupoolikul. Vagunitest viibatakse jaama tulnud saatjatele: «Hüvasti! Nägemiseni! Me tuleme tagasi!»

Emad pühivad silmi. Nad on lohutamatud, kuid on ju — sõda.

«Hüvasti, Tartu, me tuleme tagasi!»

Kõik ei tulnud tagasi. Sõda nõuab ohvreid. Kuid paljud tulid, et poolelijäänud tööd jätkata.

Tormiaastad

Kilde ülikoolist.

21. juuni 1940.

Raekoja-esisel platsil veoautol on eilne poliitvang Minna Lepik ja ülikooli assistent Arkadi Uibo, kirjanik Aadu Hint ja üliõpilased Ilmar Kruus, Leili Takk... Ja Leonhard Illisson, kes alles eile pidi ennast Tartus varjama, sest ta oli kodanliku Eesti kohtu otsusega välja saadetud. Nende kohal üleval õhus lehvivad punased lipud ja loosungid. Auto ümber kogunenud inimeste saareke kasvab iga minutiga. Igalt tänavalt tuleb üha uusi ja uusi, kuni plats on inimesi täis. Kõnelevad tööline, haritlane, üliõpilane, kirjanik, põrandaalune revolutsionäär.

Inimeste hulgas leidub ka mõningaid, kellel juba näost võib lugeda, mis nad mõtleavad — raev silmades, rusikas taskus. Kuidas see ometi võis juhtuda! Ja paadunud reaktionärid, konventide rüütliid näevad nüüd oma silmaga, et Tartus elas ja töötas ka teistsuguseid inimesi. Et seal on vanemaid ja nooremaid seltsimehi, kelle veendumused ja ideaalid käivad risti vastu kodanlaste veendumustele. Jah, Tartu ülikoolis oli reaktionääride laiutamise kiuste ka marksiste. See ei ole muidugi ülikooli juhtkonna teene. Mida vaenulikumalt «võitlesid» kon-

vendid marksistliku maailmavaate vastu, seda visamalt see elas. Ülikooli marksistid löid ka kõige raskemates tingimustes oma legaalseid organisatsioone. Aastail 1937—1938 tegutses Akadeemiline Sotsialistlik Ühing, hiljem aga Akadeemiline Ühiskonnateaduste Klubi. Sügaval põranda all tegutses Eestimaa Kommunistliku Partei rakuke, kuhu kuulusid sm-d O. Sepre, M. Lepik, I. Kruus, H. Haberman, A. Uibo... Partei iga liige tegi oma tööd märkamatuult, viljakalt, püsivusega. Kommunistid olid ühenduses paljude üliõpilastega — noor abielupaar Saared, F. Issak, A. Koik, S. Siimer, E. Kirs, Leonhard Illissoni vend Aksel, kes sel ajal, kui vend oli Tartust välja saadetud, õppis ülikoolis ja töötas, et majanduslikult raskes olukorras olevat perekonda toetada, ja veel paljud teised. Mitmed neist saadeti asutustesse ja vabrikutesse selgitustööd tegema. Rahvas nõuab uue valitsuse loomist, fašistliku diktatuuri likvideerimist, demokraatlikke vabadusi!... On teada, et mõni aeg tagasi saadeti pealinnast välja emissarid, kes korraldasid konventides kinnisi koosolekuid, kus kutsuti üles töötama vastu igale üritusele, mida kommunistid ette võtavad. Eesti omariiklus olevat hädaohus! Eesti kultuur olevat hukkumas! Ministritest vilistlased, endised ja praegused, koputavad noorte tudengite «südametunnistusele» kogu oma autoriteedi rusikaga. Ärimehed, ettevõtjad ja pangategelased lubavad konventidele — nad on samuti vilistlased — oma kukrud lahti hoida.

... Need on Tartu ülikoolile niisama tormilised päevad nagu kogu maale. Uus, Johannes Vares-Barbaruse valitsus on ametisse astunud. Tartus on uueks linna peaks Kristjan Jalakas. On kuulutatud välja Riigivolikogu valimised. Äsja loodud kommunistlike noorte organisatsioon on samuti lülitunud valimiseelsesesse töösse. Nende hulgas on palju üliõpilasi — Irina Karoles, kolm sõbratari — õed Vassiljevad ja Tamara Semjonova, siis veel Leonid Nesterov, Jaroslav Raid¹, Friedrich Issak², Valdek Virkoja³, Voldemar Tenno...

Uus Riigivolikogu kuulutab Eesti sotsialistlikuks vaba-

¹ J. Raid töötab EKP Tartu Linnakomitee esimese sekretärina.

² F. Issak töötab Tallinnas ajakirja «Kultuuritöötaja» toimetaja asetäitjana.

³ V. Virkoja töötab Tartus arstina.

riigiks ning palub Eesti NSV vastu võtta NSV Liidu koosseisu.

Nende suurte sündmuste päevil töötasid ülikooli kommunistid väsimatult. Organisatsioon oli mitme ja mitme liikme võrra kasvanud ning kommunistide ümber oli koondunud parteitu aktiiv.

*

Voldemar Tenno oli üks neist, kellele juunipäevad ei tulnud mingi ootamatu sündmusena. Ilmar Kruus käis tihti Tenno pool. Ta oli siin oodatud külaliseks. Räägiti palju ja põhjalikult. Mõnikord tõi Ilmar kaasa marksistlikku kirjandust. Voldemar Tenno oskas vene keelt ning luges läbi need vargsi toodud raamatud. Ja nüüd, pärast juunipööret, kui paljud üliõpilased lülitusid Ilmar Kruusi juhtimisel sotsialismi ülesehitamisele, rakendus ka Tenno töösse ja seda eeskätt ülikooli liinis.

Ühel päeval tuli Ilmar Kruus kommunist Koigi juurde. Koik ja Tenno elasid ühes korteris. Kruus ja Koik, arutanud omavahel mitmeid töösse puutuvaid küsimusi, otsustasid anda Tennole partei ajaloo lühikursuse. Ilmar Kruus näitas Tennole venekeelset raamatut ja küsis:

«Oled sa seda lugenud?»

«Ei ole, aga hakkan kohe täna lugema,» lubas Tenno.

Ilmar muigas: «Ainult ühel tingimusel! Kingin sulle raamatu, kui sa seda kõike, mis siin on, ainult enda teada ei jäta!... See oleks suur viga.»

«Seda ma ei tee, anna ainult raamat!»

Tenno sai partei ajaloo lühikursuse. Ta asus seda juba samal päeval läbi töötama. Tõlkis ning hakkas ühtlasi partei ajaloo üht õpperingi juhatama. Õpperinge oli nüüd noortel kuus. Aeg oli kiire. Tuli õppida ja õpetada teisi.

Enne ülikooli uste avamist oli parteiorganisatsiooni ümber koondunud juba tugev aktiiv. Kohtumistel Ilmar Kruusiga räägiti ametiühingu tööst, kommunistlikku noorsooühingusse puutuvatest küsimustest. Linnakomitees oli juba paljudele üliõpilastele kommunistliku noorsooühingu punased liikmekaardid välja antud. Paljud tublid noored võtsid kommunistliku noorsooühingu organiseerimisest Tartus aktiivselt osa, tegid ettevalmistusi õppetöö alustamiseks.

Algab hoogne pioneeride organiseerimine komnoorte kaasabil
Õeskujulikkudele pioneeridele kaelaräfid

Tartu kommunistlikud noored 1940. a. septembris arutamas pioneeritöö küsimusi. Vasakult teine I. Karoles, kes tol ajal oli Tartu pioneeritöö sektori juhataja.

... See oli ülikooli elus ajalooline päev. Tulevikuks suurejoonelised perspektiivid. Need, kes muidu oleksid ukse taha jäänud, on nüüd üliõpilased. Õppimise majanduslik külg pole enam murelapseks. Pole vaja piinelda, kas pärast diplomi kättesaamist töötuks haritlaseks ei jää. Tartu Riiklik Ülikool võttis tööliste, intelligentsi ja töötavate talupoegade hulgast vastu 498 uut üliõpilast. Õppemaksust on vabastatud 1740 üliõpilast ehk 84%. Esialselt on määratud stipendium 475 üliõpilasele.

*

Tartu Riikliku Ülikooli kommunistlikud noored valivad oma esimeseks sekretäriks Irina Karolesi. Ülikooli noorteorganisatsioon ei ole just suur, kuid seda suuremat initsiatiivi ilmutavad selle liikmed. Kõike tuleb alustada, õppida, otsida töövorme. Üliõpilaskonna reaktsiooniline osa püüab kommunistlike noorte üritustele igal sammul vastu töötada. Kuid kommunistlike noorte autoriteet kasvab sellest hoolimata. Esimesel ametiühingukoosole-

kul — siis oli ametiühingus ümmarguselt 700 üliõpilast — valiti komitee koosseisu mitmed kommunistlikud noored. Teaduskondades hakkavad ilmuma seinalehed, tekivad erialased ringid. Organiseeritakse referaatkoosolekuid, kus marksismi-leninismi ringi liikmed ise ettekannetega esinevad. Ametiühingu liikmete arv tõuseb 1300-ni. Üliõpilased — kommunistid ja kommunistlikud noored — Jaroslav Raid, Salme Siimer, Ello Kirs, Artur Tohver . . ., kokku seitse inimest, sõidavad Leningradi, et õppida sealsete kõrgemate õppeasutuste kogemustest. Veebruaris asutakse teaduskondades juba ametiühingubüroode valimisele. Matemaatika-loodusteaduskonna bioloogiaosakonna ametiühingubüroo korraldab referaattõhtuid, annab välja seinalehte. Huviga kuulatakse J. Raidi ettekannet Nõukogude Liidu kohta. Teistest aktiivsemalt tegutseb veel arstiteaduskonna büroo, kus ka kommunistlike noorte arv on kõige suurem. Iga büroo juurde on loodud kolm komisjoni: õppe-, kultuuritöö ja majanduslik komisjon. Ametiühing ja kommunistlikud noored hakkavad välja andma oma ajakirja «Nõukogude Kõrgem Kool».

*

See kõik ei tähenda, et kommunistlikud noored oleksid oma tööga rahul. Kõik ei lähe kaugeltki nii, nagu nad tahaksid. On õnnestumisi ja samavõrra ehk ebaõnnestumisi.

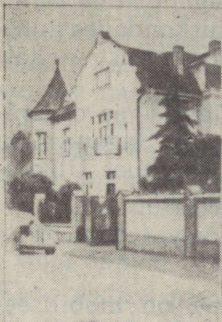
Eraldatus! Kommunistlikud noored leiavad varsti, et kuigi enamik neist suhtub oma ühiskondlikesse kohustustesse vastutustundega, ei saa organisatsiooni kasvuga kuidagi rahule jääda.

«Salapäratseme! Peidame oma koosolekud noorte eest ära . . . Jätame endast kuidagi nagu sektantliku organisatsiooni mulje. Ja kas pole meie hulgas neidki, kes selle asemel, et julgelt välja astuda ja näidata ennast printsipialse kommunistliku noorena, tagasi tõmbuvad?» arutavad kommunistlikud noored.

Jaa, mõndagi on vaja teisiti teha. Detsembris tuli kommunistlikel noortel hea mõte. Viidi läbi isetegevusõhtu. Korraldati ühiskondlik kohus reaktsioonilise üliõpilase üle. Kohtus paljastati nii vaenlase võtteid kui ka väikekodanlikku mõtlemisviisi ning naeruvääristati reaktsionääride vastuväiteid.

Tartu töölisnoorus organiseerub.

Kasvab EKNU liikmete ja harrastusringide arv.

PIONEERIDE MAJA Tartus, Ala tän. 34.

SEINALEHE SÜND. Valmib kirjeldurid sõbraliku nõuab. Põhi vastama võinud lehe toimetaja K. Kirt, paremal noorkomunistid, ühingu liikmekandidaat Nasta Joona, vasakul Noorte Hääli toimetaja.

noorkomunistide organiseerimistöö on Tartus algamas juba teostatud. Praegu on 88 suundub enam-vähemalt. Elanikkonnale ja ühiskonnale. Teotamine on suurel määral kaudselt realiseeritav ringide ja rühmade, kus see toimub kindla vormi välislihtsustatava kava järgi.

Uusi soovitatud liikmeks astumiseks tuleb iga päev mingi loetava kirjast järele harrastusringis.

Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale. Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale. Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

M. SVERDLOV, noorkomunistide Tartu Komitee sekretär. „Noorte Hääli“ toimetaja.

tehtakse seda 1. koolikoolis Tegevikult on rakendatud juba kaajunud 11. ja 5. koolikoolis.

Ole valmis tööks ja kaitseks.

Sportiringid Kasvavad praegu 2 korda rohkem kui eelmisel aastal. Nii ka...

20. septembril toimus Tartus ühine ja kaardid. Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

Töö avarais ruumes.

Noorkomunistide koolitus on 1. ja 2. koolikoolis. Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

Kõik koolitused on nüüd korraldatud et nad toimuvad vaid õhtupoolikult. Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

Kes nad on? Teisidame korraga pilgu tähelema! Tartu noorte praegusele ühiskonnale.

Ajalihesest «Noorte Hääli» 22. septembril 1940.

Tööd oli vaja süvendada! Poliitiline kasvatustöö saab olla edukas vaid siis, kui see leiab elavat vastukaja üliõpilaskonna igapäevases elus. Teoreetilised põhimõtted jäävad vaid põhimõteteks, kuni nad pole rakendatud ellu!... Nii räägiti algorganisatsioon. Teaduskondade juurde moodustatakse komsomoligrupid. Hakatakse süstemaatiliselt oma poliitilisi teadmisi täiendama, arutatakse elavalt teaduskonna elu ja õppetöega seotud küsimusi. Grupid organiseerivad MOPR-i ja Osoviahimi

kohta selgituskoosolekuid, loovad nende rakukesi. Koos ametiühinguga hakatakse igal neljapäeval korraldama paarikümne-minutilise kestusega referaate aktuaalsetel poliitilistel teemadel. Koos parteiorganisatsiooniga organiseerivad kommunistlikud noored propagandistide seminari. Propagandistid esinevad oma teaduskondades lühireferaatidega, kuid samuti väljaspool õppeasutust — käitistes ja maal, valdades.

See kõik ei tulnud iseenesest, vaid selgitus- ja organiseerimistööga. Kuid reaktsiooniline element taganes, jäi ikka vaiksemaks, jooksis laiali. Tartu Riiklikust Ülikoolist oli kujunemas tõeline nõukogude ülikool.

*

Sõda! Ülikooli kommunistlikud noored on mobiliseerunud. Edgar Maksa organiseerib võitlusrühmi, jagab välja relvi. Jõgeva ümbrusse on visatud parašütiste ja üliõpilaste võitlussalk sõidab neid kahjutuks tegema. Õpperaamatud on asendatud relvaga, loengud auditoriumides lahingulise väljaõppega. Hävituspataljonide ridades võitlevad kommunistid ja kommunistlikud noored V. Virkoja, F. Issak, J. Raid...

*

... Kui lennuk lennuväljalt õhku tõuseb, on juba pime. See märtsiõhtu tundub kuidagi eriti vaiksena. Pardal olevad kaks reisijat istuvad oma kohtadel sõnatult ja liikumatult. Lennuk võtab kõrgust ja tüürib sihtkoha poole. All on pime tühjus. Tundub, nagu poleks seal kümnete kilomeetrite ulatuses mingit elu, et kõik on välja surnud ja sealtpoolt ei tarvitse karta mingit ohtu.

Kuid kaks reisijat ja lendur teavad, et see on petlik. Nad on juba küllalt kaua õhus olnud. Kõigi arvestuste kohaselt peaksid nad praegu rindejoone ületama. Kas vaenlane neid tõesti ei kuule ja nad pääsevad sinnapoole, ilma et neile tuli avataks? Luureandmete kohaselt ületavad nad rindejoone kõige vaiksemast kohast — all on soo ja metsad. Kuid sõjas on võimalikud igasugused üllatused.

Nendel kahel reisijal pole selline sõit esmakordne. Täna on 1944. a. 4. märts, kuid partisaaniüksusesse kuu-

luvad nad juba 1942. a. juunist. On nähtud igasugust elu, oldud päris täbarates olukordades, millest väljapääsuks ei näinud mingit lootust olevat. Kuid ometi on seni hästi läinud. Ehk on lihtsalt vedanud? Aga võib-olla pole need olukorrad just eriti keerulised olnudki? Mine tea! Teised peavad neid igatahes uljasteks. Hiljuti teatati, et neil on võimalik oma poolelijäänud õpinguid tagalas jätkata. Meelitatav pakkumine. Kohe vägagi ligitõmbav! Kuid nad vastasid lühidalt, sõjamehelikult: «Jätkame õpinguid vabastatud Tartus!» Kes võib aimata, millist kangelaslikkust see nendelt nõudis? Võib-olla oli selle lühikese lause ütlemine raskem kui praegu rindejoone ületamine, raskem kui mistahes ülesande täitmine. Nad tahtsid ju nii väga õppida.

Kaks radisti maandusid õnnelikult. Nad tundsid ümbrust, oskasid orienteeruda kompassi järgi, iga rada ja kungas ütles neile midagi. Päris sihtkohas nad veel ei ole. Esimese väljakutse saadavad nad eetrisse paari tunni pärast. Lihtsalt — kõik korras!

Mõne päeva pärast, kasutades enda maskeerimiseks kõiki võimalusi, jõuavad radistid Pääsküla lähedale metsa. Saated jätkuvad. Et vaenlase eest raadiojaama asukohta varjata, tuleb oma asukohta sageli vahetada. Neile antud põhilise ülesande on nad juba täitnud. Täna on 13. märts. Kumbki neist pole ebausklik, kuid üks, märgates, et nad on avastatud, ütleb siiski: «Täna on vanakuradi tosin!»

Pögenemine on võimatu, kuid radistid ei anna võitlusetta alla. Sama kolmeteistkümnes kuupäev märgiti ka gebiedskomissari märkmikus nende hukkamise päevaks. Need kaks radisti olid Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskonna üliõpilased kommunistlikud noored Tamara Semjonova ja Marina Vassiljeva. 1941. a. sügisel pidid nad jätkama oma õpinguid kolmandal kursusel. Kaks päeva hiljem hukkasid fašistid Tamara isa. Okupantide poolt hukati ülikooli aktiivne ametiühinglane Raidväli ja mitmed teised. Nad langesid selle eest, et teised võiksid õppida. Seda kallimaks tuleb pidada nende kangelaste mälestust, kes täitsid oma kohust lihtsalt ega mõelnud iialgi, et nad saadavad korda kangelastegusid.

Mälestusi 1940/41. aasta pioneeritööst

See oli 1940. aastal, pärast sündmusrikkaid juunipäevi, kui seisin põksuva südamega ilusa valge maja ees, kus varem asusid ühe Tartu üliõpilaskonvendi ruumid. See maja kuulus nüüd Tartu töötavale noorsoole. Võtsin südame rindu ja astusin sisse. Peatselt olin minagi üks nendest, kes kuulusid Tartu töölisnoorsooühingu ridadesse. Varsti saime uued liikmepiletid ja edaspidi olime Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu liikmed.

Võtsin osa ringide tegevusest. Kommunistliku noorsooühingu majas tegutsesid kõnering, foting jt. Mind huvitas eriti kõnering, kus meile anti ülesanne valmistuda esinemiseks mitmesugustel teemadel. Oma referaatide ja kõnedega esinesime ringi kokkutulekul. Organiseeriti ka kõnevõistlusi. Ühel võistlusel saavutasin preemia ja mind suunati esinema Tartu noorte kohvikusse. Noortekohviku küllastajate hulgas oli ka kukutatud kodanluse poegi ja tütreid, kes suhtusid nõukogude korrasse mõistagi vaenulikult. Pole siis ka imestada, et kui alustasin esinemist, võeti mind vastu suure vilekontserdiga. Kuigi esinesin esimest korda elus nii suure auditoriumi ees ja ehkki korraks käisid läbi pea isegi jalgalaskmise mõtted, suutsin ennast käsile võtta

ja, katkestamata ettekannet, pingutades häält viimse võimaluseni, sundisin vilistajad vaikima ja suutsin ettekande lõpule viia.

Üheks suuremaks ülesandeks kommunistlikele noortele oli noorsoopäeva tähistamine 1. septembril 1940. aastal. Et koolides puudusid algorganisatsioonid, siis oli meie ülesandeks kutsuda koolinoori appi ning kaunistada kolonnid ja koolimajad. Minu tööpiirkonda kuulus Hugo Treffneri gümnaasium. Evi Pringi, tollaegse aktiivse kommunistliku noore tööpiirkonda kuulus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium. Et aga tütarlaste kooli ruumid olid kinni, siis valmistusime koos ette Treffneri gümnaasiumi ruumides. Tegime loosungeid, transparente, organiseerisime selgituskoosolekuid ning 1. septembril suundusime kolonnides loosungite ja lippudega Tamme staadionile, kus toimusid suured pidustused. Esimest korda võtsid rongkäigust osa ka pioneerid. Et pioneerirühmi linna koolides veel moodustatud ei olnud, siis töötas ainult üks keskne pioneerirühm. Rongkäigus moodustasid kommunistlikud noored ja pioneerid eri kolonni. Hoogsalt kõlas Tartu linna tänavatel meie armsaim laul «Lõbusate noorte marss».

Minu ülesandeks oli pioneerorganisatsiooni moodustamine Tartu III Algkoolis. Mäletan veel, nagu oleks see praegu, kuidas tulin esimest korda šellesse algkooli. Jõudnud kokkuleppele kooli direktoriga, kutsusime kokku need õpilased, kes soovisid astuda pioneeriks. Esialgu oli neid 12, sellest kujuneski Tartu III Algkooli pioneerimaleva tuumik. Kui palju oli esimesel koosolekul küsimusi pioneeritöö kohta! Jutustasin lastele niipalju, kui ma teadsin. Kooli pioneerimalev, mis algul oli ainult 12-liikmeline, kasvas pidevalt. Organiseerisime huvitavaid luuremänge, pidulikke koondusi, isetegevust, andsime välja pioneerorganisatsiooni seinalehte «Tõusev Päike». Varsti kasvas meie malev suurimaks Tartu koolides. Meelde on jäänud pidulik pioneerikoondus, kus külaliseks oli Tartu linna täitevkomitee tollaegne esimees, vana revolutsionäär sm. Jalakas.

Suur sõprus valitses kõigi Tartu koolide pioneerijuhtide vahel. Peale seminaride kohtusime pioneerijuhtide kodudes, kus organiseerisime midagi pioneerijuhtide

Rahvusvahelise noorsoopäeva tähistamine Tartus 1. septembril 1940. aastal.

klubi taolist. Kõik pioneerijuhid käisid alati vormis — valge särgi ja punase kaelarätiga.

Meenuvad veel mitmed tolelaegsed pioneeride üritused. Suurimaks nende hulgas oli ülelinnaline luuremäng. Sellest võtsid osa kõikide Tartu koolide pioneerimalevad. Moodustati luuremängu staap, kuhu kuulusin ka mina. Selle asukoht oli komsomoli maakonnakomitee töölismajas (praeguses EPA-s). Juba eelmisel päeval oli vastavalt iga kooli marsruudile ära peidetud kirjakesed ja punane lipp, mis asus Tartu Raekoja tornis. Kõikide malevate esindajaile anti hommikul staabis kätte vastavad kirjad, mis nad pidid viima oma malevatesse ja seejärel asuma teele. Iga leitud kiri tuli dešifreerida ja saata staapi. See malev, kes esimesena sai kätte lipu, oli võitja ja rivistus Raekoja platsile. Vastavalt kohalejõudmisele rivistusid kõik malevad ja, orkester ees, sammusime läbi Tartu tänavate Töölismaja juurde, kus toimus võitjate autasustamine.

Ka III algkooli pioneerimalev jätkas huvitavate ürituste organiseerimist. Hästi töötas samuti Oktoobrilaste rühm. Oktoobrilastele kinnitati rinda punased tähekesed

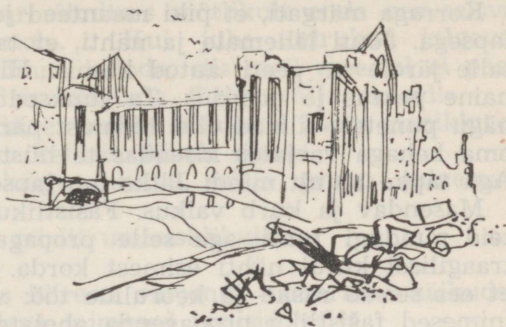
ja nendega tegelesid pioneerimaleva poolt määratud pioneerid. Aktiivselt võeti osa valimiskampaaniast. Et töötasin valimisjaoskonnas, siis kasutasin pioneeride abi valimiseelses töös. Pioneerid viisid valijate kodudesse kutseid, brošüüre, lendlehti, kleepisid seintele mitmesuguseid valimisüleskutseid, esinesid agitpunktides kontsertidega. Kõige huvitavamaks kujunesid nn. agitautode retked. Nendeks olid harilikud veoautod, mis sõitsid läbi linna. Peatuskohtadel peeti kõnesid, milles kutsuti valijaid üles andma oma hääl kommunistide ja parteitute bloki saadikukandidaatide poolt.

Meie sõjaeelse pioneeritöö suurimaks sündmuseks oli 1. mai pühitsemine. 1. mai paraadiks otsustasime organiseerida kõikidest Tartu koolidest koondrühma. Koondrühm jaotati mitmeks grupiks — esimene grupp olid lendurid, teine tankistid, kolmas jalgratturid, neljas punaristlased, viies matkajad. Ettevalmistuste käigus tuli palju tööd teha — valmistati vineerist suur tõeline lennuk, millesse istus pioneer lendurimütsiga, ümber lennuki aga sammusid pioneerid-lendurid; valmistati suur tank, mille ümber sammusid pioneerid-tankistid; jalgratturite rühma juhtisin mina — kõikide jalgrataste küljes olid punased lindikesed. Koondrühma esinemine 1. mai demonstratsioonil õnnestus üle ootuste hästi. Igal pool, kuhu pioneerid ilmusid, võeti nad vastu suurte kiiduavaldustega. Hästi õnnestus ka pioneeride sõpruspidu «Vanemuise» teatris. Kui palju vaeva nähti «Vanemuise» teatri dekoreerimisega! Tagaseinal oli kõikide Tartu koolide pioneerimalevate seinalehtedest moodustatud suur seinaleht, mis tutvustas linna koolide pioneerimalevate saavutusi. Väga hea mulje jätsid pioneeride isetegevusettekanded.

Koolid lõpetasid oma töö ja esmakordselt avasid Nõukogude Eesti kümned pioneerilaagrid uksed. Ma pidin suveks minema Kaarepere pioneerilaagrisse vanempioneerijuhiks, kuid ELKNÜ Keskkomitee korraldusel tuli mul sõita Oru kaevandustöölise pioneerilaagrisse pioneerijuhiks. Pioneerilaagris ei saanud me olla kuigi kaua, sest algas sõda. Võitlesime koos Rakvere ja Jõhvi kommunistlike noortega, relv käes, bandiidijõukude vastu ja kui saksa fašistlikud okupandid tungisid Nõukogude Eesti territooriumile, astusid meie laagripere kommunist-

likud noored, nende hulgas ka mina, hävituspataljoni ridadesse. Algas eesti kommunistlike noorte võitlus (algul hävituspataljoni ridades, hiljem Nõukogude armee ridades) selle eest, et meie lapsed-pioneerid võiksid elada veelgi õnnelikumalt, kui möödus meie esimene pioneeri-aasta Tartus.

A. KRAEMER

Pärast Tartu vabastamist

25. august 1944.

Moskva diktor teeb teatavaks Nõukogude armee kõrgema ülemjuhataja järjekordse käskkirja.

«Jätkates pealetungi, vallutasid 3. Balti rinde väed täna, 25. augustil, tormijooksuga Tartu (Jurjev-Dorpat) linna, suure ühendusteede sõlmpunkti ja sakslaste kaitse tähtsa tugipunkti, mis suleb teed Eesti keskkiirkonda-desse...»

26. augusti hommikul saabub Tartusse operatiivgrupp juhtivate partei-, komsomoli- ja nõukogude aparaadi töötajatega. Inimesed, kes tulevad taastama nõukogude võimu, on saanud tagalas põhjaliku ja mitmekülgse ettevalmistuse. Juba 1942. a. sügisel koondati tagalas umbes sadakond aktivisti Mõškinosse (Jaroslavl'i obl.) partei-, komsomoli- ja nõukogude aktiivi kursustele. Pärast kursuste lõpetamist suunati osa komsomoliaktiviste praktikalale Orjoli, Kurski ja Voroneži oblastisse, mis tollal parajasti vabastati fašistlikest okupantidest. Nii tutvusid inimesed tegeliku tööga vabastatud rajoonides.

Osa operatiivgrupi liikmeist kandis sõjaväevormi. Sõideti sõjaväeautodel. Väliselt võis neid pidada Nõukogude armee võitlejaks. Kiiresti kihutasid autod läbi sügisese

maastiku. Tee ääres pihlakad punaste marjakobaratega, purustatud talumajad, tankiroomikuist tallatud viljapõlud, aeg-ajalt mõni purustatud saksa tank, laibad...

Korraga märgati, et piki maanteed jookseb naine kahe lapsega. Jõuti lähemale ja nähti, et ta põgeneb. Sõideti talle järele ja peeti autod kinni. Hingetuks jooksnud naine peatus ja pöördus. Ta juuksed olid lahti läinud, nägu punetas, silmad olid hirmust pärani. Nutvaid lapsi oma kehaga varjates kisendas ta hüsteeriliselt: «Tapke! Aga tapke ainult mind! Jätke mu lapsed elama!...»

Masendav ja kurb vaikus. Fašistliku propaganda võtteid muidugi tunti, aga selle propaganda tulemust nii traagilisel kujul nähti esimest korda. Kõigile oli selge, et ees seisab raske ja keeruline töö: vaja oli vabastada inimesed fašistliku propaganda ahelatest.

Vaikides sõideti linna.

Tartu kohal hõljus raske suitsupilv. Fašistide mürskudest tekkinud tulekahjud olid haaranud terveid kvartaleid. Töölistmaja (praegune EPA peahoone) põles. Aknaaukudest väljapaiskuvad leegid noolisid tigidalt rohekas halle seinu. Riia tänav oli üksainus suur tulemeri. Sealt läbi ei pääsenud. «Vanemuise» uhke hoone seisis leekides... Tartu oli muutunud nagu tuulisemaks. Õhk kohises siia- ja sinnapoole lendavate mürskude vihinast. Maa vappus tumedatest plahvatustest. Teisel pool Emajõe käisid alles lahingud. Aeg-ajalt kuuldi püssipauke, automaatide täinat...

Polnud näha ainsatki kohalikku elanikku.

«Ei usu, et linnas pole mitte ühtki elanikku,» arvas parteikomitee sekretär Max Laosson. «Küllap nad on kuhugi peitu pugunud. Tuleb minna neid otsima!»

Operatiivgrupi liikmed jaotasid linna eri rajoonid omavahel ja läksid. ELKNÜ Tartumaa Komitee sekretär T. Meijel¹ sattus Tähtvere linnaossa. Siin oli rahulikum kui mujal. Fašistid millegipärast seda linnaosa ei tulistanud. Kõikjal vaikus. Inimtühjad majad. Aedades õitseisid kirevad sügislilled, nende lõhna summutas kibe tükivõng. Pikkamisi jalutas Meijel mööda tühje tänavaid. Jõudnud piki praegust Ed. Vilde tänavat pargini, kuulis ta äkki ühe maja keldrist kõnekõminat. Siin peab olema inimesi! Ta lipsas kärvesti hoovivärvast sisse ja hakkas

¹ Tamara Meijel elab praegu Tartus.

ukse pihta kloppima. Tüki aja pärast ilmus uksele mees. See oli kujur Starkopf.

«Mis te keldris teete? Tulge välja! Tartu on vaba!»

«Mhm...» Kujur silmitses mõtlikult enda ees seisvat noort naist. «Ei-noh... Kui juba tüdrukud julgevad üksipäini mööda linna kolada, siis meil meestel ei passi küll kuidagi keldris kükitada. Tulge välja, poisid!»

Siit saadi kuulda, et umbes sadakond Tartu elanikku on peidus õllevabriku keldris. Mindi sinna.

Varjendi sissekäigu juures seisis grupp julgemaid mehi.

«Olete omad?» päriti umbusklikult.

«Omad!»

See teade levis kiiresti varjendi hämarates käikudes. Hirmunud nägudega inimesed ronisid välja.

Sadas küsimusi: «Kui kaugel on sakslane?», «Kas hädaoht on möödas?», «Kas tulete Leningradist?», «Ja üldse meile räägiti, et kõik eestlased on Venemaal maha tapetud!»

Läheduses asuv raskepatarei hakkas tulistama fašistide positsioone. Kiiresti pagesid inimesed sügavale varjendisse.

«Need on meie kahurid,» rahustati hirmunuid. «Tulistavad sakslasi. Ärge kartke, see linnaosa pole praegu üldse sakslaste tule all!»

Ja inimesed tulid tagasi. Siinsamas, varjendi sissekäigu ees, pidas ELKNÜ Tartumaa Komitee sekretär Tamara Meijel esimese vestluse.

Seltsimees Meijel tuli oma ringkäigult tagasi. Tõsi, ta oli kohanud inimesi, oli nendega rääkinud, neid julgustanud, varjendeist välja toonud — aga need olid kõik eakad mehed ja naised. Nende hulgas polnud mitte ühtki noort. Kuhu on jäänud Tartu komsomoli-ealised noored?

Õhtupoolikul maeti Toomele Tartu lahingus langenud kindralmajor Potapov. Mürskudest puruks kistud puud, õhk täis mõrkjat suitsulõhna. Vaikides lasti kirst hauda. Lühikesed kõned, aupaugud. Siinsamas võttis viiest töötajast koosnev ELKNÜ Tartumaa Komitee endale esimese kohustuse vabastatud Tartus: hoida korras lahingus langenud kangelase kalm. Ja see kohustus täideti auga — kuni ümbermatmiseni kodukohta kaunistasid kindralmajor Potapovi kalmu iga päev värsked sügislilled.

Tookord moodustati ainult ELKNÜ Tartumaa Komi-

tee, kus aeti nii linna kui ka maakonna asju. Komitee sai endale ruumid majas, mis asus Tähe tänav nr. 14-b. Kähku loodi siin kord majja — tühjadesse aknaraamidesse hangiti klaas, ruumid tehti puhtaks, muretseti laud ja paar tooli.

Hakkasid selguma kokkuvõtted fašistide hävitustööst Tartu linnas. Endistesse tankitõrjekraavidesse oli maetud umbes 10 000 mõrvatut, 60% linna elamis- ja tööstuslikust pinnast hävitatud, maha oli põletatud teater «Vanemuine», kunstikool ja Eesti Rahva Muuseum Raadil, purustatud Tartu linna energiaallikas — Ulila jõujaam jne.

Elanikkond hakkas linna tagasi tulema. 6. oktoobril said mitmed käitised esimese elektri. Tööd alustasid trükikojad, lihakombinaat ja õlletehas. 15. oktoobril avas oma ukseid kino «Ateen» (praegune «Saluut»). Linastus nõukogude film «Tema kaitseb kodumaad». Sissepääs oli tasuta.

12. oktoobril avaldas ELKNÜ Tartumaa Komitee ajalehes «Uus Postimees» järgmise teadaande: «Kõigil Tartus ja Tartumaal elavatel noortel, kes kuulusid aastal 1940/41 ÜLKNÜ ridadesse, tulla registreerima ELKNÜ Tartumaa Komiteesse Tartu, Tähe tänav 14-b.»

Ja noored tulid! Kõige rohkem tuli muidugi neid, kes olid sõja ajal olnud Nõukogude Liidu tagalas ja pöördusid nüüd tagasi vabastatud kodulinna. Tagalast saabusid Evi Prink, Öie Toming, Helga Oonel, A. Puškina, E. Kaldalu, I. Kelt jt. Omapäraselt teekonnalt jõudsid tagasi praegune kunstnik Kalju Polli ja Jolanda Rammi, kes astusid neljakümnendal aastal pioneeriks ja saadeti 1941. a. kevadel Arteki pioneerilaagrisse. Puhkes sõda ja kodumaale tagasipöördumine muutus võimatuks. Kuni Eesti vabastamiseni olid nad Artekis. Seal astusid nad ka komsomoli. Ja alles pärast seda, kui fašistid olid kodulinnast välja kihutatud, pääsesid nad koju. Peaaegu kõik tagalast tulnud kommunistlikud noored rakendati tööle kommunistlike noorte organisaatoritena või vanempioneerijuhtidena.

Aga tuli ka niisuguseid noori, kes olid okupatsiooni aja raskused üle elanud Eestis.

Näiteks Linda Poots, kes on praegu ajakirja «Eesti Loodus» vastutav sekretär. Kogu okupatsiooni aja elas tütarlaps Tartus ja suutis gestapole märkamatuks jääda.

Kui okupandid Tartust põenesid ja linna põlema süütasid, asus tütarlaps koos ema ja mõne sõbratariga kustustöödele. Ta hoidis põlevate majade keskel tervena hoone Ülikooli tänavas, kus praegu asub Tartu emade ja laste nõuandla.

Või Helmi Tolga, kes elas okupatsiooni ajal maal ja hoidis oma komsomolipiletit peidetuna katusele sarikate vahele.

Niisuguseid noori oli teisigi. Ometi ei kogunenud neid suurt üle paarikümne ja see oli ka täiesti loomulik, sest peaaegu kõik noormehed, kes olid astunud neljakümnenadal aastal komsomoli, võitlesid nüüd Nõukogude armees oma kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest. Siinsamas põhja pool Tartut sõdis sm. Jänese tankihävitajate allüksuses endine Tartu kommunistlik noor Post. Tema kangelasteost avaldati toleaeagses ajakirjanduses alljärgnev kirjutis:

«Sm. Morozovi allüksuse luurajatele ja sm. Jänese tankihävitajatele tehti ülesandeks jälitada üht põgenevat vaenlase tanki ja see hävitada. Pehme tee takistas raske sõjamasina liikumist, talle jõuti järele. Kiiresti hargnesid luurajad. Tankitõrjepüssid seati üles metsasihtidele. Oli näha, kuidas raske masin puperdas pehmes kohas. Kõlas pauk, teine, kolmas... Komnoor jefreitor Post süütas tanki püssilasust. Tanki meeskond viskas relvad maha ja andis end vangi.

Ööpimeduses taganedes süütas vaenlane teeäärsed külad. Vandudes kättemaksu hävitatud inimeste eest, istus komnoor Post autol, jälitades vaenlast. Ootamatult rutati vaenlasele liiga lähedale. Kahelt poolt teed avati tuli. Auto taga lõhkesid vaenlase käsigranaadid. Post sai haavata. Haavast hoolimata seadis ta oma tankitõrjepüssi üles ja hakkas tulistama. Nüüd sai võitleja teist korda haavata — kild tungis talle rinda. Kuid ta tulistas edasi. Jätkas tulistamist ka siis, kui sai haavata kolmandat korda. Neljandal korral rebis miinikild tal käe otsast. Vapper võitleja oli nõrkemas verekaotusest. Kui komandör tema juurde jõudis, ütles Post: «Ma tegin, mis võisin. Makske kätte ka minu eest!» Siis kaotas võitleja teadvuse.»

Eesti Rahvuskorpuse ridades võitles kümneid ja sadu Tartu kommunistlikke noori.

Neil noortel, kes elasid okupatsiooni ajal Tartus, ei läi-

Võitjatena sünnimaal.

nud paraku kõigil nii nagu Helmi Tolgal ja Linda Pootsil. Sellal, kui Nõukogude armee vabastas Tartu, vaevlesid paljud alles fašistlikes vanglates ja koonduslaagrites.

Tartu kommunistlik noor Feodosja Jekorjašina oli okupatsiooni ajal partisanide sidemeheks. 1943. a. suvel tütarlaps arreteeriti ja viidi Aia tänavale «Sicherheitsdiensti» majja, kus ta paigutati kohe keldrisse. Öösel algas ülekuulamine. Feodosja ei rääkinud sõnagi. Tal kisti rõivad seljast, lasti seista tükk aega jääkülma duši all ja peksti siis kumminuutidega metsikult läbi. Mitu päeva ei saanud neiu lamada ega istuda. Hiljem saadeti Feodosja Tallinna «Patareisse» ja sealt edasi Prantsusmaale Cherbouri koonduslaagrisse. Vangid käisid tööl kaevanduses. Näljast nõrkenud inimesed pidid töötama 50 meetri sügavuses šahtis. Tööpäev kestis 12 tundi. Feo-

dosja ülesandeks oli puurida söekihti auke lõhkeaine jaoks.

Sõja lõpupäevil asusid fašistid kiiruga laagrit evakueerima. Umbes viiskümmend poliitilist naisvangi, nende hulgas ka kommunistlik noor Feodosja Jekorjašina, põgenesid. Alles mitu kuud pärast sõja lõppu pääses neiu tagasi kodulinna.

Kuid kommunistlike noorte arv kasvas iga päevaga ja 15. oktoobril 1944. a. kutsuti kokku esimene algorganisationsatsioonide sekretäride seminar-nõupidamine.

Seminarile kogunes mitukümmend kommunistlikku noort linnast ja maakonnast. Juhtivad komsomolitöötajad leidsid nõupidamisel üksmeelselt, et nad seisavad suurte ja hoopiski mitte lihtsate ülesannete ees. Linna elanike arv oli vahepeal üsna jõudsasti kasvanud. Tartu käitistes ja asutustes töötas juba umbes 3000 inimest. Nende hulgas oli ka palju noori.

Nõupidamisel tehti kaks väärtuslikku ettepanekut.

Raamatukogud ja -kauplused tookord veel ei töötanud. Kirjanduse hankimiseks polnud mingisuguseid võimalusi. Et aga noored lugeda armastavad, see on juba vana tõsiasi. Komsomolikomitee käsutuses mõnesugust kirjandust oli — tagalas ilmunud «Sõjasarved», natuke raamatuid, ajalehti, ajakirju... Otsustati organiseerida komitee ruumides noorte lugemislaud. Las tulevad ja loevad! Siis on võimalus noortega rääkida, kuulda, mida nad mõtlevad...

Teiseks otsustati korraldada ÜLKNÜ 26. aastapäeva tähistamiseks noortepidu. Sellele mõttele vaidlesid mõned seltsimehed energiliselt vastu. Oli teada, et linnas on nõukogude korrale vaenulikke elemente. Kes teab, mis peol võib juhtuda?

«Aga meie korraldame!» otsustasid komitee töötajad.

Mõne päeva pärast kleebitigi Tartus välja umbes viuhlehe-suurused kuulutused, mis teatasid, et pühapäeval, 29. oktoobril toimub Tartu Keskkultuurimajas (praegune ENSV AÜN Tartu Kultuurihoone) noortepidu.

Peo korraldamisega käis kaasas ajajärgule iseloomulikke raskusi. Kust võtta esinejaid? Isetegevust tollaegses Tartus ei viljeldud. Paluti «Vanemuise» näitlejaid, kes olid lahkesti nõus tulema. Aga kes mängib tantsuks? Hangiti paari teada oleva pillimehe aadressid ja moodustati lõpuks päris korralik estraadiorkester. Kõige suuremaks raskuseks kujunes pimendamine. Millega katta kul-

tuurimaja suuri aknaid? Sellest saadi päris lihtsalt üle. Pidu korraldati päise päeva ajal.

Peo alguseks kogunes kultuurimajja mitusada noort. Kõik soovijad ei mahtunud sissegi.

Väriseva südamega astus ELKNÜ Tartumaa Komitee sekretär T. Meijel kõnetooli. Kuidas teda vastu võetakse? See oli ju tema esimene avalik esinemine Tartu linna noorte ees. Kartuseks polnud aga mingit põhjust. Sekretär nägi enda ees sõbralikke, naeratavaid silmi.

«Tartu noored! Tervitan teid kõiki nõukogude võimu taastamise puhul!»

Aplaus. Kõne õnnestus ja võeti noorte poolt südamlilikult vastu.

Peokõne pidas EK(b)P Tartumaa Komitee esindaja E. L. Mikkelsaar. Ta jutustas kommunistlike noorte võitlusest rindel ja tagalas. Langenud kangelasi mälestati minutise leinaseisakuga. Südamlike sõnadega kutsus E. L. Mikkelsaar noori astuma leninliku komsomoli ridadesse.

Lavale tulid «Vanemuise» teatri näitlejad. Ka neile oli see esimeseks kohtumiseks publikuga vabastatud Tartus. Esinemised toimusid väga soojas ja sõbralikus õhkkonnas.

Ja siis järgnes tants estraadiorkestri saatel.

Töö noortega andis tulemusi. Mõisteti, et need hirmuja õudusejutud, mida fašistlik propaganda leninliku komsomoli kohta oli levitanud, kujutasid endast kõige alatuimat laimu.

Komsomolikomitees hakkas käima rohkesti noori. Nad tulid lugemislaua, lugesid, küsisid, vaidlesid. Sekretäri lauale kogunes terve pakk avaldusi, kus noored palusid end vastu võtta kommunistlikku noorsooühingusse.

Hiljem soovitas ELKNÜ Keskkomitee korraldada ka teistes linnades selliseid noortepidusid. Mitu-mitu aastat hiljem sai toleaegne komsomolikomitee sekretär T. Meijel huvitava kirja. Kõigepealt kukkus avatud ümbrikust lauale koltunud ajalehe-väljalõige «Tartu noored pidutsesid». See oli «Uues Postimehes» avaldatud artikkel noortepeost kultuurimajas. Kaaskirjas oli öeldud: «Usun, et see artikkel peaks Teid huvitama. Aga võib-olla Teie ise ei mõistagi, mida tähendas see pidu meile — okupatsiooni aja läbi elanud Tartu noortele? Igatahes minust sai kommunistlik noor peamiselt just tänu sellele peole.»

Missugused olid siis need noored, kes tahtsid astuda leninlikku komsomoli? Neid oli mitmesuguseid.

Sekretäri kabinetis käis parasjagu nõupidamine. Korraga kuuldus eesruumist elavat vaidlust. Kabinetti kostis kile poisihää! «Ei! Mina tahan rääkida sekretäri endaga!»

Sekretär läks välja. Tema ees seisis salkus juustega ja põlevate silmadega noormees.

«Võtke mind komsomoli vastu!» teatas ta ilma pikema sissejuhatusest.

Sekretär seletas, et nii kähku siiski ei saa. Enne tuleb anda avaldus, vormistada dokumendid ja...

«Aga mina tahan kohe!» lõigati ta jutt poole sõna pealt katki.

Sekretär seletas veel kord, et mingi nüüd ilusasti oma töökohta, hankigu vajalikud soovitusel ja tulgu siis.

«Ma ei töötagi praegu kusagil,» teatas noormees. «Ma tahan komsomoli süsteemis töötada.»

«Kas tõesti?» imestas sekretär. Sellest oli noormehele küllalt. Ta solvus ja kahvatas.

«Hea küll!» ütles peaaegu vihaselt. «Ma veel näitan teile, mis ma võin! Ja ükskord tulen ma siiski teie süsteemi tööle!» Pööras kannapealt ringi ja vuhises välja nagu tuulehoog.

Selle kummalise noormehe nimi oli Vaher. Kiiresti hankis ta endale vajalikud soovitusel, astus kommunistlikku noorsooühingusse, täitis eeskujulikult ühiskondlike ülesandeid ja mõne aja pärast saigi temast komsomolitöötaja. Ta suunati Aakre valda kommunistlike noorte organisaatoriks. Ka seal töötas noormees eeskujulikult, kuni... Kommunistlike noorte organisaator mõrvati elajalikult fašistlike bandiitide poolt. Seltsimees Vaher langes kangelasena nõukogude võimu eest.

Aga tuli ka hoopis teistsuguseid inimesi. Ühel päeval ilmus büroole meeldiva välimusega noormees. Avaldus oli, soovitusel olid, ainult isikuttõendav dokument tundus sekretärile kahtlasena. Seal oli natuke palju tindi- ja rasvaplekk, eriti eesnime ja sünniaasta ümbruses. Tuli välja, et tegemist oli ühe vanema naiskodaniku dokumendiga. Eesnimi ja sünniaasta olid lihtsalt võltsitud. Karjerist, kes püüdis võõra nime all pugeda komsomoli, anti üle miilitsaorganitele. Valvsust ei tohtinud hetkekski silmist lasta.

Mida veel öelda vaadeldava perioodi iseloomustami-

seks? Tänapäeval on olemas kindlad büroo-päevad. Toorkord säärast asja ei tuntud. Sageli juhtus nii, et sekretär jõudis komiteest koju alles hilisõhtul, kell üksteist-kaks-teist. Sai vaevalt voodisse pugeda, kui korraga helises telefon.

«Komiteest räägitakse. Just praegu jõudis siia grupp noori Laiuselt. Organisaator on ka kaasas. Tuleks vastu võtta. Nad ei saa homseks linna jääda.»

Polnud midagi parata. Ruttu riidesse, büroo kutsuti kokku ja südaööl võeti noored komsomoli vastu.

Entusiasmi ja teotahet jätkus! Raudtee ei töötanud, bussidest rääkimata, aga kunagi ei juhtunud, et mõni aktivist oleks jäänud seminarile või nõupidamisele saabumata. Maanoored tulid kümnete kilomeetrite tagant juhuslike autodega ja jalgsi — aga tulid!

Komitee otsustas saata Linda Pootsi Tallinna vanempioneerijuhtide seminarile. Tütarlaps sai komandeeringu juba mitu päeva varem kätte ja sekretär hakkas otsima sõiduvõimalusi. Lõpuks jõudis ühe sõjaväe «Willise» juhiga kokkuleppele. Siis aga tuli välja, et Lindat Tartus enam ei olnud.

«Tallinna sõitis,» seletas ema kodus.

«Millega?»

«Ei tea. Küllap mõne juhusliku autoga.»

Noored ei pidanud raskeks paarisaja-kilomeetrist sõitu lahtisel veoautol läbi sügiseste sadude.

Sõnad «Tartu» ja «ülikoolilinn» on sünonüümid. Ülikool on see, mis andis ja annab Tartule oma erilaadse ilme. Fašistlik okupatsioon lõi ka ülikoolile raskeid haavu. Peahoones võimutses saksa «Feldkommandantur». 9 õppejõudu mõrvati, 19 ülikooli hoonet hävitas tuli.

Esimese tutvuse ülikooliga tegid komsomolikomitee töötajad vahetult pärast Tartusse jõudmist.

«Minge ja vaadake,» ütles parteikomitee sekretär. «Kui algab õppetöö, siis on vaja luua seal kohe komsomoliorganisatsioon.»

Tütarlapsed läksid. Peahoone välimus oli kurb ja sünge. Seinad rohekashalli kaitsevärviga näotult kokku määritud, aknaklaasid katki, peasissekäigu ees kääras laip...

Astuti mööda tühje, kõmisevaid koridore, käidi auditooriumides ja laboratooriumides. Kõikjal mustus, praht, laialipillutud paberid. Ühes kaugemas ruumis, mille seina

ääres seisis rida suuri kappe, vedelesid laual jupp vorsti ja leivatükk.

«Fritsudel on olnud õige kiire,» naersid komsomolikomitee töötajad. «Isegi vorstijupi on maha unustanud.»

«Huvitav, mis neis kappides peidus on?» arutles keegi. «Vaatame järele!»

«Tühja kah!» vaieldi vastu. «Lähme parem edasi.»

Mindi edasi. Ja vaevalt pool tundi hiljem tõid Nõukogude armee võitlejad samadest kappidest välja neli peitupugenud hambuni relvastatud fašisti!

Kohe pärast Tartu vabastamist hakati tegema ettevalmistusi ka ülikooli taasavamiseks. Hakati korda seadma peahoonet, otsiti kokku ülikooli laialiveetud vara, komplekteeriti õppejõudude kaadrit.

Ülikool hakkas elama. 9. novembril algasid sisseastumiseksamid. Registreeritud oli umbes tuhat noort.

17. novembril toimus ülikooli pidulik avaaktus ja üliõpilaste immatrikulatsioon. See oli Tartu suurpäev. Üks meie kodumaa vanimaid ülikoole avas taas oma ukсед. Aula välimus oli päevakohaselt pidulik. Loosungid, suur Eesti NSV vapp, loorberipuud, lilled... Pidulikult andis rektor prof. Koort välja esimesed punaste kaantega üliõpilaspiletid.

Uue üliõpilaspere enamiku moodustasid arusaadavalt põhjustel tütarlapsed. Aga oli ka noormehi. Oli niisuguseid, kelle lühikeseks pügatud juuksed näitasid juba kaugelt, et tegemist on vanglast või koonduslaagrist tulnud inimesega.

Aga noormeeste hulgas oli ka niisuguseid, kes olid okupatsiooni ajal teeninud fašistlikus armees ja kelle suhtumine nõukogude võimusse oli kõike muud kui sõbralik. Tollal üritati nii mõnelgi kursuseõhtul laulda fašistliku armee rivilaule ja peeti kõnesid, millede kontrrevolutsiooniline sisu oli ainult vaevu varjatud paari odava fraasiga.

Niisugustes keerulistes tingimustes alustas tööd ülikooli kommunistlike noorte algorganisatsioon, kuhu esialgu kuulus ainult neli inimest: Helga Oonel, Evi Prink ja Sulev Jänes ajaloo-keeleteaduskonnast ning Õie Toming arstiteaduskonnast.

Peamine võitlus toimus ideoloogilise töö rindel. See oli võitlus tänapäeval nii üldarusaadava tõe eest, et Nõukogude kodumaa ei vaja ükskõikseid spetsialiste, vaid tõe-

lisi nõukogude patrioote, kes on kodus oma erialal, kuid kes samal ajal seavad igal juhul ja alati meie rahva huvid kõrgemale oma isiklikest huvidest.

Seda seisukohta tuli väsimatult selgitada üliõpilastele, aga ka paljudele õppejõududele.

Ülikooli kommunistlike noorte töö ja tegevus ei piirunud kaugeltki ainult ülikooliga. Tookord oli kogu Tartu elanikkonna tähtsamaks ülesandeks linna taastamine. Täpsemalt öeldes — varemete koristamine. Kommunistlike noorte initsiatiivil võtsid taastamistöödest agaralt osa ka üliõpilased.

Ülikooli kommunistlike noorte südameasjaks oli hoolitsus haavatud rindevõitlejate eest. Sageli külastati Tartu haiglates ravil viibivaid haavatuid — viidi neile kingitusi ja meelelahutust. «Uus Postimees» kirjeldab ühte külaskäiku järgmiselt:

«Möödunud pühapäeval korraldas Tartu Riikliku Ülikooli ELKNÜ algorganisatsioon külaskäigu kohalikkusse sõjaväehaiglasse, et tuua haavatuile vaheldust ja meelelahutust. Vesteldi, vahetati muljeid ja mängiti akordionit. Hiljem kogunesid tervemad haiged rõdule, mängisid kommunistlike noorte poolt kaasatoodud instrumendil ka omalt poolt sõjamehe südamele lähedasi melodiasid ja mõni tervem tegi paar tiiru tantsugi. Lahkumisel avaldasid haiged soovi, et neid ka edaspidi külastataks lõbusa meelelahutusega, mis kindlasti kiirendab nende tervenemist.»

Fašistliku terrori ohvrite laibad kaevati endistest tankitõrjekraavidest välja ja maeti pidulikult ümber Raadi parki. Ühishaua korrashoidmise eest hoolitsesid Tartu kommunistlikud noored. See ülesanne oli raskem, kui tänapäeva noor lugeja arvata võib. Nõukogude korralt vaenulikud inimesed, kellede hulgas leidis võib-olla neidki, kes olid otseselt süüdi ühe või teise terroriohvri surmas, ei jätnud isegi mõrvatute haudu rahule. Tänu kommunistlike noorte väsimatu hoolitsusele hoiti matusepaik alati korras. Langenute haudadel ei puudunud kunagi värsked lilled.

Ülikoolis suutis väikesearvuline algorganisatsioon palju ära teha. Kommunistlikud noored organiseerisid ülikooli lugemislaua ja hakkasid välja andma üliõpilaskonna seinalehte. Komsomolj initsiatiivil loodi esimene isetegevuskollektiiv — kirjandusring, mille juhatajaks valiti

kommunistlik noor Evi Prink. Komsomoli autoriteet üliõpilaskonna silmis hakkas tõusma. Tihenesid sidemed kommunistlike noorte ja organisatsiooni mittekuuluvate üliõpilaste vahel. Selle tulemusena hakkas kommunistlike noorte arv ülikoolis kasvama.

Pöördeliseks sündmuseks nii ülikooli kui ka kogu Tartu kommunistlike noorte ja noorte elus kujunes Eesti NSV I noorsoo kongress.

25. veebruar 1945. Tallinna Noortemaja pidulikult kaunistatud saali kogunesid Eesti noorsoo delegaadid. Kõige arvukamalt olid esindatud Tartu linn ja maakond. Üle ühe kuuendiku osavõtjaist moodustasid Tartu saadikud: noorte organisaatorid, pioneerijuhid, noortöölised, üliõpilased, õpilased ja töötavad maanoored. Pärast ELKNÜ Keskkomitee sekretäri sm. Tolbasti aruandekõnet sai esimesena sõna Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilane Helga Oonel. Tütarlaps jutustas koosolijaile Tartu üliõpilaste elust, nende rõõmudest ja muredest. Ta rääkis, et üliõpilaste hulgas tuleb tunduvalt laiendada poliitilist kasvatustööd. Selleks aga peavad esmajoones organisaatorid ja algorganisatsioonide sekretärid ise paremini tundma õppima marksismi-leninismi, sest ainult sel teel võib ülikool uut haritlaskonda kasvatada.

Kongress selgitas osavõtjaile edasise tegevuse perspektiive ja andis kõigile juurde uut tööindu.

5. märtsil toimus ülikooli aulas kogu üliõpilaskonna koosolek.

Koosolekul võeti vastu järgmine resolutsioon: «Meie, Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilased, kuulanud ära üliõpilaskonna delegaadi aruande Eesti NSV I noorsoo kongressist, võtame vastu alljärgneva resolutsiooni ja lubame seda täita nõukogude üliõpilastele omase põhjalikkuse ja järjekindlusega. Koondume veel tihedamalt nõukogude võimu, bolševike partei ja kommunistliku noorsooühingu ümber ning anname kõik jõud võiduka Punaarmee toetamiseks, et saada oma isade ja vendade vääriliseks, kes Punaarmee Eesti Rahvuskorpuse ridades võitlevad kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest. Rakendume pingeliselt Nõukogude Eesti kultuuri taasehitamisele; õpime hästi ja püsivalt, et saada oma ala meistriteks; õpime suure vene rahva keelt, mis avab meile sotsialistliku teaduse ja kultuuri varasalved, ja marksismi-leninismi teooriat, sidudes seda praktilise eluga. Võtame energiliselt

osa kevadisest külvikampaaniast. Aitame kaasa Nõukogude Eesti päikesepaistelise tuleviku ehitamisele.»

On vana tõde, et teoreetilised loengud ja vestlused üksi ei taga veel kasvatustöö edukat kulgemist. Praktiline töö, tegelik aktiivne osavõtt kommunismi ülesehitamisest on vajalik vahend nõukogude patriootide kasvatamisel. Ja tookord oli elu ise niisugune, et lausa nõudis igal sammul noorte aktiivset tööd ja tegevust. Linna taastamisest oli juttu eespool. Aga ka ülikool vajas noorte töökäsi. Võtame niisuguse näite. Ülikoolile määratud küttepuud toodi lotjadel Tartu sadamasse. Aga mahalaadimiseks tööjõudu ei olnud. Ametiühingu- ja komsomoliorganisatsiooni vahendusel kutsuti üliõpilased appi.

Meenub üks vihmane laadimispäev. Sadamasse kogunes umbes paarkümmend üliõpilast. Ootamatult hakkas vihma sadama. Taevaskiskus lauspilve ja oli selge, et sadu niipea ei lakka. Mida ette võtta?

«Teeme ära!» tegid ettepaneku brigadiirid Jüri Keerik ja Eugen Jegorov.

«Teeme kähku!» otsustasid üliõpilased. «Saab rutem vihmavarju.»

Otsekohe moodustati lodjast puuriidani ulatuv «ahel» ja rasked halud lausa lendasid riita. Sadu kestis, riided ligunesid läbi, aga tööd ei katkestatud.

Või teine näide. Ülikooli sööklas oli ettekandjaid vähevõitu, tööd aga palju. Sageli tuli oodata tunnike, enne kui toidu kätte said. Kuidas olukorda parandada? Kommunistlike noorte algatusel pidasid tütarlapsed nõu ja asusid ettekandjatele appi. Nüüd läks kõik kiiremini.

Neljakümne viienda aasta maikuu lõpul arutas ülikooli parteialgorganisatsioon kommunistlike noorte tööd. Sellel koosolekul öeldi noorte aadressil palju tunnustavaid sõnu. Märgiti, et kommunistlikud noored on saanud üliõpilasnoorsoo tõeliseks avangardiks. Paljud üliõpilased on astunud komsomoli. Üliõpilaste ametiühingukomitee ühesteiskümnest liikmest on kaheksa kommunistlikud noored. Viieliikmelises seinalehe toimetuses on kolm kommunistlikku noort. Kirjandusringi esimees on kommunistlik noor. Algorganisatsioon on korraldanud rea huvitavaid referaatõhtuid. Komsomoli algatusel käidi külas Leningradi ülikoolil. Osavõtjad andsid edasi oma muljeid selleks otstarbeks korraldatud koosviibimisel. Algorgani-

satsiooni soovitusel taotlevad parteisse vastuvõtmist kõige tublimad kommunistlikud noored: Oonel, Lukk ja Prink.

Nii elasid ja töötasid ülikooli kommunistlikud noored esimesel õppeaastal pärast Tartu vabastamist.

Samaaegselt arenes noorte organiseerimine ka Tartu linna käitistes. Nagu juba eespool märgitud, alustasid esimestena Tartus tööd trükikojad, lihakombinaat ja õlletehas. Novembris suudeti käiku lasta ka nahakombinaat — tolleaegse nimetusega Tartu Naha ja Nahasaaduste Kombinaat. Just siin kujunes välja kõige arvukam ja teovõimsam kommunistlike noorte algorganisatsioon. Miks? Küllap seepärast, et nahakombinaadis hakkas tööle väga palju Nõukogude Liidu tagalast tagasitulnud noori.

Aastavahetusel organiseeriti Tartus esimesed noortebrigaadid. Siingi sammus esirinnas nahakombinaat. Brigaadide moodustamise ja töö eest hoolitses kommunist Hermiine Kullisson, kes tollal oli neljanda osakonna juhataja. Tihti kogus ta osakonna noored kokku ja vestles nendega. «Iga noor meie osakonnas peab tundma iga tööd,» kõneles sm. Kullisson, «et ta hiljem suudaks omal jõul sooritada oma osakonna kogu tööprotsessi. See tähendab — ta peab palju õppima!»

Märtsis 1945 oli kombinaadis juba kaheksa noortebrigaadi. Brigaadid olid omavahel pingsas sotsialistlikus võistluses. Parimale brigaadile oli välja pandud rändpunalipp. Igas tööruumis oli tahvel, kuhu märgiti noorte töösaavutused. Noored andsid välja oma seinalehte «Side».

Sotsialistlikus võistluses paistis eriti silma esimene brigaad, kus brigadiiriks oli kommunistlik noor Milla Maidla. Brigaadi parim tööline Miralda Konsa täitis plaani pidevalt 200—250%-liselt.

Samas brigaadis õppis üks tehase hilisemaid eesrindlasi Aino Vallo. Neljakümne viienda aasta veebruaris tuli 17-aastane Aino kombinaati õpilaseks. Esialgu tundus töö vilumatule tütarlapsele väga raskena. Aino ülesandeks oli sandaletipealsete äärte lõikamine. Sada paari tuli päeva jooksul näppude vahelt läbi lasta. Ainult suuri vaevu suutis tütarlaps selle normi täita. Varsti lülitus ka Aino Vallo noortebrigaadi. Sõbratarid abistasid, kogemused kasvasid ja Aino Vallo jõudis peagi tehase

eesrindlaste hulka. Tubli noortööline võeti vastu leninlikku komsomoli.

Aino Vallo ise jutustas oma esimestest edusammudest kombinaadis: «...Töö muutus huvitavaks ja kergeks ning nähes teiste nobedaid käsi, liikusid minugi käed kiiremini. Tööplaani täitmise protsent tõusis iga päevaga. Aprillikuus ettenähtud plaani suutsin täita 131%-liselt. Töötasu tõusis ja ka töömeeleolu tõusis. Mai- ja juunikuu plaani täitsin 145—167%. Tahan ütelda kõigile Tartu käitiste noortele: astuge kõik noortebrigaadidesse! Briigaad on tõeliseks töökooliks.»

Nahakombinaadi eeskujul moodustati noortebrigaade ka telefonivõrgus, käitises «Mäng ja Kool» ja mujal. Üsna tugev ja teovõimas komsomoli-algorganisatsioon tegutses vaadeldaval perioodil Tartu raudteesõlmes. Tubliks kommunistlike noorte organisaatoriks oli seal 1946. aastal praegune ajalehe «Molodjož Estonii» Tartu korrespondent sm. Zvõrov.

Alljärgnevalt peatume ka olukorra juures maal. Oli ju tol ajal Tartu linnal ja Tartu maakonnal ühine komsomolikomitee.

Esimene ülesanne, mille täitmisele operatiivgrupi liikmed, nende hulgas ka komsomolikomitee töötajad, maal asusid, oli nõukogude võimu taastamine. Komitee sekretär T. Meijel saadeti sel eesmärgil Avinurme valda. Olukord maal oli raske ja segane. Paljud inimesed olid fašistide valepropaganda mõjul oma kodukohtadest põgenenud või siis jälle fašistide poolt vägivaldselt kaasa viidud. Kontakti sai ainult nende inimestega, kes olid jäänud täiesti ustavaks nõukogude võimule ega olnud lasknud end pimestada fašistlikust laimupropagandast. Nende inimestega vesteldes selgitati välja kõige energilisem ja autoriteetsem mees või naine ning kinnitati samas valla täitevkomitee esimehe kohale. Tagantjärele vaadates võib niisugune «valimine» paista kergekaelisena, kuid tuleb öelda, et enamik sel kombel ametisse asunud esimeestest täitis oma ülesandeid hästi ja töötas sellel kohal pikeamat aega.

Neljakümne neljandal aastal oli harukordselt ilus sügis. Ilusad suveilmad püsisid kuni septembri lõpuni. Vili küpses kiiresti ja hakkas varisema. Aga selle kokkupanijaid oli napilt. Et koristada suudeti siiski nimetamisväärsete

kadudeta, selle eest tuleb tänada suures osas ka kommunistlikke noori ja noori.

Üheaegselt koristustöödega asuti teostama ka maareformi — õigemini: taastama 1940. aasta maareformi. Ka siin löid kommunistlikud noored aktiivselt kaasa — nemad olid maakorralduskomisjonide liikmeiks, aitasid üles otsida kulakute peidetud viljatagavarasid, loomi jne.

Neid üritusi teostati terava klassivõitluse olukorras. Kulakud saboteerisid nõukogude võimu korraldusi. Relvastatud bandiidid ründasid vallamaju, kauplusi, tungisid kallale nõukogude aktivistidele... Võitluseks kontrerevolutsiooniga formeeriti kohalike elanike hulgast rahvakaitsepataljonid. Nende liikmeist moodustati kaitsesalgad vallamajade, kaupluste ja teiste ühiskondlike ettevõtete juurde. Peaaegu kõik Tartumaa kommunistlikud noored olid ka rahvakaitsepataljonide liikmed. Väga aktiivselt täitis oma ülesandeid näiteks Torma valla kommunistlik noor Maria Summer, kes koos oma mehe, Torma valla parteiorganisaatori Felix Summeriga võttis alati aktiivselt osa rahvakaitsepataljoni lahingretkedest.

... See juhtus ühel pimedal ja sajusel sügisööl. Partorgi korteris, mis asus vallamajas, juba magati, kui korraga helises telefon.

«Hallo! Kas partorg? Teeristilt tuleb vallamaja poole bandiitide jõuk...»

Teeristi ja vallamaja vahel aga asus kooperatiivkauplus. Kas bandiidid kavatsevad rünnata kooperatiivi või vallamaja? Küllap kooperatiivi. Tuleb rahvakaitsemehed sinna saata!

«Mina lähen!» hüüdis Maria, haaras püssi ja läks.

Felix Summer laadis automaadi ja hakkas ringi tehes liikuma kooperatiivi suunas. Ta kavatses bandiitidele enne kauplust vastu jõuda. Öö oli pime. Edasi jõudis ta aeglaselt. Iga põõsast tuli tähelepanelikult silmitseda. Viimaks paistis läbi pimeduse kauplust ümbritsev hekk.

«Seis! Kes tuleb? Lasen!» kajas hekist karm hüüd.

Kas tõesti bandiidid? Õnneks mitte. Maria poolt alarmeeritud rahvakaitsemehed olid vahepeal juba kohale jõudnud ja kaupluse oma kaitse alla võtnud. Bandiidid ei julgenudki rünnata ning kadusid metsa.

Agaralt tegutsesid Tartumaa kommunistlikud noored ka varumiskampaania ajal. Nende eestvõttel organiseeriti arvukalt punavoore. Lippude ja loosungitega kaunis-

tatult sõitsid pikad hobuvoorid viljakoormatega linna. Kõige suuremaid punavoore — sada kuni sada viiskümmend hobust vooris — saatsid Tartusse Ropka ja Äksi noored.

Ka varumiskampaania käigus näitas klassivaenlane oma hambaid. Rõngu vallas juhtus järgmine lugu. Üks kulak saatis vallamajja niisuguse sõnumi: «Kui tahate vilja, tulge ja võtke ise. Mina tooma küll ei tule.» Militatsioonäär läks kohale. Talus elasid ainult kolm inimest, köögis märkas noormees aga tervet korvitäit kurgikoori. Kas tõesti suutsid kolm inimest ära süüa nii palju kurgisalatit? Kahtlane nagu...

«Läheme vaatame, kus see vili teil on!» ütles ta ja suundus rehealuse poole.

«Oi, pojukene, ära sinna mine!» hakkas perenaine hädaldama. «Vili on meil aidas. Lähme aita!»

Aga militsioonäär läks nimme rehealla. Avastas selle põrandas luugi ja kuulis keldrist kahtlast krabinat.

«Ronige välja!» käsutas ta.

Vaikus.

«Ei aita midagi,» ütles noormees võimalikult valju häälega, «tuleb granaat alla visata.»

Kohe ronisid keldrist välja kaheksa hirmust värisevat meest. Nende hulgas oli ka okupatsiooniaegne Rõngu vallavanem. Aga õhtul anti Tartusse järgmine operatiivaruanne: «Täna varusime Rõngus 32 tonni teravilja ja võtsime kinni 8 bandiiti.» Niisugune ettekanne ei olnud tollal põrmugi haruldane.

Tuli talv ja koos talvega ka uus tähtis ülesanne — metsatöö. ELKNÜ Tartumaa Komitee algatusel moodustati valdades kommunistlike noorte ja noorte brigaadid, kes olid omavahel sotsialistlikus võistluses. Kõige paremini töötasid metsas Ropka ja Kudina noored. Neid autasustati Rahvakomissaride Nõukogu aukirjadega.

Kevadel esitasid Kavastu valla kommunistlikud noored üleskutse kogu vabariigi maarajoonide komsomoli-
algorganisatsioonidele: külvata riigi tagavaramaadele vilja Punaarmee fondi. Kavastu noored ise külvasid, hooldasid ja koristasid vilja 3 ha. Kokku külvati sel kevadel Tartumaal Punaarmee fondi 37 ha suvivilja ja 12 ha talivilja.

Tartumaa valdades töötasid tollal mitmed eesrindlikud kommunistlike noorte organisaatorid, nagu sm. Topkina

Mustvees, Väino Peebu (praegu Tõrva rajooniajalehe toimetaja) ja palju, palju teisi.

9. mai aastal 1945. Päikesepaisteline kevadhommik. Nagu alati, nii tulevad tartlased ka täna 21. juuni tänava ja Nõukogude väljaku nurgale ülesseatud sõjakaardi juurde, et teada saada rindeuudiseid. Täna aga seisab seal «Postimehe» eriväljaanne.

«Fašistlik Saksamaa on alistunud!

Meie, allakirjutanud, tegutsedes Saksa Ülemjuhatusel nimel, võtame vastu meie kõigi maal, merel ja õhus olevate relvastatud jõudude, samuti ka kõigi käesoleval ajal saksa väejuhatusel alluvate jõudude tingimusteta kapitulatsiooni...

Saksa Ülemjuhatusel nimel: Keitel, Friedeburg, Stumpf.»

Võit!

Vist kunagi pole vana Tartu tänavad, väljakud ja pargid näinud nii rõõmsaid nägusid kui selle kauni päeva hommikul. Keskpäevaks on peaaegu kogu linna elanikkond südalinnas. Nõukogude väljak ja selle ümbruses asuvad tänavad on rahvast täis. Äkki kõlavad marsihelid. Inimesed astuvad tänavalt kõnniteele. Möödub armee väeosa. Aplausid ja hurraa-hüüded. Avatud akendest heidetakse lilli. Tartu pidutseb!

Rõõmumiitingud toimusid ka linna käitistes, ettevõtetes ja koolides. Ülikooli aulas kõneles kommunistlik noor Evi Prink: «On saabunud päev, mille nimel on elu andnud sajad tuhanded, millest unistasid miljonid inimesed kogu maailmas — võidupäev. Kui vaenlane seisis Moskva all, kui Leningrad nälgis ja võitles, kui Nõukogude Liidu paremad viljaalad olid okupeeritud fašistlike röövlite poolt, tundus mõnelegi rahu kauge muinasjutuna. Täna on see muinasjutt muutunud tõeks. Jälle võivad miljonid loovad jõud asuda ülesehitavale tööle.»

Nii algas Tartus rahuliku ülesehitustöö periood. Seoses sellega leidsid aset suured muudatused ka Tartu linna kommunistlike noorte organisatsiooni töös. Muutusid ülesanded, aga mis kõige tähtsam — muutus põhiliselt organisatsiooni koosseis. Armeest tuli koju tagasi kümneid ja sadu kommunistlikke noori. Need võitlustes karastatud energilised noormehed andsid komsomolitööle uut hoogu.

Varemetele rajatakse uut elu

Käesoleva artikli kirjutamisel on isiklike mälestuste kõrval kasutatud arhiivimaterjale ja perioodikat. Artikli eesmärgiks on tutvustada üht perioodi Tartu linna kommunistlike noorte organisatsiooni tööst ning näidata, millega tegelesid Tartu linna kommunistlikud noored 1946. aastal ja kuidas nad aitasid kaasa meie maal sotsialismi ülesehitamisele.

Leninliku kommunistliku noorsooühingu tegevus ja võitlustee on alati olnud lahutamatu seotud kogu nõukogude rahva ees seisvate ülesannete lahendamisega. Sõjajärgsetel aastatel kujunes peaaesandeks meie maa majanduse ja kultuurielu kiire taastamine. Konkreetse väljenduse leidis see neljandas viie aasta plaanis, mille täitmist alustati 1946. aastal. Kommunistlik noorsooühing asus ka siin noorte avangardi ja juhi kohale.

NLKP ja ÜLKNÜ juhtimisel asus järjekordse ajaloolise etapi läbimisele ka Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing.

1946. aasta jaanuaris oli kommunistlike noorte arv 590, kusjuures tegutses 39 alorganisatsiooni. Seega oli Tartu linna organisatsioon üheks suuremaks vabariigis.

1946. aasta märtsis võttis ÜLKNÜ Keskkomitee vastu otsuse kommunistliku noorsooühingu juhtivate organite valimise kohta Eesti NSV-s. Komsomoliorganisatsiooni linnade ja maakondade konverentsid pidid toimuma 1946. a. aprillis ja ELKNÜ II kongress 1946. a. mais. Konverentsidele eelnesid aruande- ja valimiskoosolekud algorganisatsioonides. Aruande- ja valimiskoosolekud suurendasid tunduvalt komsomoli-algorganisatsioonide aktiivsust ja aitasid kaasa töö parandamisele.

1946. aasta esimestel kuudel kasvas komsomoli-algorganisatsioonide arv Tartus 7 võrra. Aprillis oli Tartu linnas algorganisatsioone järgmiselt — tööstuses 5, transpordi alal 7, koolides 21, asutustes 13; peale selle tegutses üks Tartu linna territoriaalorganisatsioon, kus olid arvel noored, kelle töökohas organisatsioon puudus, ja need noored, kes antud momendil kuskil ei töötanud.

Mitmed komsomoliorganisatsioonid olid veel väikese-arvulised, mistõttu oli vaja erilist tähelepanu osutada nende organisatsioonilisele tugevdamisele. 46-st organisatsioonist oli alla 5 liikmega organisatsioon 11, 6—10 liikmega 12, 11—50 liikmega 20 ja üle 50 liikmega ainult 3.

Kasvas mitte üksnes komsomoliorganisatsioonide, vaid ka kommunistlike noorte arv. Aasta algul ligemale 600 noorest koosnenud linna organisatsioonil oli 1. aprillil 1946. aastal juba 700 liiget. Seda juurdekasvu ei saanud aga lugeda küllaldaseks. Kommunistlike noorte ridade vähese kasvu üheks põhjuseks oli mitteküllaldane selgitus- ja kasvatustöö noorte hulgas. Seetõttu kuulus linnakomitee büroo üksikute organisatsioonide sekretäride informatsioone ja aruandeid just kasvatustöö küsimuses. Büroo otsused saadeti laiali kõikidele asutuste ja käitiste komsomoli-algorganisatsioonidele ja need aitasid likvideerida analoogilisi lünki ka mujal.

Kuigi koolide komsomoli-algorganisatsioonid olid liikmete arvu poolest suuremad ja seetõttu võisid tööd paremini organiseerida, ei tahtnud seal asi alati edeneda. 18. veebruaril 1946. aastal arutas büroo Tartu VI Keskkooli komsomoli-algorganisatsiooni sekretäri sm. Voltri aruannet tööst noorte hulgas. Oma otsuses märkis büroo muuhulgas, et «poliitmassiline töö õppiva noorsoo hulgas on organiseeritud VI keskkoolis halvasti, mille tõttu ka kommunistlike noorte juurdekasv on olnud väike

(1 noor nelja kuu kohta)». Edasi mainiti, et kooli punanurk, mis oli antud komsomoli-algorganisatsioonile šefluse alla, on halvasti sisustatud, seinalehe numbrid ilmuvad harva, kommunistlike noorte eneste distsipliin on madal.

Linna komsomolikonverentsi ettevalmistamise lõppperioodil pidas linnakomitee pidevalt silmas komsomoli ridade kasvu ja kasvatustöö parandamist. Märtsikuus esines aruandega tööst noorte hulgas jahu- ja leivakombinaadi komsomoli-algorganisatsioonile sekretär. Märtsis arutati bürool ka töö parandamist kogu linna ulatuses. See linnakomitee büroo istung toimus kõikide komsomoli-algorganisatsioonide sekretäride osavõtul. Muuhulgas märgiti siin, et vähene on olnud ka ELKNÜ Tartu Linnakomitee abi. Selle kohta, millises suunas tööd teha, pidi andma põhjaliku vastuse ELKNÜ Tartu linna I konverents.

Tartu linna komsomoliorganisatsiooni I konverents toimus endise Arve- ja Plaanindustehnikumi ruumides (praegune Tartu Pedagoogiline Kool) 7.—8. aprillini. Valitud oli sinna 251 delegaati.

Huvitavaid materjale pakub I konverentsi mandaatkomisjoni aruanne. Selle kohaselt võttis konverentsist osa ainult 20 töölist, kõige rohkem oli õpilasi — 107. Ühelt poolt näitab see küll vähest tööd töölisnoorsoo hulgas, teiselt poolt aga paistab silma Tartu linnale nii iseloomustav joon — õppiva noorsoo suur osatähtsus. Haridusliku taseme poolest pakkus konverents järgmist pilti: kõrgema haridusega — 2, lõpetamata kõrgema haridusega — 19, keskharidusega — 51, lõpetamata keskharidusega — 99 ja algharidusega — 57 delegaati. Umbes veerand delegaatidest, arvult 60, olid kaasa teinud Suure Isamaasõja. See näitab, et komsomoliaktiivi hulgas moodustasid arvuka osa endised rindevõitlejad — Nõukogude armeest demobiliseeritud noored.

Konverents tegi kokkuvõtteid senisest tööst. Terava kriitika osaliseks said Tartu Kammivabriku ja Tartu Riikliku Ülikooli komsomoli-algorganisatsioonid oma mahajäämuse tõttu massilise poliitilise töö organiseerimise alal. Nendes algorganisatsioonides kasvasid kommunistlike noorte read ainult mõne uue liikme võrra. Esile tõteti Tartu I Keskkooli, kus nelja kuu jooksul oli algorganisatsioon kasvanud neljalt liikmelt 30-le. Vabriku- ja tehasekoolis nr. 4 oli 1946. a. veebruaris 9 kommunist-

likku noort, aprillis aga oli seal noori arvel juba 51. Konverentsil räägiti ka poliitringidest. Kuigi linnas tegutses neid 29 rohkem kui 1000 osavõtjaga, jäi nende töös sageli puudu just elavast vestlusest ja teemade seostamisest tänapäevaga. Konverents andis positiivse hinnangu koolilektoriumidele. 15. oktoobrist 1945. aastal kuni aprillini 1946. aastal peeti lektoriumides 117 mitmesugust loengut.

Nagu nähtub eeltoodust, kandus pearaskus konverentsil just komsomoli-algorganisatsioonide tugevdamise ja noorte hulgas poliitilise kasvatustöö arendamise küsimustele. Seetõttu märgiti otsuses, et tähtsamaks ülesandeks tuleb pidada «ideelis-poliitilise kasvatustöö arendamist noorsoo hulgas, kommunistlike noorte organisatsioonide edasist organisatsioonilis-poliitilist tugevdamist».

Selle ülesande lahendamisel pidas konverents põhiliseks kõigi poliitilise kasvatustöö vormide taseme tõstmist, rõhutati noorte hulgas tehtava individuaalse selgitustöö tähtsust. Konverentsi otsuse kohta kirjutatud artiklis «ELKNÜ Tartu linna organisatsiooni ees seisvatest ülesannetest» kirjutab komsomoli linnakomitee sekretär sm. J. Mandre 1946. a. 12. mai «Postimehes»: «Vähe on loenguist, mis auditooriumides noortele korraldatakse. Paljudes küsimustes tuleb kommunistlikel noortel vestelda individuaalselt, õppides tundma iga noore arusaamist ühest või teisest küsimusest ning vastavalt sellele juhtida vestlust.» Kuid noortel oli küsimusi loendamatul arvul, paljudest asjadest puudus õige arusaamine. See nõudis kommunistlikelt noortelt enestelt põhjalikumaid teadmisi, linnakomiteelt aga paremat juhtimist ja järjekindlat abi.

Et tööd tõhustada, otsustati kinnitada linnakomitee liikmed komsomoli-algorganisatsioonide juurde arvestusega üks liige 1—2 organisatsiooni kohta. Linnakomitee bürool 10. aprillil 1946. aastal tehtigi vastav jaotus. Samal ajal jätkas komitee büroo algorganisatsioonide sekretäride aruannete kuulamist kasvatustöö kohta.

Milliseid tulemusi andsid konverentsile järgnenud töökuud? Mingit järsku murrangut küll ei toimunud, kuid reas tööloikudes võis märgata tunduvat paranemist. Muuhulgas avaldus see ka komsomoli-algorganisatsioonide kasvus ja tugevnemises. Juulikuuks oli komsomoli-alg-

ELKNÜ Tartu maakonna I konverents 27. aprillil 1946.

organisatsioonide üldarv kasvanud 48-le, kommunistlike noorte arv nendes 848-le. Kuni 5 liikmega organisatsioonide oli selleks ajaks 9, 6—10 liikmega — 14, 11—50 liikmega — 21 ja rohkem kui 50 liikmega — 4. Pidevalt suurenes organisatsioonis tööliskoorte arv.

ELKNÜ linnakomitee II pleenum on pühendatud otsestelt komsomoli-algorganisatsioonide tugevdamisele. 3. aug. 1946. a. toimunud pleenum kuulab kõigepealt ära esimese sekretäri J. Mandre ettekande komsomoli ridade kasvust ja teise küsimusena arutab linnakomitee sekretäri J. Kalitsa ettekannet «Kommunistlike noorte algorganisatsioonide juhtimisest ELKNÜ Tartu Linnakomitee poolt».

Pleenum märgib, et seni pole suudetud vabaneda juba varem esinenud puudustest: ikka veel kasvavad aeglaselt ühelt poolt käitiste, teiselt poolt aga kõrgemate õppeasutuste komsomoliorganisatsioonid. Rõõmustava tegurina võidi märkida, et jõudsalt suurenevad organisatsiooni read tööstus- ning vabriku-tehasekoolides.

Teise küsimuse arutamine näitab, et linnakomitee liikmete kinnitamine algorganisatsioonide juurde ei ole end täies ulatuses õigustanud. Et büroo oma otsuse täitmist ei kontrollinud, siis rida linnakomitee liikmeid ei teinud

midagi algorganisatsioonide abistamiseks. Samuti tuleb lugeda büroo veaks, et ei enne pleenumit ega ka pärast seda ei kuulatud linnakomitee ühegi liikme informatsiooni antud küsimuses. Arutamise käigus heideti linnakomitee aparaadile ette paberlikkust asjaajamises ja nõuti algorganisatsioonide sekretäridele korraldatavate seminaride taseme tõstmist.

Pleenum märkis, et peamine kogu töös peab seisma noortele ÜLKNÜ eesmärkide ja ajaloo selgitamises, lahiste koosolekute organiseerimises, noorte kaasatõmbamises huvitavate üritustega, noorte materiaalsete elutingimuste parandamises. See lähendab noori komsomoliorganisatsioonidele.

1946. a. teisel poolel võitlus komsomoli-organisatsioonide tugevdamise eest mõnevõrra raueb.

Pole kahtlust, et komsomolitöö edukus sõltub tunduval määral sekretäri isiklikest omadustest. Sm. Mandrel oli just rida tolle perioodi komsomolitöötajale vajalike omadusi. Ta oli väga operatiivne. Sm. Mandre viibis päeva jooksul paljudes algorganisatsioonides. Sm. Mandre kohta räägiti naljatades, et tema mootorratta tagaiste näitab kohapeal lahendatava küsimuse tähtsust: kui küsimus oli väiksema tähtsusega, oli tagaiste tühi, kui küsimusel oli rohkem kaalu, istus seal instruktor, eriti tähtsate küsimuste puhul oli tagaistmel teine sekretär.

1946. aasta oktoobris arutas ELKNÜ Keskkomitee II pleenum järgmisi küsimusi: 1) ÜLKNÜ ridade kasvust ja vabariigi kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide tugevdamisest ning 2) poliitilise kasvatustöö korraldamisest kommunistliku noorsooühingu organisatsioonides. 30. oktoobril 1946. aastal toimus ELKNÜ Tartu Linnakomitee III pleenum, kus arutati ELKNÜ Keskkomitee II pleenumi otsuseid. Niisiis oli ka see pühendatud eeskätt komsomoliorganisatsioonide tugevdamise ja kasvatustöö parandamise küsimusele. Võib märkida, et 1946. aastal arutasid nii konverents kui ka mõlemad linnakomitee pleenumid üht ja sedasama küsimust. III pleenumi otsused ei andnud sisuliselt palju uut eelnevate otsustega võrreldes ja juhtisid põhiliselt tähelepanu täitmise kontrolli tugevdamisele.

1. oktoobriks on Tartus kommunistlike noorte algorganisatsioone juba 53, kusjuures see arv jääb püsima

kuni aasta lõpuni. Üks algorganisatsioon, nimelt Tartu Riikliku Ülikooli oma, ületab 1946. aasta lõpul saja liikme piiri. Kommunistlike noorte arv 1. oktoobril 1946 oli 925, 1. jaanuaril 1947 aga juba 1106. Kokkuvõttes võib öelda, et 1946. a. jooksul kasvas Tartu linna komsomoli-organisatsioonide arv 36% võrra, kommunistlike noorte arv aga eelmise aastaga võrreldes peaaegu kaks korda. Need ei ole küll eriti suured arvud, kuid nende arvude taga peitub suur hulk noorte aktivistide tööd ja märgatav edasimineku kommunistlikus kasvatustöös.

Kuigi poliitilisest selgitus- ja kasvatustööst oli kõige rohkem juttu seoses komsomoli-organisatsioonide tugevdamisega, ei olnud see ainsaks eesmärgiks. Kasvatustöö oli suunatud nii noorte kui ka elanikkonna muude kihtide kasvatamisele, võitlusele kodanliku ideoloogia jäänuste vastu. Palju tegid kommunistlikud noored ära 1946. aastal NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ajal. Nad näitasid end silmapaistvate agitaatoritena. Korduvalt tõsteti esile TRÜ üliõpilasi E. Prinki, E. Närepit, V. Roonurme, II keskkooli vanempioneerijuhti L. Pootsi ja paljusid teisi noori aktiviste. Oma agitaatoritöö kõrval oskasid nad ka kasvatada ja tegevusse rakendada laialdast aktiivi noorte hulgast. Üldse võtsid valimiseelsest selgitustööst agitaatoritena osa 154 kommunistlikku noort ja 113 noort. Kuivõrd tähtis oli see töö noorte kasvatamise seisukohalt, näitas kas või asjaolu, et tol perioodil võeti komsomoli ridadesse vastu 82 noort. 1946. a. lõpul algasid jälle ettevalmistused, seekord Eesti NSV Ülemnõukogu valimisteks.

Mis puutub poliitilise kasvatustöö vormidesse, siis kujunes 1946. aastal kõige ulatuslikumaks loenguline töö. Eriti paistis see silma valimiseelsel perioodil, kuid ka hiljem pani linnakomitee suurt rõhku loengutele ja vestlustele. Kohati, nüüd sellele hinnangut andes, tundub, et loengulist tööd rõhutati liigselt ja töövorme oleks tulnud mitmekesistada. Kuid tollel perioodil oli nõudmine mitmesuguste selgitavate loengute järele väga suur. Nii märgitakse näiteks komsomoli linnakomitee 1946. aasta jaanuari informatsioonis, et nahakombinaadis toimus kuu jooksul 3, kammivabrikus 10, raudteesõlmes 11, I keskkoolis 8, III keskkoolis 7, õpetajate seminaris 10 jne. loengut ja vestlust. Peale selle töötasid veel õpilaslektuuriumid. Positiivse faktina tuleb märkida, et kom-

somoli linnakomitee sekretärid, instruktorid ja samuti linna komsomoliaktiiv esinesid sageli noorte ees.

1946. a. 4. märtsil kinnitati bürool komsomoli linna-komitee lektoritegrupi koosseis. Ehkki paljud olid juba varem töötanud koolinoorte lektoriumides, andis lektoritegrupi loomine sellele tegevusele organiseerituma iseloomu.

Püsivama iseloomuga kasvatustöö vormiks olid poliitringid. Neid oli põhiliselt kolme tüüpi: NLKP ajaloo, Suure Isamaasõja ajaloo ja NSV Liidu Konstitutsiooni õppimise ring. Linnas organiseeriti 1945/46. õppeaastal 29 poliitringi. Viimaste juhtimine aga oli halvasti korraldatud; polnud selgust, kes peab neid otseselt abistama ja kontrollima: kas partei linnakomitee, käitise või asutuse partei-algorganisatsioon või komsomoli-algorganisatsioon. Puudusid kindlad õppekavad; sageli kujunesid peamiseks juhtimisvormiks ainult nõupidamised ja instrueerimiskoosolekud. Niisuguse tööstiili ebaotstarbekuses veendus ka linnakomitee büroo. Otsustati luua rohkem selliseid poliitringe, mis oleksid tugevamini seotud noortega ja millega tegeleks ainult komsomoliorganisatsioon. Nii moodustati linnas 1946. a. septembris 10 poliitringi ÜLKNÜ põhikirja õppimiseks.

1946. a. 6. septembril toimus ülelinnaline komsomoliaktiivi koosolek, kus põhiküsimuseks oli noorte poliitiline kasvatamine. Terava kriitika osaliseks sai komsomoliaktiiv liiga vähese tähelepanu osutamise eest poliitilisele enesetäiendamisele. Aktiivi koosolek luges vajalikuks, et igas käitises oleks poliitring, et töö ringides kannaks võitlevat iseloomu. Aktiivi otsuses märgitakse: iga noor peab õppima. Peeti silmas asjaolu, et komsomol taotleks mitte üksnes poliitilise õppuse parandamist, vaid ka noorte üldharidusliku taseme tõstmist. Hulk tööd oli sellel alal juba ära tehtud. Eriti tähtsaks tuleb siin lugeda ELKNÜ Tartu Linnakomitee otsust 8. augustist 1946. aastast «Kommunistlike noorte osavõtust töölisnoorte koolide ettevalmistamisest». Vastavalt büroo otsusele kohustati komsomoli-algorganisatsioone arvele võtma kõiki noori, kel pole täielikku keskharidust. See võimaldas esialgselt kavandada, kuidas organiseerida õppetööd edaspidi. Komsomoli-algorganisatsioonide ülesandeks jäi laialdane selgitustöö. Oli vaja, et eeskätt asuks

õppima komsomoliaktiiv ja tõmbaks oma eeskujuga kaasa teisi noori. Küsimuse arutamiseks korraldati rida algorganisatsioonide sekretäride nõupidamisi, ühiseid koosolekuid linna haridusosakonna töötajatega jne. Kahjuks aga ei olnud selle töö tulemused kõige paremad. Ühelt poolt ei näidanud osa noori ise üles küllalt visadust õppimises, teiselt poolt aga ei osutanud mõnede käitiste juhtivad töötajad abi töölisnoorte koolides õppijatele. Kuid need raskused olid ületatavad. Järgnenud õppeaastad tõid kaasa õpilaste arvu tõusu ja töö paranemise koolides.

Sõjajärgseil aastail loodi ka lühema-ajalise tegevusprogrammiga poliitringe. Neid moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste perioodil asutustes, koolides, kõrgemates õppeasutustes valimismäärustiku tundmaõppimiseks. Mõnikord jäid nad püsima ka pikemaks ajaks. Veelgi rohkem loodi ringe neljanda viie aasta plaani tundmaõppimiseks. Selles küsimuses toimus 26. aprillil isegi komsomoliaktiivi ülelinnaline koosolek. Ettekande tegi EKP Tartu Linnakomitee parteikabineti juhataja A. Lõhmus. Aktiivi ette püstitatud põhiküsimuseks oligi eeskätt just viisaastakuplaani tundmaõppimine. Vastavalt nõupidamise otsusele suutsid paljud komsomoliorganisatsioonid tagada noorte aktiivse osavõtu õppustest. Paremate hulgas olid vabriku-tehasekool nr. 4, tööstuskool nr. 12, meditsiiniline keskkool, IV keskkool ja mitmed teised komsomoli-algorganisatsioonid.

Viisaastakuplaani teoreetilise tundmaõppimise kõrval ei unustatud ka praktilisi ülesandeid. Otsekohe, kui vabastatud Eesti NSV-s taastati komsomoliorganisatsioon, oli tema üheks tähtsamaks ülesandeks tootmisalaste noortebrigaadide organiseerimine ja nende abistamine.

1946. a. jaanuaris töötas Tartu linnas 22 noortebrigaadi. Neist oli Tartu raudteesõlmes 10, töökojas «Mäng ja Kool» 1, telefonivõrgus 2, H. Heidemanni nimelises trükikäitis 1, Tartu Kammivabrikus 1 ja Tartu Nahakombinaadis 7. Noortebrigaadide arv jäi samaks ka 1946. a. lõpul. Kõik brigaadid täitsid plaani. Ajaleht «Postimees» (13. veebr. 1946) kirjutab Tartu noortebrigaadide töösaavutustest ning märgib, et Tartu Nahakombinaadis täitis M. Konsa brigaad 1946. a. jaanuarikuu plaani 314% ulatuses, töökojas «Mäng ja Kool» täi-

tis M. Mustasaare brigaad plaani 246% ulatuses jne. Eeskujuliku töö eest autasustati Tartu Nahakombinaadi noortöölisi A. Vallot ELKNÜ Keskkomitee aukirjaga. Noortebrigaadide tegevust arutati korduvalt bürool. 1946. a. 9. jaanuaril kuulas büroo nende töö kokkuvõtteid kvartali kohta. Kvartali parimaks osutunud brigaadi kohta märgiti büroo otsuses: «Tartu Nahakombinaadis töötab pealishaha valmistamisel noortebrigaad, kus brigadiiriks on sm. Miralda Konsa. Antud brigaad täitis tootmisülesande neljandas kvartalis 239%, ilma praagita, hoides kokku toormaterjali ja elektrienergiat. Brigaadis ei esinenud ei hilinemisi ega põhjuseeta puudumisi. Hea oli ka tehnoloogiline distsipliin.» Sellel büroo istungil tõsteti üldse esile 5 noortebrigaadi tööd. Tartu linna I komsomolikonverentsil esines sõnavõtuga noortebrigaadi brigadiir M. Mustasaar, rääkides sellest, kuidas nad hakkasid järkjärguliselt saavutama paremaid tulemusi ning kuidas brigaad oli oma asutamisaajast (1945. aasta mais) peale kasvanud konverentsi ajaks 1946. a. aprillis 5 liikmest 11 liikmeni.

Võitlus viisaastakuplaani täitmise eest ei piirdunud ainult noortebrigaadide töö suunamisega. Viisaastaku ülesanded nõudsid, et kõik noored paneksid linna taastamisele käed külge. 1946. aastal tehti Tartus ühiskondlike taastamistöid ümmarguselt 800 000 tunni ulatuses. Linna kommunistlikud noored ja noored võtsid sellest aktiivselt osa. Peale selle olid noortel veel oma taastamisobjektid. Suurimaks objektiks oli Riia, Lille ja Tähe tänava vaheline haljasala, nn. Noortepark, mille korrastamist alustati 1946. a. juunis. Büroo sellekohane otsus on pärit 12. juunist 1946. aastast. Peale Noorteparki taastamise nähti selles ette taastamistööd ujulas ja Tamme staadionil. Ujulas ja staadionil tehti taastamistöid vähem ja kõige suuremaks objektiks kujunes põhiliselt siiski Noortepark. Kodulinna kaunimaks muutmise eesmärgil organiseeritud puude ja põõsaste istutamisest maikuus võtsid kommunistlikud noored ja noored (peamiselt koolinoored) arvukalt osa.

Suure Isamaasõja aastail kogusid noored oma tööga suuri summasid riigikaitsefondi. Komsomoli-algorganisatsioonid jätkasid seda üritust uutel eesmärkidel ka sõjajärgseil aastail. Näiteks otsustasid Tartu raudteesõlme kommunistlikud noored 1946. a. märtsis töötada pärast

tööpäeva 2 tundi, kusjuures selle eest saadav tasu otsustati anda jaama taastamise fondi. Juunis otsustati organiseerida 2 tasulist isetegevusõhtut, mille sissetulek pidi minema raudteesõlme klubi radiofitseerimiseks. Samuti otsustati korraldada üldine noorte pühapäevak teede remontimiseks. Selliseid laupäevakuid ja pühapäevakuid organiseerisid ehitustrusti ja teiste asutuste ning käitiste komsomoli-algorganisatsioonid. Omapäraseks ürituseks kujunesid kommunistlike noorte ja noorte väljasõidud suvistel pühapäevadel Ulilasse turvast koristama. Neist võttis tavaliselt osa kogu linnakomitee aparaat eesotsas sekretäridega.

Suveperioodil löid noored agaralt kaasa koolimajade ettevalmistamisel uueks õppeaastaks. Remonditi põhiliselt käitiste abiga. Sealsed kommunistlikud noored moodustasid remonttööde käigus mitmeid brigaade. Nii näiteks seisis noortebrigaadi eesotsas Peipsi-Jõelaevanduse komsomoli-algorganisatsiooni sekretär sm. Karpova, samuti nahakombinaadi algorganisatsiooni sekretär sm. Mogilkina jt. Koolimaju aitasid remontida ka kooliõpilaste—kommunistlike noorte brigaadid.

Ühisel tööl oli suur kasvatuslik tähtsus. See tugevdas noorte kollektiivi. Käitiste noored, koolinoored ja noored mitmesugustest asutustest tundsid end ühise perena, ühise võitlusorganisatsioonina, kellel on oma kindel koht uue ühiskonna ülesehitamisel. Tollel perioodil osutas komsomoli linnakomitee suhteliselt vähe tähelepanu selliste ürituste kasvatuslikule tähtsusele. Varemets linn ja laostatud linnamajandus nõudsid eeskätt noori töökäsi ja neid katsus komsomol jõudumööda anda.

Sidemete ja mõju tugevdamiseks noorsoo hulgas kasutas komsomol ka mitmesuguseid massilisi kultuuriüritusi. Üsna levinud olid noorteõhtud. NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ajal organiseeris ELKNÜ Tartu Linnakomitee mitu ülelinnalist noorte valijate õhtut, samuti korraldati neid käitiste ja koolide noorteperele. 1946. a. mais toimus ülelinnaline komsomoliõhtu, kuhu paluti ka neid noori, kes veel ei kuulunud komsomoliorganisatsiooni. Olid levinud koolidevahelised kohtumisõhtud. Igal sellisel kohtumisel esitati ulatuslik isetegevuskava. Linna isetegevuslaste peret võis lugeda üsna arvukaks. 1946. a. aprillis oli Tartus 107 isetegevusringi 6945 osavõtjaga, neist kommunistlikke noori 650.

Eriti tähtis osa oli komsomoliorganisatsioonil täita repertuaari valikul. Ta pidi jälgima, et arvukad noorteõhtud ei kujuneks ainult lõbusaks ajaviitmiseks, vaid et nad täidaksid ühtlasi kasvatuslikku ülesannet. Selles mõttes paistsid silma Tartu Õpetajate Seminari ja IV keskkooli temaatilised õhtud. Et repertuaari valik oli võrdlemisi kitsas, siis polnud sugugi haruldased segipaisatud ja väheütleivate kavadega õhtud. Ülelinnalistel üritustel oli võimalik valida mitmete koolide ja asutuste repertuaarist kõige parem ja seega oli esitav kava kõrgetasemelisem.

Väga vähe praktiseeriti aga noorteõhtuid, kus oleks kohtunud tootmiseesrindlastega, parimate sportlastega, teadlastega. Vähe organiseeriti ka küsimuste-vastuste õhtuid.

Koolinoorsugu haaravaks suurürituseks kujunes 1946. aastal koolinoorte II vabariiklik olümpiaad. Orgkomiteesse kuulusid linna haridusosakonna, linna pioneeride maja, partei- ja komsomolikomitee esindajad ning mõned keskkooliõpetajad. Komsomoli linnakomitee bürool kinnitati 21-liikmeline ülelinnalise kunstilise isetegevuse ja omaloomingu olümpiaadi žürii. Selle kirjandussektorisse kuulusid seltsimehed E. Hiir, J. Feldbach jt., muusikasektorisse õpetajad Kliimand ja Männik, kujutava kunsti sektorisse kunstnik Pütsepp, lavakunstisektorisse seltsimehed K. Ird ja I. Tammur. Üldse moodustati sektoreid 7.

Olümpiaadiks valmistumine haaras kõiki koole. Täiendati seniseid isetegevusrepertuaare, toimusid kirjandusliku omaloomingu võistlused. Paralleelselt toimusid ka ettevalmistused spordivõistlusteks. Kui teha arvulisi kokkuvõtteid, siis esitati Tartu linna koolinoorte kunstilise isetegevuse ülevaatusel 52 koorilaulu, 30 laulu väiksemate ansamblite esituses, 9 soololaulu, 11 orkestripala, 16 instrumentaalsoolot, 31 deklamatsiooni, 10 massdeklamatsiooni, 30 rahvatantsu, 30 mitmesugust karakertantsu, 14 spordiettekanne, 8 näidendit ja 5 dramatiseeringut — kokku 245 ettekannet. Kui arvestada, et ülevaatuses võttis osa 13 Tartu linna kooli, siis oli see üsna suureks saavutuseks.

Koolinoorte II vabariiklik olümpiaad toimus juuli algul Tallinnas. Tartu noored esinesid seal võrdlemisi edu-

kalt. Tartu Õpetajate Seminar sai I auhinna muusika ja laulu alal. Sama kooli õpilane, üks meie laulusõprade lemmikuid K. Tennosaar saavutas soololaulu alal II koha. I auhind anti klaverisolist H. Kimmelile ja viiuli alal III keskkooli õpilasele V. Murumaale. Praegune komponist, tollaegne Tartu Õpetajate Seminari õpilane J. Koha sai omaloomingu alal kiituskirja.

Mis puutub olümpiaadi spordivõistlustesse Tartu linna ulatuses, siis siin saavutas esikoha Tartu I Keskkool. Vabariiklikel võistlustel jäi Tartu kergejõustikus Viljandimaa ja Tallinna järel kolmandaks.

Noori ulatuslikumalt haaravaks alaks on kahtlemata kehakultuur ja sport. 1946. a. jaanuarikuuks oli koondunud «Kalevisse» 1093 sportlast, neist kommunistlikke noori 52, Tartu Riikliku Ülikooli spordiklubisse 256 sportlast, neist kommunistlikke noori 17, koolide spordikollektiivides oli registreeritud 2096 noort, neist kommunistlikke noori 173, ja «Dünamos» 152 liiget, neist kommunistlikke noori 56. 1946. a. 1.—15. jaanuarini korraldati kehakultuuritöö tugevdamise ja propageerimise eesmärgil traditsiooniline ametiühingute ja kommunistlike noorte suusakross. Sellest võttis osa 3363 noort. Silmapaistvalt esines krossil Tartu Meditsiiniline Keskkool, kust oli väljas kogu õpilaskollektiiv. Vabrikutehasekool nr. 4 sai suusakrossi hea organiseerimise eest «Tööjõureservide» rändpunalipu. Edukalt esines Tartu ka kevadisel jooksukrossil, tulles vabariiklikus ulatuses võitjaks.

Komsomoli linnakomitee juhtis ka kehakultuuri- ja sporditööd. Tol ajal kuulus linnakomitee koosseisu instriktor sõjalise väljaõppe ja kehakultuuritöö alal, komitee esimene sekretär J. Mandre ise oli tuntud tegev-sportlane. Ta viibis sageli staadionil sportlaste hulgas, tundis hästi nende vajadusi ja soove. Muuhulgas mõtles sm. Mandre juba siis ülikooli praeguse staadioni väljaehitamisest, kuid linna komsomoliorganisatsioonil ei jätkunud siis veel jõudu sellest tööst kinnihaaramiseks. Linnakomitee tähelepanust kehakultuuri töö suhtes kõneleb ka see fakt, et augustis-septembris korraldati linnakomitee otsesel juhtimisel ülelinnalised komsomoliorganisatsioonide vahelised võrkpallivõistlused, varem olid toimunud suusa- ja jooksukross.

Kui linnas sai komsomolitöö 1946. aastal toimuda nor-

maalsetes oludes, siis tunduvalt raskem oli töötada maal. Klassivõitlus oli maal teravam kui linnas. Kommunistlike noori oli maarajoonides suhteliselt vähem. Seetõttu oli vaja šefluse korras abistada Tartu maakonna komsomoliorganisatsioone. Linna kommunistlikud noored võtsid osa vilja koristamisest ja varumisest maal. Selline koostöö oli kasulik ka linna noortele, kes nägid komsomolitöö mitmekesisust ning ühtlasi õppisid tundma klassivõitluse võimalikke avaldusvorme. Mul on meeles üks väike episood järjekordsest sõidust ühte Tartumaa lõunapoolsemasse valda. Mul oli vaja leida valla komsomoliorganisatsiooni sekretäri. See õnnestus alles hilisõhtul. Pärast vestlust asusime ühiselt teele valla täitevkomiteesse. Oli kuuvalge öö. Valla komsorg sundis mind kõndima maanteekraavi pidi. Olin imestunud. Minu küsimusele kõlas lakooniline vastus: «Kuuvalguses maanteel liikuv inimene on vaenlasele heaks märgiks.» Endise rindemehena ei vajanud ma enam mingeid kommentaare.

Maarajoonide abistamine kandis siiski juhuslikku iseloomu. Koostöö maal asuvate komsomoliorganisatsioonidega oli nõrgavõitu. Alles 1946. a. detsembris arutati linna komsomolikomitee bürool küsimust kommunistlike noorte abist šeflusaluste valdade komsomoli-algorganisatsioonidele.

Millega siis veel tegeles linna komsomoliorganisatsioon? Ühe küllaltki ulatusliku tegevuslõigu moodustas pioneeritöö juhtimine ja abistamine. Komsomoli linnakomitee büroo arutas sageli pioneeritöö küsimusi, kuulas ära vanempioneerijuhtide aruandeid ning komplekteeris ja suunas pioneerilaagreid.

Eeltoodud ülevaatest kipub jääma mulje, nagu oleks komsomolitöö linnas kulgenud peaaegu ilma puudusteta ja nagu oleks kõik esinenud raskused ületatud üsna kerge vaevaga. See polnud aga nii. 1946. a. lõpul toimunud EKP Tartu linna konverentsil sai komsomoliorganisatsioon range, kuid õiglase kriitika osaliseks. Palju jäi vajaka organiseerimistöös. Kasvatustöös oli veel rohkesti pinnapealsust, kampaanialikkust. Komsomoliorganisatsiooni juhtivad töötajad püüdsid sageli lahendada kõiki küsimusi võrdse eduga ja see viis pahatihti plaanitule rabelemisele.

Käesolev artikkel ei pretendeeri ulatuslikumatele üldistustele, vaid kujutab endast ainult üht osakest Tartu

linna komsomoliorganisatsiooni ajaloost, tema eksisteerimise esimestest aastatest. Artikli peamiseks eesmärgiks oli tuua esile just tolele perioodile iseloomulikke fakte ja tutvustada noortele toda ajajärku, andes võimaluse võrrelda seda tänapäevaga, kus linna komsomoliorganisatsioon täidab partei abilisena ning reservina oma ülesandeid tunduvalt edukamalt kui siis.

J. KALITS

Kasahstani avaratel väljadel

1956. ja 1957. a. suvel töötasin ma Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaste rühmavanemana Kasahstani uudismaadel viljakoristamisel. Palju on räägitud ja kirjutatud eesti kommunistlike noorte ja noorte suurest tööst uudismaal, sellest, mida andsid noored oma tööga kauges steppides meie kodumaale, kui palju said nad mitmesuguseid autasusid ja kuidas uudismaade elanikud meenutavad tänuga nende abi. Alljärgnevates märkmetes tahaksin ma aga peatuda rohkem asja teisel küljel — nimelt sellel, mida andis töö uudismaal meile endile, mida me seal õppisime, kuidas kujunesid ja kasvasid meie noored selles suures praktilise töö koolis.

Kuidas see algas...

Uudismaadest kuulsid eesti kommunistlikud noored esmakordselt juba 1954. aastal, seoses NLKP Keskkomitee veebruari- ja märtsipleenumi otsustega ning sellele järgnenud noorte massilise vabatahtliku siirdumisega tööle Kasahstani ja Siberi uudismaadele. Tuhandete uute maade ülesharijate hulgas oli ka sadu eesti noori

(sõita soovijaid oli mitu korda rohkem!). Nendel uudismaade pioneeridel tuli pidada seni asustamata steppides rasket võitlust: künda üles kümneid miljoneid hektareid uusi maid, rajada sadu uusi asulaid, muuta senised tühjad stepid meie kodumaa uuteks viljaaitadeks.

Meie üliõpilaspererele jäid aga uudismaad esialgu siiski asjaks, millest loed küll huviga ajalehest, kuid mis sind ennast vahetult ei puuduta.

Saabus 1956. a. suvi. Ilmus ÜLKNÜ Keskkomitee üleskutse kommunistlikele noortele, kogu nõukogude noorsoole: «Abistagem uusasunikke saagi koristamisel!» Töö uudismaadel muutus ka meie üliõpilaskonna ülesandeks.

Töötasin tol ajal Tartu Riikliku Ülikooli komsomolikomitee sekretärina. Juuni teisel poolel, kui ilmus üleskutse, olid paljud üliõpilased läinud juba suvepuhkusele või praktikale, ülejäänud tegid viimaseid eksameid, kõigil olid olemas oma plaanid suveks. Ausalt öeldes tundus meile Keskkomitee üleskutse kuidagi ootamatuna, sest ülikooli komsomoliorganisatsioon ei olnud viimastel aastatel harjunud tegelema selliste suurte ülesannetega. Kui vahetult sõjajärgsetel aastatel olid taastamistööd noortele, ja seda eriti linnades, suureks praktilise töö kooliks, siis aastatel 1950—1955 oli meie õppiva noorsoo side tegeliku tööga üsna nõrk. Kolhooside igasügisene abistamine kujunes peaaegu ainsaks kohaks, kus enamik meie õppivast noorsoost puutus kokku füüsilise tööga. Kuid ka selles ürituses ei etendanud komsomol kuni viimaste aastateni tavaliselt organisaatori osa. Tõsi küll, 1956. a. kevadel alustasime üliõpilaste jõududega ülikooli staadioni rajamist, grupp füüsikaosakonna noormehi valmistus minema Jõgeva rajooni Härjanurme hüdroelektrijaama ehitama. Need olid aga alles esimesed sammud. Samal ajal valitses paljude üliõpilaste hulgas ikka veel arvamus: «Minu ülesandeks on õppimine, isetegevuse ja spordiga tegelen ka ajaviiteks. Mida te veel minult tahate?» Kui sellele kõigele lisada väikekodanlikes ringkondades levinud hirmu- ja õudusejutud «kohutavatest tingimustest uudismaadel», mis leidsid mõningat kõlapinda ka üksikute aravereliste üliõpilaste, eriti aga nende papade ja mammade juures, siis saab selgeks, et ega nii väga lihtne olnudki 1956. a. suvel meie üliõpilastest uudismaalaste rühma komplekteerimine ja ettevalmistamine sõiduks.

Palju oli tol korral arutlusi ja vaidlusi üliõpilaste keskel. Ei olnud meist ju keegi varem Kasahstani steppides käinud ega kujutlenud ka meie komsomoliaktiiv õieti ette elu- ja töötingimusi uudismaadel. Muidugi ei uskunud me väikekodanlikke hirmu- ja õudusejutte. Kuid — mis seal salata — mäletan päris selgesti, kuidas ma ise energiliselt võitlesin telkide ja väliköögi kaasavõtmise eest uudismaadele ja kui me lõppude lõpuks kumbagi ei saanud, siis arutasime, kuidas tuleb välja ämbrites lõkketulel toidu keetmine ja kas päris lageda taeva all ööbida siiski pisut jahe ei ole. Praegu on muidugi naljakas kõigele sellele tagantjärele mõelda.

Tublisid aktiviste ja entusiaste, kes julgelt käed külge löid, meil siiski leidis. Nii avaldasid arstiteaduskonna tütarlapsed Marja Ükskask ja Malle Evert kohe Keskkomitee üleskutse ilmumise järel esimestena soovi uudismaadele sõita. Esimeste avalduse andjate seas tuleks märkida ka gruppi majandusteaduskonna noormehi (Ülo Kindma, Vello Kask jt.). Rääkides uudismaadele sõiduks valmistumisest 1956. aastal ei saa kuidagi mööda minna Julius Jurassovist ja tema grupist. Kui enamasti tuli ikka minul endal või mõnel teisel komitee liikmel minna gruppi, selgitada ja veenda, et uudismaade abistamine on kommunistlike noorte otsene ülesanne, siis II ja III kursuse füüsikute (vene õppekeelega rühmad) hulgas läks asi hoopis teisiti. Minu juurde tulid sealt kommunistlikud noored ise ja ütlesid: «Me pidasime oma rahvaga nõu. 25 kommunistlikku noort otsustas meilt sõita uudismaale.» Oma grupi vanemaks valisid nad Julius Jurassovi. Jurassovit ma varem lähemalt ei tundnud. Ta oli väikest kasvu, tõsine ja asjalik noormees. Võtsime ta ülikooli uudismaalaste rühma staabi koosseisu. Ta sai endale n. ö. majandusmehe funktsioonid. Tema ülesandeks oli nimelt ühiskondliku varanduse (s. o. ülikoolist saadud labidate, kirveste, veeämbrite, grammofoni jne.) kokkukogumine, jaama toimetamine ja hiljem selle vara jaotamine gruppide vahel. Samuti hoolitses ta üliõpilaste pakkide ühiselamutest jaama transportimise eest. Juba nende ülesannete täitmisel paistis ta silma mehena, kes palju sõnu ei tee, kellele võib aga alati kindel olla. Ka 1957. a. kuulus ta uudismaalaste rühma staabi koosseisu — samade funktsioonidega, ja tuli nendega jällegi edukalt toime. Uudismaadel töötas Jurassov

kombaineri abina. Esimesel aastal autasustati teda rinnamärgiga, teisel aastal medaliga «Uudismaade ülesharimise eest». Ka teised füüsikud näitasid end uudismaadel väsimatute töömeestena. Enamikku neist autasustati rinnamärkide ja aukirjadega. Mõned neist (Grigori Voropajev, Rimma Rozanova, Tatjana Trussova) sõitsid 1958. aastal juba kolmandat korda uudismaadele.

Peale füüsikute paistsid 1956. aastal kõige tublimatena silma veel geograafid ja vene filoloogid. Nimetatud kolm osakonda andsidki enamiku neist ülikooli rühma 120 uudismaalasest, kes 16. juulil 1956. aastal alustasid lõbusa lauluga sõitu Kasahstani steppidesse.

Tunduvalt lihtsam oli uudismaadele sõidu organiseerimine 1957. aastal. Kõigepealt oli meil endil juba konkreetne, oma kogemustel põhinev ettekujutus sealsest elust ja tööst. Eelmisel aastal viljakoristamisel töötanud üliõpilased olid ise parimateks agitaatoriteks uudismaadele mineku nimel. Kõikide osakondade komsomoli-algorganisatsioonid võtsid aktiivselt osa sõiduks ettevalmistumisest. Tulemused olid seetõttuunduvalt paremad. 440-liikmelise uudismaalaste rühma komplekteerimine ei tekitanud enam erilisi raskusi, vastupidi — paljud sõita soovijad tuli ruumipuudusel koju jätta.

Muidugi aitasid ja toetasid meid kogu selles ürituses ülikooli parteiorganisatsioon, rektoraat ja dekaanid, kuid peamine raskus lasus ikkagi ülikooli komsomoliorganisatsiooni õlgadel. Peab ütleva, et juba üksnes ettevalmistused sõiduks olid heaks õppetunniks meie aktiivile.

Esimestest muljetest uudismaadel

«Kõik oli seal kuidagi suurem ja avaram — stepid, põllud ja taevas,» nii iseloomustab üks uudismaadel käinud üliõpilane oma esimest muljet uuest kohast. See mulje oli vist kõigil meil, kes me sattusime esmakordselt Kasahstani. Ühelt poolt hämmastas meid steppide lõpmatus, teiselt poolt tempo, millega muudeti nende ilmet. Võib-olla iseloomustavad sealsete tööde ulatust kõige paremini mõned arvulised andmed.

1956. aastal töötasid meie üliõpilased Akmolinski oblastis, Moskva sovhoosis. See oli rajatud kahe aasta eest tühja stepi. 1956. aastal ulatus sovhoosi külvipind

juba 35 000 hektarini (s. o. rohkem kui mitmete meie rajoonide kogu külvipind). Sovhoos jagunes 7 brigaadiks, igapähe 4000—6000 hektarit põldu. Majandi käsutuses oli umbes 100 kombaini, vastav arv traktoreid ja mitukümmend autot. Paari aastaga oli suudetud rajada ulatuslik sovhoosikeskus mitmekümne elumaja, kooli, söökla, sauna, haigla, kahe kaupluse ja muuga. 1956. aastal, s. o. esimesel saagiaastal (1955. a. oli põud suure osa saagist hävitanud), andis Moskva sovhoos riigile üle 2,5 milj. puuda nisu. Majandi juhtkond arvutas välja, et selle vilja eest saadud rahaga võib tasuda kõik sovhoosi rajamise ja senise tööga seotud kulud ning jääb veel ülegi. Seejuures oli Moskva sovhoos tavaline keskmise suurusega uudismaa sovhoos, selline, nagu neid ajavahe-
mikus 1954—1956 rajati uudismaadel üle 400. Näiteks Abai-nimelises sovhoosis, kus mul tuli töötada 1957. aastal, ulatus külvipind ligi 40 000 hektarini, peale selle tegeldi seal ulatuslikult karjakasvatusega — kariloomade arv ulatus 12 000-ni.

Seoses selliste suurte mastaapidega tundus kohalike elanike suhtumine ruumisse, ajasse, töövahenditesse jne. meile esimesel pilgul mõnevõrra imelik. Üsna sageli võis kuulda sääraseid kõnekatkeid, nagu: «Ah nad elavad siinsamas, naabersovhoosis, ainult 50 km meist ida pool», «Kas te tõesti mõtlete, et ma suudan midagi ära teha, kui mul on ainult kuus veoautot brigaadis?», «Oodake natuke, direktor tuleb kohe, ta sõitis ainult korraks rajoonikeskusesse nõupidamisele» (rajoonikeskus aga asus «ainult» 100 km kaugusel).

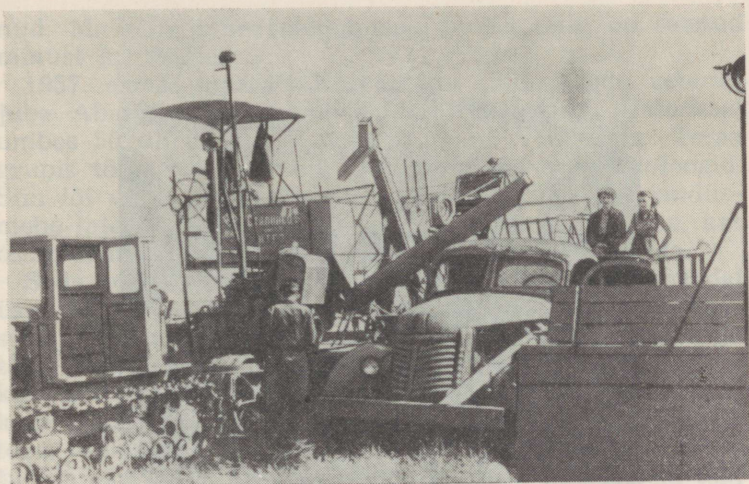
Teine mulje. Kui natuke rohkem süvenesime uudismaa-elusse, siis nägime, et hoolimata sellest tohutust tööst, millega siin viimase paari-kolme aasta jook-
sul toime oli tulnud, on siiski veel palju jäänud teha, täiustada ja parandada. Kas või sovhooside lõpliku välja-
ehitamise, elanike kultuurilise ja meditsiinilise teeninda-
mise, masinate hooldamise või mõnel muul alal. Põhiline puudus, mis meile silma torkas, oli kvalifitseeritud kaadri ja heade organisatorite vähesus. Neid muidugi leidis, kuid kaugelki mitte piisavalt, eriti on see maksev orga-
nisaatorite kohta. Sellepärast tuli meil nii mõnigi kord raskusi brigadiiridega, kes tundsid küll päris korralikult kombaini ja traktorit, ei saanud aga kuidagi hakkama

neile appi sõitnud kümnete üliõpilaste otstarbeka tööle-
rakendamisega.

Leidus paraku meie endi seas ka selliseid, kes kõigi nende puuduste puhul virisema hakkasid, et näete, kui halvasti on uudismaadel kõik organiseeritud, siin pole üldse midagi head. Enamik meist aga mõistis, et uute maade ülesharimisel sellise tohutu ulatuse ja tempo juures on mõned «iluvead» paratamatud. Mis aga veel tähtsam, me kogesime oma igapäevases töös, et neid puudusi ja vigu saab ainult siis kõrvaldada, kui me kõik ise käed külge paneme, kogesime, et «tulevik ei saabu iseenesest».

Kolmandaks. Omamoodi üllatuse valmistasid uudismaadel mulle meie oma üliõpilased. Ausalt öeldes olin pisut kartnud, kuidas nad kõik küll seal hakkama saavad. Paljud meist olid varemgi suviti töötanud, nii et füüsiline töö, sealhulgas ka põllutöö neile eriliseks uudiseks ei olnud. Kuid leidus küllalt ka sääraseid, kes olid väga vähe tunda saanud füüsilise töö raskusi ja kellel põllumajandusest oli üsna udune ettekujutus. Põllumajandusspetsialiste ja vilunud mehhanisaatoreid meie hulgas (peale mõne üksiku autojuhi) ei olnud.

Kuid tegeliku töö juures kujunesid meie üliõpilastest kiiresti meistrimehed igal alal. Milliste töödega küll ei tulnud meil uudismaadel kokku puutuda! Kombaineri abi, traktorist, autojuht, põhukoguja, viljakuivataja ja -puhastaja, heinavedaja, silotegija, kaevumeister, müürsepp, krohvija, maaler, transporditööline, viljalaadija, veevedaja, lüpsja-karjatalitaja, arvestaja, meditsiiniõde, kokk jne. jne. Ja peab ütlema, et üldiselt said meie üliõpilased kõigil neil aladel päris edukalt hakkama. Meie noormeeste poolt õppejõud Hans Grossi juhtimisel 1956. aastal Moskva sovhoosi IV brigaadi ehitatud originaalse konstruktsiooniga šalašše (lauajuppidest, okstest, roost ja heintest valmistatud onnid, millest igaüks mahutas 25—30 inimest) sõitsid vaatama ja imetlema inimesed isegi naaberrajoonidest. 1957. aastal omandas suure kuuluse Belinski-nimelises sovhoosis töötav kehakultuuri-osakonna üliõpilastest kaevumeistrite brigaad. Nad kaevasid 8 suurt kaevu, ehtasid keldreid, vedasid ehitusmaterjale ja tegid mitmesuguseid muid töid. Kui hinnatud spetsialiste kutsusid neid sovhoosi töötajad pärast tööaega oma individuaalelamute juurde appi kaevusid meisterdama.

Üliõpilastest kombainerid, traktoristid ja autojuhid uudismaal.

Kui kehakultuurlastest noormehed olid juba varem üsna rohkete füüsilise töö kogemustega, siis stomatoloogiaosakonna tütarlaste kohta seda eriti kinnitada ei saa. Mäletan hästi, kuidas nii mitmedki neist suhtusid uudismaadele sõidusse suurte kõhklustega. Kohapeal kujunes nii, et grupil stomatoloogiaosakonna tütarlastel tuli hakata Belinski-nimelises sovhoosis maju krohvima. Lühikese ajaga omandasid nad sellel, nende jaoks täiesti uuel erialal piisavalt kogemusi ning tegid edaspidi edukalt vajalikud krohvimistööd 7 suure maja juures.

Paljud üliõpilased õppisid töötama kombaini, traktori või autoga. Nii oli uudismaadel viibimine meile ommoodi polütehnilise hariduse kooliks.

Nendest, kes silma paistsid

Osaliselt tegin neist juttu juba eespool. Üldse leidis silma paistnuid meie hulgas uudismaadel väga palju (ma mõtlen muidugi neid, kes heas mõttes silma paistsid; oli ka sääraseid, kelle kohta võib seda öelda halvas mõttes, kuid neid oli tunduvalt vähem), liiga palju selleks, et jõuaks kirjutada neist kõigist.

Ehitusmeistrid Kasahstanis. Käsil on loomalauda ehitamine.

Vist kõige rohkem on uudismaadel esile kerkinud «kangelastest» rääkides juttu olnud ajaloo-osakonna üliõpilasest kommunistlikust noorest (praegu juba NLKP liikmekandidaat) Ülo Vooglaiust. Ja seda mitte põhjusteta.

1956. a. suvel töötas Ü. Vooglaid Moskva sovhoosis ehitusbrigaadis (tollessamas, mis ehitas valmis need kuulsad šalašid), hiljem viljalaadijana. See oli septembri algul 1956. Sõitsime Vooglaiuga koos viljakoorma otsas elevaatorisse. Rääkisime ilmast ja inimestest ja muidugi esmajoones uudismaadest — nii sellest, mis siin on head, kui ka sellest, mis on halba. Muu juttu seas lausus Kapten (nii hüüti Ülo Vooglaidu tema sõprade keskel): «Tõtt öelda, niisugust «mahvi» nagu siin pole ma varem saa-

nud. Ma olin enne rohkem spordimees, siin on saanud minust ka töömees.»

1957. aastal määrati Kapten kui uudismaade veteran juba Abai-nimelise sovhoosi III osakonnas (Usšorkas) umbes 50 üliõpilasest koosneva grupi vanemaks. Tema grupis töötasid põhiliselt ajaloolased ja eesti filoloogid. Siin löi välja Ülo Vooglaiu organisaatori- ja majandusmehe-talent. Kapten oli kõigepealt praktiline mees, kes oskas igas olukorras kiiresti ja taiplikult reageerida.

Seda praktilist organisaatorioskust läks uudismaadel üsna palju vaja. Kui meil mitmel pool üliõpilased nurisid, et osakonna ülem või brigadiir ei ole kõiki suutnud tööle rakendada või tööd õigesti arvestanud, siis Usšorkas selliseid asju peaaegu ei esinenud. Vooglaid oskas kohe alguses luua hea kontakti kõigi kohalike ametimeestega: osakonna ülema, brigadiiride, arvestajate ja raamatupidajaga. Alati oli ta hästi kursis sellega, milliseid töid tuli lähemal ajal teha, nii sai ta juba aegsasti ette planeerida, kus üht või teist üliõpilast rakendada. Nõu pidades osakonna ülema Arhip Feodorovitšiga (tüsedä, heasüdamliku vanamehega), esitas ta ise ettepanekuid, kuidas üht või teist tööd otstarbekam oli teha. Kõige selle tõttu läks töö Usšorkas ladusalt ning ka keskmine töötasu oli siin tunduvalt kõrgem kui teistes osakondades ja brigaadides. Samal ajal oli Usšorka rahvas kuulus oma isetegevuse poolest: kontserte anti nii oma osakonnas kui ka naabrite juures.

Muidugi ei ole õige kõiki Usšorkas töötanud üliõpilaste saavutusi kirjutada ainult Ülo Vooglaiu arvele. Palju oli selles grupis teisi aktiivseid noori ja organisaatoreid, kellest igäühelst võiks pika loo kirjutada. Kui näiteks rääkida töö organiseerimisest Usšorkas, siis ei saa mööda minna Eduard Reitsnikust (majandusteaduskonna mittestatsionaarne üliõpilane, NLKP liige, tagasihoidlik ja asjalik mees). Ta töötas Usšorkas grupi üliõpilaste-ehitajate brigadiirina. Tal oli omamoodi talent inimeste veenmiseks. Näiteks püüab kohalik brigadiir või mõni teine ametimees Reitsnikule selgeks teha, et lauta tuleb just sel viisil remontida, kuid Reitsnik, kes ehitustööst üht-teist teab, näeb, et asi nii ei lähe. Rahulikult naeratades ja pead noogutades kuulab ta ametimehe jutu ära, siis aga lausub: «Nii võib muidugi teha küll, aga saab ka pisut teisiti ja samuti mitte halvasti.» Siis hakkab ta seletama

oma plaani ja seletab niikaua, kui ametimees jõuab paratamatult veendumusele, et nii, kuidas soovitab Reitsnik, on ikka kõige parem. Igatahes ehitajate töö organiseerimise ja arvestamise pärast Vooglaiul muret tunda vaja polnud, need asjad ajas Reitsnik korda.

Kui aga kõnelda isetegevusest ja lõbusa meeoleolu loomisest, siis sellel alal oli Usšorkas keskseks kujuks kahtlemata Enn Anupõld — eesti filoloogia osakonna komsomoli-algorganisatsiooni sekretär, akordionimees, ansambli «Sinine Kustanai» hing. Ennu kuulsus levis üle osakonna piiride juba ešelonis uudismaadele sõites. Tema koos uudismaade veterani ja kitarrimehe Guido Lombiga tegid teel kõige raskemat tööd — hoolitsesid ülikooli-rahva kultuurilise teenindamise eest. Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilased täitsid ešelonis seitse ja pool suurt vagunit, kusjuures kõik nõudsid, et pillimehed just nimelt nende vagunis mängiksid. Kui arvestada veel lämmatavat kuumust, mis sõidu ajal valitses, siis on selge, et pillimeeste elu polnud kerge. Igatahes tegutsesid nad energiliselt. Juba sõidu ajal koondus nende ümber teisi muusikamehi — kes lõi katelokil lusikatega trummi, kes aitas lauluga kaasa. Nii kujuneski välja ansambel, kellele keegi naljahammas pani suursuguse nime «Sinine Kustanai».

Uudismaadel jätkus Anupõllu ja Lombi töö isetegevuse viljelemise alal. Muidugi, aega oli siin selleks vähem — Anupõld töötas heinavedajana ja Lomp autojuhina. Vabu minuteid ja lauluhimulist rahvast siiski leidis. Nii sündisid traditsioonilised õhtukontserdid Usšorkas, samuti aga ka pikemad kontsertreisid: 2 kontserti naabersovhoosis «Krasnõi Oktjabr», kontsert kasahhi külas Kindõksais. Kõikjal võeti usšorkalaste ansamblit vastu külalislahkelt.

Nii need kui ka paljud teised aktivistid aitasid kaasa sellele, et Usšorka rahvast kujunes tubli ja elurõõmus kollektiiv, kes meenutab uhkusega, kuidas töötati koos uudismaadel.

Kui Vooglaid ja Anupõld on ülikoolis üsna laialdaselt tuntud «kujud», siis kommunistlikku noort Maie Juhansood tuntakse (õigemini tunti, sest ta lõpetas 1958. a. kevadel eesti filoloogia osakonna ja töötab praegu õpetajana) mõnevõrra vähem. Vähemalt ütles ajaloo-keeleteaduskonna dekaan kord, kui komsomoli-algorganisatsioon tahtis Maiet ülikooli autahvlile panna: «Kes too on?»

Väliköök koos «kokkadega».

Mina ei tunnegi sellist üliõpilast.» Rääkida temast aga tuleb.

Uudismaadel töötas Maie 1956. aastal. Kuulusime temaga Moskva sovhoosi IV brigaadi. Maie ei olnud mingi silmapaistev organisaator ega isetegevuslane. Üldse oli ta tagasihoidlik tütarlaps, kes ei püüdnudki millegagi esile tõusta. Siiski tõusis ta esile — kõike, mida tal teha tuli, tegi ta väga hoolikalt ja kuidagi eriti hästi, olgu see siis töö viljakuivatajana tokil, põhukogujana kombainil või kokaabilisena köögis. Mäletan, kuidas ma ühel päeval vedasin ägedasti vägikaigast meie tütarlasteperega, sest keegi ei tahtnud enam kööki tööle minna (töö kokana või kokaabilisena oli uudismaadel üldse üks kõige raskemaid — varahommikust hilisööni jätkus rahmeldamist). Lõpuks pöördusin selle ettepanekuga Maie poole. «Kui on vaja, eks ma siis lähe,» vastas ta. Järgmisel päeval täitis Maie oma ülesandeid köögis samasuguse hoolikuse ja tagasihoidlikkusega kui varem tokil.

Rahvas oskab näha ja hinnata selliseid inimesi. Veendusin selles ülikooli uudismaalaste rühma staabi koosolekul, kus arutasime, keda meie üliõpilastest esitada autasustamiseks. Küsimus oli küllalt tõsine ja sellepärast

tuli põhjalikult kaaluda iga kandidatuuri. Paljude puhul oli rohkesti vastuväiteid ja vaidlusi. Kui aga üks staabi liikmetest tegi ettepaneku autasustada Maie Juhansood tol korral kõrgeima võimaliku autasuga — rinnamärgiga «Uudismaade ülesharimise eest», siis nõustusid sellega otsekohe kõik.

Muide, ka ülikoolis ei olnud Maie Juhansoo ühiskondlikust tööst kõrvalseisja — ta tegi palju ära Üliõpilaste Teadusliku Ühingu Ajaloo-Keeleteaduskonna Nõukogus. Töötas ka siin hästi ja kohusetundlikult nagu uudismaadelgi.

Ükskord küsiti minult: «Millist osakonda ülikoolis pead sa 1956. ja 1957. a. töö järgi uudismaadel kõige paremaks?» Vastasin: «Meelsasti jätaksin vastuse võlgu, sest kõigist osakondadest oli väga häid töömehi, oli keskpäraseid ja oli ka loodreid. Pealegi ei olnud mul võimalik kõigiga kogu aeg vahetult koos elada ja töötada, mispärast on raske olla päris objektiivne. Kui ma aga siiski peaksin valiku tegema, valiksin vist geograafid.» Mispärast just geograafid? Nende kollektiivsuse ja optimismi pärast.

1956. aastal sõitsid uudismaadele geograafiaosakonnast 18 III kursuse ja 2 II kursuse üliõpilast (viimaste seas ka osakonna komsomoli-algorganisatsiooni sekretär Haldi Teras). Domineeriv oli seega III kursuse (s. o. praeguse V kursuse) kollektiiv, kus enamiku moodustasid tütarlapsed, suurem osa neist on kommunistlikud noored. Ešelonis paistis see kollektiiv silma oma lauluarmastuse ja lõbusa tuju poolest. Geograafid andsid meie ansamblite ja kooride tuumiku, kes populariseerisid ešelonis nii vanu kui ka uusi — peamiselt meiega kaasa sõitnud luuletaja Manivald Kesamaa sõnadele loodud laule. Uudismaal Moskva sovhoosi IV brigaadis moodustasid nad põhilise osa tokitöölise elurõõmsast kollektiivist (vilja kuivatatakse ja puhastatakse uudismaadel teatavasti suurtel tasastel väljakutel — tokkidel), kuid ei löönud kõhklema ka muude tööde ees. Kui nende kollektiivist tuli kedagi saata mingisugusele ebageeldivale tööle (ebageeldivateks loeti aga just selliseid, mida tuli teha eraldi oma osakonna rahvast), siis lahendati küsimus ilma pikema vaidluseta kas loosi teel või järjekorra alusel. Paaril viimasel uudismaadel töötamise nädalal tuli umbes pooltel geograafiaosakonna tütarlastest koos grupi noor-

meestega elevaatoris masinatelt vilja maha laadida. See oli raske isegi meestele. Töötasime kahes vahetuses — 12 tundi tööd ja 12 tundi puhkust. 3—4 tundi puhkeajast kulus sõitmiseks brigaadi, kus ööbisime. Geograafid-tütarlapsed ei jäänud sellel tööl mingil määral noormees- test maha ega kaotanud optimistlikku meelt. Paralleelselt täitsid nad oma menetluspraktika ülesandeid: tegid pidevalt ilmastikuvaatlusi ja õppisid tundma ümbruskonna taime- ja loomariiki.

Geograafide III kursuse komsomoligrupp töötas edukalt ka edaspidi. Festivalieelses võistluses parima komsomoligrupi nimele saavutasid nad esikoha ülikoolis. Kahjuks ei leidnud ELKNÜ Keskkomitee võimalust neid premeerida (ei festivalituusikutega ega ka hiljem lubatud matkaga Karpaatidesse).

Nüüd mõni sõna geograafide «juhist» uudismaadel — Haldi Terasest ehk hüüdnimega Kassist. Ta valiti geograafiaosakonna komsomoli-algorganisatsiooni sekretäriks juba I kursusel. Haldi Teras on üks neist komsomoliaktivistidest, kes töötavad n. ö. hingega, kellel süda valutab oma osakonna pärast ja kes kõike püüavad hästi teha. Uudismaadel olid tema grupi üliõpilased tassist keskmiselt paar aastat vanemad. Vahel heitsid nad nalja Kassi üle (nalja armastas Haldi ka ise sageli teha), üldiselt aga hindasid ja austasid nad oma osakonna komsomoli-algorganisatsiooni juhti. Möödunud kevadel valiti Haldi kolmandat korda geograafiaosakonna komsomoli-algorganisatsiooni sekretäriks. Üks kommunistlik noor ütles pärast selle kohta: «Noh, eks ole neid teisi ju ka, keda oleks võinud valida, kuid neile kõigile on vaja taganttorkijaid, enne kui nad midagi tegema hakkavad. Kass aga, kui kätte võtab, teeb ka ära.»

Geograafid jätkasid oma positiivseid traditsioone uudismaadel 1957. aastal, kuigi siis sõitsid neist sinna enamasti teised inimesed (põhiliselt II ja V kursus). Tee peal said nad kuulsaks oma väiklehega (hiljem aitasid geograafe selle väljaandmisel eesti filoloogid ja ajaloolased). Nende vaguni seina külge kinnitatud värsket lehte «Hääl Platvormilt» luges peatuste ajal suure huviga kogu meie ešelon. Koos bioloogidega töötasid geograafid Abai-nimelise sovhoosi IV osakonnas (Šarakulis). Töötingimused olid siin tunduvalt halvemad kui naaberosakonnas — Usšorkas. Kohalik osakonna ülem tundis rohkem huvi viina kui

töö organiseerimise vastu. Seetõttu oli seal palju sekeldusi ja ebameeldivusi ning teenistuski polnud kuigi hiilgav. Kõigest hoolimata võis seda gruppi oma hea töödistsipliini ja optimistliku meeoleu tõttu pidada üheks parimaks. 1957. aastal töötasid üliõpilased uudismaadel rohkem kui 15 eri rühmas. Ülikooli uudismaalaste staabiülemana tuli mul väiksemal või suuremal määral kõigi nende rühmadega kokku puutuda. Teist sellist tugevat ja sõbralikku kollektiivi nagu Šarakulis oli aga raske leida. Kui seal mõni üliõpilane kippuski vahel hädaldama, siis langes ta kohe kogu grupi üksmeelse tögamise ohvriks, nii et tal kadus kiiresti igasugune virisemise isu. Kui aga mõni ei saanud tööle minna haiguse tõttu, siis peeti seda endastmõistetavaks, et seltsimehed ka tema koha täitsid ja töötasid kaks vahetust järjest. Raske on sellest kollektiivist välja tõsta üksikuid inimesi — peaaegu kogu grupp oli ühtlaselt tugev. Kõige tublimatest võiks vahest siiski nimetada kommunistlikku noort Elle Linkrust, geograafide II kursuse vanemat, hakkajat tütarlast. Kuigi ta oli haige käe tõttu osa aega «sinisel lehel», ei jäänud ta peaaegu kunagi koju lamama, vaid oskas endale ikka leida sobivat tööd. Kui aga oli vaja ühes või teises küsimuses kollektiivi arvamust kujundada, siis oli ta alati üheks «tugisambaks», kes aitas õiget joont pidada.

Uudismaad sundisid mind mitmel korral muutma oma arvamust üksikute inimeste suhtes. Nii mõnigi muidu eesrindlik üliõpilane osutus seal üsna saamatuks meheks, teine aga, kes ülikoolis millegagi silma ei olnud paistnud, oli väga tubli töömees ja hea organisaator. Rõõmustav oli aga näha, et enamik meie komsomoliaktiivist tuli edukalt toime nii uudismaal kui ka ülikoolis. Selles suhtes on vist parimaks näiteks eespool kirjeldatud Šarakuli grupivanem Eha-Mai Jõgi. Uudismaadele sõites oli ta juba üsna soliidse staažiga komsomoliaktivist — kolm aastat tööd ülikooli komsomolikomitees selja taga. Ta oli silma paistnud oma printsiipiaalsuse ja suure vastutustunde poolest kõigi ülesannete täitmisel. Ka uudismaade küllaltki keerulistes tingimustes lõi ta algusest peale edukalt läbi ja kahtlemata oli tal palju teeneid selles, et Šarakulis töötanud üliõpilaste grupp kujunes tubliks, distsiplineeritud ja elurõõmsaks kollektiiviks.

Silmaringist ja muust

Sõit uudismaadele vilja koristama oli peaaegu kõigile meile senise elu kõige pikemaks reisiks ja laiendas üsna palju meie geograafilist silmaringi. Nägime selliseid suuri linnu, nagu Jaroslavl, Kirov, Perm, Sverdlovsk, Tšeljabinsk jt. (kuigi meie ešloni suhteliselt lühikesed peatusajad ei võimaldanud meil nendega põhjalikumalt tutvuda), imetlesime Uraale, õppisime põhjalikumalt tundma steppe. Palju olime kõigist neist paikadest juba varem kuulnud ja lugenud, kuid oma silm on siiski midagi muud kui kirjasõna või teiste jutt. Nii mõndagi tuli seejuures meie varasemates ettekujutustes korrigeerida.

Nii veendusime, et stepid ei ole tasased nagu laud, vaid lainjad, nii et juba mõne kilomeetri peal võib väiksem asula kaduda maa kumeruse varju; et vesi ei olegi Kasahstani steppides väga suur haruldus — seal leidub üsna rohkesti järvi ja jõekesi ning ka vihma tuleb vahel; et kuumus ei tee seal kellelegi eriti liiga jne.

Nägime ja õppisime tundma kasahhe ja nende madalaid samaanist majakesi, mida tõrjuvad ikka rohkem välja uued kaasaegsed majad. Tutvusime kasahhi vanade rahvustoitudega ja jõime kumõssi ning leidsime selle päris maitsva olevat (vähemalt nende ridade kirjutaja leidis seda).

Veendusime, et uudismaad on mitte ainult põllumajanduslikuks piirkonnaks, vaid siinsetel rajoonidel on ka suured tööstuslikud perspektiivid. Nii oli Taranovi rajoonis, kus eesti noored töötasid 1957. a. suvel, Toboli jõe äärde kerkinud viimaste aastate jooksul uus kaevurite linn — Rudniki. Rauamaagilademed avastas geoloogide ekspeditsioon otseselt Abai-nimelise sovhoosi territooriumil, nii et ka sinna on lähemas tulevikus loota uute linnade tekkimist.

Õppisime tundma ka seda, kuidas kogu meie maa hindab ja armastab neid, kes töötavad uudismaadel. Seoses sellega meenub üks episood.

1956. a. sügisel uudismaadelt tagasisõidul jäin koos mõne üliõpilasega Kuibõševis ešlonist maha. Maha jäime täiesti oma süü tõttu — läksime linna vaatama ja jõudsime jaama tagasi paar minutit pärast ešloni väljumist. Tänu paljude raudteelaste abile õnnestus meil rahata ja piletita, ainult oma uudismaalase-putjovkadega

Uudismaalaste tagasisaabumise puhul toimunud miitingult Tartu raudteejaamas 1957. a.

varustatult, õnnelikult pärast paaripäevaseid seiklusi oma ešelonile Dnos järele jõuda. Mina sain ešloni ülemalt mahajäämise eest muidugi «peapesu». Kuid ikkagi jäi mulle sellest loost soe ja meeldiv mälestus — mälestus sõbralikest inimestest ja südamlikust suhtumisest uudismaalastesse.

Ja veel üks oluline asi — hakkasime armastama Kasahstani steppe, uudismaid. Teisiti, peremehetundega, kõneleme nüüd nendest paikadest. Käesoleva aasta suvel käisin jaamas ära saatmas Tartu uudismaalaste järjekordset ešloni. Mul endal ei olnud võimalik sel aastal kaasa sõita. Kuidagi kurb oli. Muidugi oli uudismaadel küllalt ka igasuguseid raskusi ja pahandusi, aga ikkagi kisub sinna tagasi.

Uudismaade abistamine viljakoristustöödel on kujunenud meie kommunistlikele noortele traditsiooniks. Mõõduvad aastad, uudismaad kujundavad täielikult välja oma majanduse, neil jätkub siis kõigiks vajalikeks töödeks oma alatistest elanikest. Tuhandetel kommunistlikel noortel kõigist meie kodumaa äärtest pole enam vaja igal suvel sõita appi uusasunikele lahingusse vilja pärast. Kuid töö uudismaadel on õpetanud meie noori, eriti meie üliõpilasnoori, hindama ja austama tööd, võitlust raskustega, on õpetanud meile kollektiivsust ja optimismi.

1957. a. sügisel lõpetati põhiliselt üliõpilaste jõududega ülikooli staadioni esimese järgu ehitamine, nii et staadionil saab korraldada võistlusi. Ligi 150 üliõpilast töötas 1957. a. suvel ülikooli uue suure ühiselamu püstitamisel. Mõne aasta pärast on juba endastmõistetav, et iga üliõpilane veedab ülikoolis õppimise vältel vähemalt üks-kaks suve mõnel ühiskondlikult kasulikul töö. Ja see traditsioon kujuneb välja mitte ainult Tartu Riiklikus Ülikoolis, vaid kõigis meie maa kõrgemates õppeasutustes (mitmetes on see juba välja kujunenud). Niiviisi on meie kõrgemate koolide lõpetajad edaspidi kindlasti elukogenumad, töökamad, tublimad. Üheks alusepanijaks kõigele sellele on olnud aga uudismaad.

O. KUULI

Ülesmäge!

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi otsustel on suur tähtsus partei lähima abilise ja reservi — ÜLKNÜ tööle. Viies ellu kongressi otsuseid, muutus komsomoliorganisatsioonide tegevus sisukamaks ja laiahaardelisemaks. Kommunistlik noorsooühing võtab aktiivselt osa meie rahva ees seisvate majanduslike ülesannete lahendamisest. Kümnete miljonite hektarite uudis- ja jäätmaade ülesharimise, uute tehaste ja kaevanduste ehitamise Kaug-Põhja, Siberi ja Kaug-Ida rajoonides ning Donbassis on kommunistlik noorsooühing võtnud oma šefluse alla. Ka meie vabariigis püstitatava Balti soojus- elektriijaama ehitamine on kommunistliku noorsooühingu šefluse all. Sajad tuhanded vabatahtlikud on kommunistliku noorsooühingu lähetuskirjaga siirdunud sinna, kus vajatakse noorte patriootide töökäsi kõige pakilisemalt.

Palju rõõmustavat ja märkimisväärset võib leida ka Tartu linna komsomoliorganisatsioonis, kuhu käesoleval ajal kuulub ligi 100 algorganisatsiooni kokku 6000 liikmega. Noorsooühing on kasvanud parteiorganisatsioonile asendamatuks abiliseks noorte kasvatamisel ja mobiliseerimisel partei poolt kavandatud ülesannete täitmisele.

Linna 3000-liikmeline töölisnoorte pere on komso-

moliorganisatsiooni juhtimisel lülitunud võetud sotsialistlike kohustuste ennetähtaegsesse täitmisse, võitlusse toodangu kvaliteedi ja tootmiskultuuri tõstmise, omahinna alandamise ja materjalide kokkuhoidmise eest. NLKP XX kongress pidas vajalikuks arendada laiaulatuslikku võistlust üksikute linnade, oblastite ja liiduvabariikide vahel.

Noored haarasid sellest mõttest õhinal kinni. Ühel päeval tuli grupp noori linnakomiteesse.

«Kas on midagi juba kavatsusel?» küsis Tartu Kammi-vabriku noortööline Agnes Sirkel.

«Jah, kellega me siis sotsialistlikku võistlusse astume?» tundis huvi Adolf Lind Tartu Nahakombinaadist.

Küsimust kaaluti ja tehti mitmesuguseid ettepanekuid, kuid kõige rohkem häáli kõlas just Kaunasega võistlusse astumise poolt. Mitmed noored olid selles linnas juba käinud. Linna organisatsiooni X konverentsil räägiti sellest juba laiema auditooriumi ees. Kaunas otsustati sotsialistlikku võistlusse kutsuda ning paluti, et parteikomitee noorte initsiatiivi toetaks.

Nii ka sündis. EKP linnakomitee, linna täitevkomitee ja kogu linna töötajaskond võtsid selle ettepaneku vastu. Ja juba teist aastat toimub võistlus Tartu ja Kaunase töötajate vahel.

Võib ütelda, et võistlus Kaunasega on üheks meie saavutuseks. Noortevaheline sotsialistlik võistlus on muutunud asjalikumaks, sisukamaks. Iga võistlev noor, iga brigaad jälgib oma ja naabrite saavutusi tähelepanuga, püüdes omandada ja üle võtta kõik parimad kogemused ja parimad saavutused. Võistlevad noored ja brigaadid tutvuvad üksteise töötingimuste ja -võtetega, kontrollivad vastastikku üksteise töötulemusi.

On kasvanud võistlevate kommunistlike noorte ja noorte brigaadide arv linna tehastes ja ettevõtetes. Kui 1957. a. algul, enne võistlust Kaunasega, oli neid vaid paarkümmend, siis ÜLKNÜ 40. aastapäeva eel on nende arv kasvanud 75-le. Brigaadide paremusjärjestus ei sõltu ainult tootmisplaanide täitmisest, vaid arvesse võetakse ka toodangu kvaliteeti, materjalide kokkuhoidu, tootmiskultuuri, ratsionaliseerimistegevust, töödistsipliini jne. Näiteks Tartu Autoremonditehases nr. 3 koostas komso-moliorganisatsioon (sekretär sm. Rannamägi) tabeli ja koefitsiendid, kus leiavad vastava hinnangu kõik ülal-

nimetatud näitajad. Ja mitte harva otsustavad paremusjärjestuse just viimati loetletud näitajad.

Noortebrigaadide kasvu ja arengut on kahtlemata soodustanud ka ELKNÜ Tartu Linnakomitee poolt välja töötatud ülelinnalise brigaadide-vahelise sotsialistliku võistluse tingimused. Eesmärgiga tugevdada võistluspinget tehastes ja ettevõtetes lubatakse linna parima noortebrigaadi nimele pretendeerida ainult neil, kes on saavutanud esikoha oma tehases kõigi brigaadide-vahelises konkurentsis. Ülelinnalises ulatuses tehakse kokkuvõtteid kord kvartalis, mille järel antakse parimale kommunistlike noorte ja noorte brigaadile üle ELKNÜ Tartu Linnakomitee rändvimpel.

Paralleelselt brigaadide-vahelise sotsialistliku töövõistlusega tehakse regulaarselt kokkuvõtteid komsomoli-algorganisatsioonide võistlusest puhtuse ja tootmiskultuuri alal oma ettevõttes. Siin peetakse arvestust eraldi kahes grupis: ühes grupis toiduainete tööstuse ettevõtteid, teises — ülejäänud tehased ja vabrikud.

Tootmistööst kokkuvõtete tegemisel ja uute ülesannete püstitamisel on saanud traditsiooniks linna noorte tootmistöö eesrindlaste kokkutulekud. Aasta vältel toimunud pingelise võistluse järel saavad õiguse olla valitud kokkutuleku delegaadiks vaid kõige tublimad noored tööeesrindlased, samuti ülelinnalise sotsialistliku võistluse võitjad. Asjalik arutelu, kogemuste vahetamine, rikkalikud kingitused ja tujuküllane ajaviide on muutnud kokkutulekud oodatud sündmuseks.

Kõik see on andnud palju häid tulemusi ja tõstnud kõrgele komsomoliorganisatsiooni ja noortebrigaadide autoriteedi. Ei ole juhuslik asjaolu, et näiteks kammivabrikus pöörduakse kõige raskemate ja vastutusrikkamate tööküsimuste lahendamiseks sageli otseselt komsomoli-algorganisatsiooni ja noortebrigaadide poole.

Meil on palju kommunistlike noorte ja noorte brigaade, kes pretendeerivad juba aastaid linna parima noortebrigaadi nimele. Nende hulgas tuleks eelkõige mainida lihakombinaadi kommunistliku noore Semjon Krivoborodenko brigaadi, Leida Lellepi brigaadi õmblusvabrikust «Sangar», Tartu Autoremonditehase nr. 3 Johannes Lehteri ja Aleksander Borissovi noortebrigaadi, kammivabriku jt. noortebrigaade.

Üliõpilased püstitavad ühiselamut.

Pidevalt suureneb tehastes töötavate tublide kommunistlike noorte ja noorte arv. Evi Zernaski, Vambola Hansi, Aleksander Borissovi jt. tuntud nimede kõrvale on kerkinud sadu uusi eesrindlasi. Käesoleval aastal siirdus tootvale tööle ligi 200 keskkooli lõpetanud noort. Need noored on võetud komsomoliorganisatsiooni erilise hoole alla, et neist kasvaksid oma eriala armastavad kvalifitseeritud töölised, vääriline järelkasv linna töölisklassile.

Linna komsomoliorganisatsioon on hakanud osa võtma ka elamute ehitamisest. Ta on suunanud ehitusobjektidele kümneid noori töökäsi. Raudbetoondetailide tehase püstitamiseks on korraldatud pühapäevakuid. Mitmete tehaste komsomoli-algorganisatsioonid on võtnud oma šefluse alla elamute ehitamise oma tööliste. Tartu üliõpilasnoorus asus oma kätega rajama uusi ühiselamuid, omandades õppetöö kõrval ka ehitaja erialasid.

NLKP XX kongress rõhutas, et töötajate kommunistlik kasvatamine peab olema tihedalt seotud kommunismi ülesehitamisega meie maal. Kommunistlikul noorsooühingul tuleb veelgi rohkem tähelepanu pöörata iga noore kasvatamisele, temas kommunistliku ühiskonna inimesele omaste iseloomujoonte ja omaduste kujunda-

misele. Peame tunnistama, et meil leidub siiski veel noori, kes ei mõista, mida neile on andnud nõukogude kord, ning võtavad kõiki olemasolevaid avaraid võimalusi endastmõistetavana.

Kommunistliku noorsooühingu kasvatustöö eesmärgiks olgu, et iga noor õpiks hästi tundma meie maa ja rahva revolutsioonilist minevikku ja saavutusi ning mõistma, millise hinnaga on kätte võidetud vaba ja õnnelik elu. Piiritult armastada oma kodumaad, tunda rõõmu ja uhkust meie kodumaa edusammude, teaduse ja tehnika uute suurepärase saavutuste üle — selline peab olema meie noore patrioodi pale.

Noorsoo kasvatamise ülesanne on lahutamatult seotud nõukogude kooliga, mis peab koos teadmistepagasiga andma ka poliitilise silmaringi ning karastuse iseseisvaks eluks. Möödunud õppeaasta tähistas õppe- ja kasvatustöö lähenemist praktilisele elule, koolide komsomoli-algorganisatsioonide aktiivsuse ja autoriteedi kasvu. Eelkõige võiks märkida pingelise võistluse kujunemist koolide vahel kõigil õpilaselu aladel. Juba kahel õppeaastal on korraldatud konkurss parima kooli-komsomoliorganisatsiooni nimele, millest on osa võtnud kõik keskkoolide komsomoli-algorganisatsioonid. Võistlus haaras nii massiüritusi, näitlikku agitatsiooni, isetegevust, sporditööd kui ka kommunistlike noorte tööd pioneeridega.

Kui 1956/1957. õppeaastal esmakordses konkursis võitis ülekaalukalt II keskkooli komsomoli-algorganisatsioon (sekretär Luule Visnapuu), siis 1957/1958. õppeaastal oli võistlus märksa tasavägisem ning võitja selgus alles viimaste alade kokkuvõtete alusel. Möödunud õppeaastal valmistusid koolide komsomoli-algorganisatsioonid konkursiks palju hoolikamalt ja põhjalikumalt. I keskkooli sportlased, II keskkooli välklehed, II ja III keskkooli õnnestunud temaatilised õhtud, IV keskkooli komsomoliorganisatsiooni tunduvad edusammud isetegevuse arendamisel, V keskkooli kommunistlike noorte suurepärase õppeedukus jne. — igal komsomoli-algorganisatsioonil oli midagi head, millega üllatada. Ka teise kokkutuleku võitis II keskkool (komsomoli-algorganisatsiooni sekretär Ivi Riso, õppeaasta lõpul Evi Kuus). Rõõmustas ka III keskkooli õpilaspere (sekretär Ele Päll), V keskkooli õpilaste (sekretär Kai Tanimäe) jt. tubli esinemine.

3. novembril 1957 kohtusid Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Tartu Kultuurihoones kolme põlvkonna esindajad. Vasakul seltsimehed Lombak ja Sõkutaja vestlemas, paremal EKP Tartu Linnakomitee sekretär sm. Kivimaa.

Kokkutuleku lõppvoor kujunes igale osavõtjale meeldejäävaks sündmuseks. Turuhoone juurest sõitis üle 100 kommunistliku noore veoautodel looduslikult kaunisse Värskasse. Kolmepäevases laagris korraldati kõnevõistlus, kus seitsme hulgast omandas esikoha V keskkooli õpilane Kai Tanimäe. Viktoriini võitis III keskkooli meeskond, maastikumängu VIII keskkool. Kergejõustikus sai esikohti iga kool. On kavas korraldada niisuguseid laagreid igal aastal.

Tänuväärne töö kodumaa revolutsioonilise mineviku tundmaõppimiseks tehti ära Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva eel. Vanad revolutsionäärid said koolides nii kommunistlike noorte kui ka pioneeride sagedasteks külalisteks, jagades noortele mälestusi võitlusest nõukogude võimu võidu eest. Seejärel jätkus noorema põlvkonna kangelasliku tegevuse tundmaõppimine. Paljud koolid ja õppeasutused, eelkõige TRÜ ning II ja III keskkool, uurisid huviga oma komsomoli-algorganisatsiooni ajalugu, õppisid tundma

tema esimesi kasvandikke ja nende tegevust kodumaa hüvanguks.

Arvukad massiüritused ja temaatilised õhtud, mis on olnud pühendatud nõukogude rahvaste vankumatule sõprusele, nõukogude inimeste loovale tööle jne., on kaasa tõmmanud paljusid õpilasi. Eriti õnnestunuks võib pidada III keskkooli komsomoli-algorganisatsiooni poolt korraldatud rahvaste sõpruse õhtut. Selle ettevalmistamisest võttis osa terve kool alates 5-ndatest klassidest. Laialdase kirjavahetuse teel kogus iga klass materjali ühe liiduvabariigi kohta, valmistas nukud vastavates rahvarõivastes jne. Organiseeriti suur näitus iga liiduvabariigi kohta, programm koosnes kõigi vabariikide lauludest, tantsudest jne.

Väga tähtsal kohal on õpilaste osavõtt jõukohasest ühiskondlikult kasulikust tegevusest, olgu see siis kooli spordiväljaku rajamine, õppevahendite valmistamine või töö kooliaias. Kõigil neil aladel näeme edusamme.

Veel mõned aastad tagasi räägiti teatava umbusuga uuest üritusest — kooliõpilaste kolhoosilaagritest kui linna- ja maanoorsoo vaheliste sidemete tugevdamise vahendist ja õpilaste lähendajaist kolhoosielule. Praegu on nimetatud laagrid võitnud suure populaarsuse. Võib isegi kinnitada, et oma komsomoli-algorganisatsiooni autoriteedi kasvu eest ja töö elavnemise eest võlgnevad linna ühed paremad organisatsioonid, II ja III keskkooli komsomoli-algorganisatsioon, tänu just oma tihedatele sidemetele maarajoonidega. Olles sõprusvahekorras Elva rajooni Hellenurme kolhoosiga, leidis II keskkool sageli võimalusi ka talvel kolhoosi külastada ning abistada kevadistel ja sügisestel põllutöödel; suviseks laagriks kolhoosis leidis aga väga palju soovijaid. On ju laager huvitavaks ja kasulikuks puhkekohaks, kus töö vaheldub matkade, spordi- jt. üritustega. III keskkooli noortel on tihedad sõprussidemed Otepää Keskkooli kommunistlike noortega, nad külastavad sageli teineteise üritusi ja organiseerisid ka suvelaagri ühiselt. Siin tuleb eraldi ära märkida kooli algorganisatsiooni sekretäri Ele Pälli initsiatiivi sõprussidemete tugevdamisel.

Koolide komsomoli-algorganisatsioonide tööpõllu avarumine, kogu õpilaskonna kaasatõmbamine mitmekesisesse elavasse tegevusse on muutnud algorganisatsioonid tõelisteks õpilaselu juhtideks enamikus keskkoolides.

Tänu sellele kasvasid möödunud õppeaastal tunduvalt ka kommunistlike noorte read. Kui kogu 1956/1957. õppeaasta jooksul võeti ÜLKNÜ ridadesse vastu 112 üldhari-
duslike koolide õpilast, siis 1957/1958. õppeaastal juba 172, kusjuures enamik neist kuulub õppe- ja ühiskondliku töö eesrindlaste hulka. Sellele vaatamata on koolide komsomoli-algorganisatsioonid veel väikesearvulised, kuid suund on õige ja tööd tuleb jätkata.

Koolide komsomoli-algorganisatsioonid on näidanud end küllalt tugevaina, et juhtida õpilaselu ilma õpilaskomiteeta. Möödunud õppeaastal ei moodustatudki õpilaskomiteesid enam III ja IV keskkoolis. Käesoleval õppeaastal järgnesid nende eeskujule veel mitmed keskkoolid.

Kõrgemate koolide ja kesk-eriõppeasutuste komsomoli-organisatsioonid on üha rohkem hakanud looma sidemeid kolhooside, tehaste ja koolidega. 1957/1958. õppeaastal tegid nii TRÜ kui ka EPA komsomoliorganisatsioon rea edusamme üliõpilaste poliitilisel kasvatamisel.

1956. ja 1957. a. suvel võtsid Tartu üliõpilasnoored aktiivselt osa viljakoristamisest Kasahstani steppides ja omandasid tublide töömeeste kuulsuse. Hästi töötati sügisel vabariigi kolhoosides ja sovhoosides, kus EPA komsomoliorganisatsiooni initsiatiivil arendati ulatuslikku sotsialistlikku võistlust. Ka tänavu, ÜLKNÜ 40. aastapäeva eel, kaitsesid üliõpilased uudismaa viljaväljadel, samuti meie vabariigi põldudel vääriliselt linna komsomoliorganisatsiooni au.

Kui meenutada Tartu komsomoliorganisatsiooni tegevust aastat 4—5 tagasi, siis ei näe me mitmesuguste aktiivide, pleenumite ja konverentside kõrval niisuguseid suuri üritusi, mis oleksid haaranud kümneid tuhandeid noori, oleksid pannud kaasa elama kogu linna elanikkonna. Võiks öelda, et esimeseks pääsukeseks said 1955. a. sügisel ELKNÜ Tartu Linnakomitee poolt organiseeritud uue õppeaasta algusele pühendatud pidustused ja rongkäik tõrvikutega. Seejärel hakkasid tõrvikud järjest enam omandama kesket kohta noorsoopidustustel kogu vabariigis.

Kahtlemata oli linna komsomoliorganisatsiooni suuri-
maks massiürituseks linna esimene noorsoofestival mit-
mekümne tuhande noore aktiivsel osavõtul.

1956. a. oktoobris korraldati festivalinädal, kus iga päev oli sisustatud huvitavate ürituste, kontsertide ja temaatiliste õhtutega. Pidustustest võtsid osa noorsoodelegatsioonid Läti NSV-st, Leedu NSV-st, Moldaavia NSV-st, kangelaslinnast Leningradist ja meie vabariigi linnadest ning rajoonidest, aidates mitmekesistada isetegevusõhtuid.

1957. a. kevadel toimunud festivalikonkurssidest võttis osa rohkem isetegevuskollektiive ja üksikesinejaid kui ühestki eelnenud ülevaatuses. Konkursid toimusid ka kujutava kunsti, kunstilise fotograafia jt. aladel. Festivali spordimängudel 1957. aastal, samuti noorsoo tali-spordimängudel 1958. aastal saavutas Tartu linn parimad tulemused kogu vabariigis. Festivalipidustustest võtsid osa kümned tuhanded inimesed, nii noored kui ka vanad. Selliste suurte ürituste organiseerimine näitas kujukalt linna komsomoliorganisatsiooni jõudu ja initsiatiivi.

Tartu noored esinesid edukalt 1957. aastal toimunud vabariiklikul festivalil, üleliidulisel ja VI ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilaste festivalil Moskvast, saavutades kõigil konkurssidel laureaadinimetusi ja üldise tunnustuse. Kahtlemata on nendest suurimaks Tartu üliõpilasmeeskoorile ja TRÜ rahvakunstiansamblile VI ülemaailmse noorsoo- ja üliõpilaste festivali laureaadi nimetuse andmine.

Traditsiooniliseks on muutunud noorte tootmistöö eesrindlaste, õpilaste—kommunistlike noorte ja pioneeride kokkutulekud, osavõtt viljakoristamisest uudismaadel ja abi osutamine vabariigi kolhoosidele kõige kibedamal sügistööde perioodil.

Tööd on palju tehtud ja veel teha. Noored on näidanud, et nad tööd ei kardavad. Kui leidubki mõni «siidkäsi», kes teeb vahet puhta ja musta töö vahel, siis ei julge ta sellega välja tulla. Sellest ilmneb, et on tekkinud õige, kollektiivne arvamus, mida rikkuda ei tihata. Noored on suurtest töödest osa võtnud ühiskondlikus korras. Vaevalt oleks Tartu Riiklikul Ülikoolil sellist staadioni nagu praegu, kui objektile poleks noored teinud tööd miljonite rublade eest. Siin tuleb tunnustavalt meenutada TRÜ komsomoliorganisatsiooni tollaegse sekretäri Olaf Kuuli initsiatiivi.

Tänavu septembris võis pühapäeviti ja õhtuti näha, kuidas «Jüriöö» kolhoosi poole kihutasid veoautod noorte

Endised kommunistlikud noored kohtusid Suure Oktoobri 40. aastapäeva eel noortega. Sm. Sverdlov, kes 1940. aastal oli Tartus komsomolikomitee sekretäriks, jutustamas noortele oma mälestusi.

töömeestega. Sinna, Luunja lähedale, ehitati motorada. Nüüd on motorada juba valmis. Samal ajal ehitasid TRÜ üliõpilased endale ühiselamut. Tööl käidi vahetustes. Paljudele sai ehitustöö päris selgeks. Oktoobri algul kutsusid Tartu Aparaaditehase kommunistlikud noored ja noored kogu Tartu noorsugu panema käed külge vana teatrihoone varemete lammutamisele ja RT «Vane-muise» uue hoone ehitamisele. Pingeline töö uuel komsomoli löökehitusel on alanud.

Võib julgesti öelda, et kommunistlike noorte algorgani-satsioonide töö on sellel aastal mullusest palju elavam. Otsitakse uusi töövorme, on hakatud üha rohkem mõt-leva, kuidas elu huvitavamaks ja sisukamaks muuta. ÜLKNÜ 40. aastapäeva tähistamise eel kasvas tööentu-siasm, võeti uusi sotsialistlikke kohustusi NLKP erakor-ralise, XXI kongressi auks.

Tartus on tublid noortebrigaadid. Töö on vaja korral-dada nii, et noortebrigaadid suhtuksid oma töösse veelgi peremehelikumalt, asuksid kõikjal sotsialistliku võistluse etteotsa, avastaksid tootmises uusi reserve ning võitlek-sid väärtuslike ettepanekute ellurakendamise eest.

Kommunistlik noor on üks käitise peremehi. Kus viga

näed laita, seal tule ja aita. Käed külge! Sõda väärnähtustele, rutiinile! Kui näed kas või väikest minnalaskmise varju, selgita välja selle põhjus. Iga konkreetse puuduse taga istub alati ka konkreetne süüdlane. Noorte, kommunistlike noorte ülesandeks on puuduste kandja — olgu selleks kes tahes — armutult päevavalgele tirida.

Kommunistlike noorte linnakomitee lubab omakorda, et toetab iga väärtuslikku algatust, loovad mõtet ja head ettepanekut. Samal ajal ei tohi hetkekski unustada, et kommunistlike noorte tähtsamate ülesannete hulka kuulub noorte kasvatamine, nende elutarbeliste vajaduste rahuldamise eest muretsemine. Kui räägime tööviljakuse suurendamisest, siis on sellega öeldud, et tuleb hoolt kanda ka noorte vaba aja kultuurse veetmise eest — see tähendab tööd isetegevusringides, hea raamatu armastamist, sporti, seltsimehelikku käitumist. Kommunistlik noor peab ju olema iga noore sõber ja seltsimees, aga samuti karm ja printsipiaalne kritiseerija, kui seda vaja läheb.

Praegu on meil 75 noortebrigaadi, kuid uued ülesanded nõuavad, et neid oleks veelgi rohkem. Muutugu sotsialistlik võistlus Kaunasega veelgi hoogsamaks! Reserve on igal pool. Neid leidub ka olemasolevatel noortebrigaadidel.

Töötagem ja elagem täna paremini kui eile, homme paremini kui eelnenud päevadel.

A. KALA

SISUKORD

Sissejuhatuseks	3
Esimene kommunistlik töölisnoorte organisatsioon Tartus aastail 1917—1919	7
Mälestusi aastatest 1920—1925	22
Vilhelmine Klementi Tartu vanglas	35
Ja nii see jätkus	40
Tormiaastad	82
Mälestusi 1940/41. aasta pioneeritööst	90
Pärast Tartu vabastamist	95
Varemetele rajatakse uut elu	114
Kasahstani avaratel väljadel	129
Ülesmäge!	146

В ГОРЮ!

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Koostaja M. Teder

Kunstiline toimetaja I. Torn

Toimetaja S. Häрма

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektorid M. Juske ja H. Peel.

Ladumisele antud 29. IX 1958. Trükkimisele antud 13. X 1958. Paber 54×84, ¹/₁₆. Trükipoognaid 10. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 8,2. Arvutuspoognaid 8.58. Trükiarv 3000. MB-07702. Tellimise nr. 3759. Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 2.70

1—6

Rbl. 2.70

IVA-126

1